

Hondert veertien Nederlandse brieven van Erycius Puteanus aan de astronoom Michael Florent van Langren

Erycius Puteanus

Editie J.J. Moreau

bron

Erycius Puteanus, *Hondert veertien Nederlandse brieven van Erycius Puteanus aan de astronoom Michael Florent van Langren* (ed. J.J. Moreau). De Sikkel, Antwerpen / Wereldbibliotheek, Amsterdam 1957

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/pute001hond01_01/colofon.php

© 2015 dbnl / erven J.J. Moreau

Inleiding

Op de Koninklijke Bibliotheek te Brussel berust onder nummer 19237-19238 een verzamelcodex bestaande uit 233 folio's, waarvan de eerste 137 de nederlandse briefwisseling van Puteanus met Michael Florent van Langren behelzen. De overige stukken bestaan uit brieven die door andere personen aan dezelfde Van Langren gericht zijn. De briefwisseling van Puteanus bestaat, juist geteld, uit honderd vijftien stuks en niet honderd twintig zoals men dikwijls in biografieën leest. Het codex is tweemaal doorlopend gepagineerd. De oorspronkelijke paginering, in zwarte inkt uitgevoerd, omvat 127 folio's. De eerste aanwezige folio van onze verzameling is echter 'folio vier' gemerkt, wat mij doet veronderstellen dat op een vroeger tijdstip drie andere er aan zijn voorafgegaan en misschien een paar thans verloren brieven van Puteanus bevat hebben. Ook het traktaatje 'Tormentum Belli' van Van Langren, eveneens in ons codex samengebonden, is niet gepagineerd, zodat er tenslotte toch een overeenstemming in de cijfers bestaat. Een tweede doorlopende paginering in rode inkt uitgevoerd is onbetwistbaar van latere datum. Alle folio's hebben een eenvormige hoogte van 0.30 m in weerwil van het feit, dat de brieven zich over een tijdperk van vijftien jaar uitstrekken. De breedte van de folio's daarentegen vertoont kleine, onbelangrijke afwijkingen, die tussen zeventien en achttien centimeter schommelen. Hierop maken de folio's 78, 80 en 84 uitzondering. Zij zijn met hun 28×16 cm aanmerkelijk kleiner dan de overige. Het codex is als geheel goed

bewaard. Slechts op een gering aantal plaatsen is aan de rand een woord door de manipulatie verdwenen en uiterst zelden treffen wij in het midden van een folio een onleesbaar geworden woord aan. De schriftductus van Puteanus is bovendien zeer regelmatig en in het algemeen duidelijk, zodat zich geen praktische moeilijkheden van transcriptie voordoen. Vele brieven worden door Puteanus afgesloten met de verschonende formule: ‘In der haast,’ maar niettegenstaande de haast schijnen alle brieven toch met een rustige, gecontroleerde hand geschreven te zijn en komen de typische eigenaardigheden, die het vluchtige ‘biljet’ verraden enkel sporadisch voor. Wel ondergaat het geschrift van onze humanist sommige wijzigingen met het voortschrijden van de ouderdom: het wordt kleiner en compakter dan vroeger. Vergeten wij immers niet dat de briefwisseling in 1630 een aanvang neemt en dat het laatste schrijven uit het sterfjaar van Puteanus, nl. 1645, dus uit zijn zeventigste levensjaar stamt. Wanneer wij al deze omstandigheden in acht nemen, kunnen het zeker geen bijzondere paleografische eigenschappen zijn die het zwaarst gewogen hebben op ons besluit om het codex door de druk ervan toegankelijk te maken.

Onze uitgave aan het zuidpunt van Afrika heeft zijn oorsprong te danken aan een samenloop van twee feiten: ten eerste aan een uitwendige omstandigheid en ten tweede aan een aantal overwegingen die uit deze omstandigheid voortspruiten en ons van het belang van deze briefwisseling overtuigd hebben. Aan de universiteit van Pretoria had ik het voorrecht de kolleges in de historische bibliothekkunde te volgen, die Prof. dr. H.J. de Vleeschauwer aldaar sedert 1950 doceert, en om het verband tussen deze kolleges en de onderhavige uitgave duidelijk te maken, kan ik niet beter doen dan de toedracht van zaken met

de woorden van mijn leermeester en met zijn uitdrukkelijke toestemming weer te geven:

‘Deze uitgave van de briefwisseling van E. Puteanus met de Brusselse astronoom Michael Florent van Langren houdt inderdaad verband met het onderwijs in de historische bibliotheekkunde en de bibliografie, dat de twee universiteiten van Zuid-Afrika en van Pretoria mij hebben toevertrouwd. Voor een paar studenten waaronder de uitgever van dit Puteanus-handschrift heb ik het officiële leerplan buiten-ambtelijk aangevuld met een aantal niet voorziene disciplines zoals de handschriften- en de inkunabelkunde, de paleografie, de diplomatiek, enz. De inwijding in de Latijnse en de moderne paleografie geschiedde op basis van albums, paleografische proef-folio's en daarna op basis van het Brusselse Puteanus-codex. Ik heb mij daarbij laten leiden door de gedachte, dat het codex in kronologisch opzicht samenvalt met de stichting van Zuid-Afrika en derhalve met de vroegste historische documenten van de Unie. Om die reden heeft een deel van Puteanus' handschrift als didactisch materiaal gediend en langs deze weg heeft de uitgever er kennis van gekregen. En nu de fotografische reproductie die in mijn bezit is zijn didactische rol vervuld heeft, is het verblijdend dat het in een nieuwe vorm een nieuwe historische, nl, een wetenschappelijke taak kan vervullen.

‘Habet sua fata...’ Reeds lang was ik met het handschrift vertrouwd. Meer dan een eeuw geleden werd de uitgave daarvan door taalkundigen en geschiedschrijvers voor publicatie aanbevolen maar tevergeefs. En wat meer dan twaalf jaar geleden gereproduceerd geworden is met de bedoeling om door mijzelf verwerkt te worden als een merkwaardig document voor de geschiedenis van de Vlaamse wetenschap in het verleden en voor het Vlaamse humanisme, ziet nu het licht door de zorgen van iemand anders. De redenen waarom het handschrift in mijn ogen onze aandacht en zijn vermenigvuldiging door de druk

ten volle verdient, wordt door de uitgever zeer goed in het licht gesteld. Met genoegen heb ik de reproductie van het codex dat ik naar Zuid-Afrika meegenomen heb aan de heer Moreau voor zijn publikatie afgestaan.

‘Het is mij inderdaad een vreugde dat een van mijn veel-belovende leerlingen in de Unie van Zuid-Afrika de transcriptie van Puteanus' briefwisseling op zich genomen en ook de weg gevonden heeft om het voor een brede lezerskring toegankelijk te maken. Hij heeft zich m.i. zeer verdienstelijk gekweten van zijn taak die ik eertijds belangrijk genoeg geacht heb om ze zelf uit te voeren maar waarvoor mij nu de nodige tijd ontbreekt. De lezer zal wellicht twee leemtes opmerken. Ten eerste zal hij de afwezigheid van een uitvoerige inleiding betreuren, die de geestelijke achtergrond van de personages welke deze brieven met elkander wisselen moet belichten, en ten tweede de afwezigheid vaststellen van een menigte aantekeningen, die de bijzonderheden van de tekst moeten ophelderen. Eenieder, de uitgever inbegrepen, betreurt zulks, maar daar moest voorlopig van afgezien worden eerst en vooral wegens de aanzienlijke kosten die eraan verbonden zijn en dan op grond van het feit, dat ettelijke tientallen van de aanmerkingen slechts hun afronding kunnen krijgen ter gelegenheid van een studiebezoek aan Europa, waarvoor nu noch tijd noch gelegenheid bestaan. Dit zal dus de taak van morgen zijn. Ik weet dat de uitgever het voornemen koestert om zo spoedig mogelijk zowel in het een als in het ander te voorzien.

‘Ik verheug mij eveneens over wat ik tot deze uitgave heb kunnen bijdragen al zij het nog zo weinig. In weerwil van het feit dat deze uitgave zeker niet het karakter van een proefschrift bezit, dat ter verkrijging van een academische graad wordt aangeboden, beschouw ik mij te dezer zake toch zowat als promotor en aangezien het, naar mijn mening, tot de ambtsplichten van een promotor behoort om de eerste aanbevelende woorden voor een

wetenschappelijke belofte te spreken, is het voor mij een aangename plicht zulks hier te kunnen doen.’

Hiermede zijn de uitwendige aanleiding en de uitwendige omstandigheden van deze uitgave voldoende verduidelijkt.

Het belang van een briefwisseling zal noodzakelijkerwijze verschillend uitvallen naar gelang wij haar van uit het oogpunt van de een of de andere briefschrijver beschouwen. Voor een Van Langren levert zij het bewijs van een degelijke wetenschappelijke ingenieursloopbaan tijdens welke vele baanbrekende ideeën in praktische plannen omgezet werden, die echter door de onkunde, de rivaliteit en de inertie van de toenmalige ambtenaren gedoemd waren om plannen te blijven. Onze brieven bevestigen dat Van Langren zich ook op het zuiver theoretisch gebied van de astronomie onledig hield met twee in zijn tijd fel omstreden vraagstukken: ten eerste het zoeken naar een geschikte meetmethode van de lengtegraad; ten tweede het vraagstuk van de maankaart wat meer een gevolg van het eerste, dan wel een nieuw probleem is, nl. de projectie van de maanoppervlakte op een planisfeer. Waarschijnlijk omdat wij de antwoorden van Van Langren niet meer bezitten en het initiatief in ons codex dus onvermijdelijk en eenzijdig bij Puteanus ligt, zal de briefwisseling zeker van groter belang zijn om de persoonlijkheid van de laatstgenoemde te vatten. In zover dit een dokument voor het Vlaams wetenschappelijk leven in de eerste helft van de XVIIe eeuw vertegenwoordigt, valt de klemtoon op de geadresseerde Van Langren; in zover het een dokument voor het Vlaamse humanisme in hetzelfde tijdvak is, valt hij op Puteanus. Als we in dat verband volgende paragrafen bij voorbaat samenvatten, mogen we zeggen dat de Nederlandse brieven van de

‘laatste’ humanist ons toelaten om beter dan waar ook het intieme karakter van het dekadent geworden humanisme met al zijn hoedanigheden en gebreken aan te voelen. In de tweede plaats tonen onze brieven de slechte invloed, die het gekunstelde, onspontane Latijn uitoefent op de geestelijke ontplooiing van hen die er zich van bediend hebben. Wij beseffen bij het lezen van de Nederlandse brieven hoeveel verder onze humanisten het op letterkundig en stylistisch gebied zouden gebracht hebben, indien zij als medium hun moedertaal in plaats van een aangekweekte dode taal hadden gebruikt. Onze briefwisseling die in 1630 aanvangt en in 1645 afsluit, valt helemaal in de jaren waarin Descartes zijn wetenschappelijke vernieuwing in Holland doorvoert. Bij Puteanus vermoeden wij niets van het modern animo dat de geest of de invloed van Descartes zou kunnen verraden. Naar onze eigen mening is het verbazend vast te stellen welke grote belangstelling een humanist wiens diepste voorliefde en grootste zorgenkinderen op het gebied van dichtkunst, welsprekendheid of geschiedenis liggen in de natuurkunde stelt en welk aandeel dit vreemde gebied in de geestelijke fysionomie van Puteanus bezit. Wanneer wij de dingen van naderbij onderzoeken blijkt nochtans dat onze eerste verbazing ongewettigd was. Als wij de aard en het karakter van deze belangstelling in de natuurkunde in aanmerking nemen, wordt bij ons een tweede verbazing opgewekt welke ditmaal zo rechtmatig is dat een verklaring noodzakelijk wordt, nl. de verbazing dat het grootste en beslissende avontuur in de fysica van zijn tijd, - de substitutie van de heliocentrische hemelkunde aan de geocentrische - als het ware onopgemerkt blijft in een briefwisseling die met een astronoom en over astronomische onderwerpen gevoerd wordt. Wij komen daar later nog wel op terug. De humanistische zowel als de wetenschappelijke correcties, die wij voor een waarachtige typering van onze humanist zouden kunnen verwachten in ons

stelletje onge Kunststelde, bijna huiselijke brieven, maken daarvan een interessante bron voor onze kennis van het algemeen geestesleven van de XVIIe eeuw. Daarop hebben wij onze overtuiging gegrondvest, dat deze briefwisseling verdient aan de vergetelheid van een bibliotheek ontrukkt te worden en willen wij door haar ontsluiting ons steentje bijdragen tot de mozaiek van het laat-Nederlandse humanisme.

Over de levensloop van onze twee korrespondenten moeten wij niet lang uitweiden. Wat Puteanus betreft kunnen wij verwijzen naar de monografie van Simar (*Erycius Puteanus*. Leuven 1909), al maakt zij na veertig jaar op ons een alles behalve bevredigende indruk. Voor Van Langren zijn wij er slechter aan toe, want buiten een aantal kleine levensschetsen en artikelen waaraan de nodige achtergrond meestal ontbreekt, wacht hij nog steeds op een behoorlijke samenvattende studie. Het beste artikel over hem is ongetwijfeld dat van H. Bosman: *La Carte lunaire de Van Langren conservée aux Archives générales du Royaume de Belgique. (Revue des Questions scientifiques de Bruxelles, 2e reeks, Dl. IV, 1902, pp. 108-139)*. Beide vrienden stammen uit Noord-Nederlandse families, die het als katholieken moeilijk gevonden hebben in het Calvinistische Noorden te verblijven. Puteanus stamt uit de kleine adel van Noord Brabant, Van Langren uit een kleinburgerlijk geslacht van kartografen uit Gelderland. Ongeveer een volle generatie scheidt de twee mannen van elkander: wanneer Van Langren omstreeks 1600 (zijn juiste geboortejaar is niet gekend) te Antwerpen of te Mechelen (wij weten ook niet precies waar) geboren wordt, komt Puteanus reeds van Venlo naar Leuven om met rechtstudies te beginnen, maar verkiest spoedig de filologie en de geschiedenis die de wereldvermaarde Justus

Lipsius daar tot zijn dood toe, in 1606 zal doceren. Daarna gaat hij zijn opvoeding in Italië voltooien. Te Milaan maakt hij onmiddellijk deel uit van het geleerdenkorps of de akademie die kardinaal Federigo Borromaeo aan de pas opgerichte Ambrosiana verbindt. Prof. de Vleeschauwer noemt dit het 'Barok-Mousaion' van Italië, waar Puteanus als professor in de welsprekendheid optreedt en zich door verzamelwerk van Latijnse opschriften en als stadshistoriograaf van Milaan zeer verdienstelijk maakt en veel aanzien geniet. Zoveel aanzien zelfs dat zijn kollega's humanisten hem geen goed hart toedragen en dat hij onder hun xenofobie heel wat te lijden heeft. Dat zijn zelfingenomenheid en verwaandheid daar niet totaal vreemd aan geweest zijn, mogen wij zonder twijfel aanvaarden. Hij vindt een echtgenote in de adellijke, verarmde familie della Torre. Uit hun huwelijk zullen met de jaren zestien kinderen geboren worden, en deze zullen de grootste zorg van zijn leven uitmaken.

Als Justus Lipsius in 1606 te Leuven overlijdt, wordt hij niet zonder een onsmakelijk getwist tot de zware, vakante leerstoel geroepen en heeft Leuven sindsdien niet meer verlaten. Van 1606 tot 1614 werkt hij zich als briefschrijver en als historiograaf in het vijandige milieu op. Met dit laatste jaar, 1614, vangt de tijd van zijn glorie aan waar de hem openlijk bewezen gunsten van de Aartshertogen niet weinig toe bijgedragen hebben. Hij kreeg van hen het beheer over het 'Casteel' op de Cesarsberg dat uit de XIe eeuw dagtekent. Toen het Twaalfjarig Bestand in 1617 nabij was, is hij moedig in de bres gesprongen voor de omzetting van het Bestand in een duurzame staat van vrede en zoals dit ter gelegenheid van elke oorlog gebeurt, hebben velen verraad gezien en gelezen in iets wat eenvoudig gezond verstand was. Slechts met de steun van de grootste beschermheren is hij aan de ongenade van de overheid ontsnapt. Zijn leven was een onophoudelijke strijd om de glorie en een onop-

houdelijke strijd om den brode. Zijn salaris als historiograaf van de koning werd niet uitbetaald en te Leuven maakte men hem het leven zuur wegens het Casteel, dat de stad graag wou inpalmen. Geldnood en kommer om zijn kinderen vergalden hem bovendien de levensavond, die hij in 1645 als zeventigjarige besloot.

Zeer jong is Van Langren naar Brussel overgekomen - zeker vóór 1611 - waar zijn vader als sfaerograaf van de aartshertogen werkzaam was. Meer dan de naijver van kortzichtige ambtenaren, heeft hij, die zijn leven gesleten heeft als een nauwgezet geleerde en als een vindingrijk ingenieur niet gekend. Ik heb de twee theoretische problemen die zijn leven vervullen aangeduid. Eerst en vooral de ontdekking van een beter meetstelsel van de lengtegraden. Het bestaande stelsel was wel geschikt voor het vasteland maar niet voor de zee en daaraan heeft de hele toenmalige wereld, Engeland, Frankrijk, Italië en Van Langren geduldig gewerkt. Bij Bosman kan men de ontwikkeling van de zoekende en tastende pogingen nalezen. Reeds vóór 1623 heeft hij met het probleem geworsteld, doch eerst in 1630 schijnt hij met het bereikte resultaat tevreden te zijn. In dat jaar - ten minste in zover we dit kunnen nagaan - treedt Puteanus in zijn leven en in 1631 onderneemt hij een reis naar Madrid om zijn ontdekking ten gelde te maken. Dank zij de Jezuïet Della Faille die een ongemeen grote rol in zijn verder leven en loopbaan speelt, gelukt hem zulks, maar het zal nog tot 1644, d.w.z. tien jaren, duren vooraleer hij zijn gevonden meetmethode bekend zal maken in het kleine Spaanse werkje: *La Verdara longitud por mar y terra...* enz., maar ondertussen was hem een hoog jaargeld voor het leven toegekend geworden. Het tweede vraagstuk is innig met het eerste verbonden. Vermits het lengtegraadvraagstuk opgelost wordt met behulp van de ongelijke verdeling van de lichteffecten op de maan, en deze toestanden van de aardrijkskundige configuratie van de

maan afhangen, was een nauwkeurige opname van de maanstreken en een nauwkeurige maanbeschrijving noodzakelijk. In het ouderlijk huis had Van Langren steeds de aarde op een kaart zien projekteren en nu gaat hij als eerste hetzelfde voor de maan ondernemen. De naamgeving van de verschillende delen of plaatsen zoals bergen, meren, landtongen, enz. is het konstante voorwerp van de briefwisseling tussen Puteanus en Van Langren die wij nu publiceren. De Franse astronoom Bouilliaud stelde voor, de streken met de namen van vorsten aan te duiden, maar Van Langren heeft die idee onmiddellijk verworpen uit vrees zodoende politieke rivaliteiten te verwekken. De Jezuïet Della Faille stelde dan namen van heiligen voor, maar spoedig wordt deze idee insgelijks opgegeven en vervangen door een andere die misschien in laatste instantie van Puteanus afkomstig is. Van Langren besluit, op de nomenclatuur van zijn kaart vooraanstaande geleerden en humanisten te eren en te huldigen. Wij zien met welke belachelijke ijdelheid Puteanus zich dankbaar toont omdat hij daarbij zeer goed gevaren is; een van de hoogste bergen op de maan wordt naar hem vernoemd en zijn geslacht Bamelrode heeft bovendien nog een zeemonding gekregen. Wij bezitten drie, niet volmaakt overeenstemmende exemplaren van deze kaart. Zelfs een waarop de naam van Puteanus niet voorkomt. Deze kaarten dagtekenen van 1644-1645. In 1647 publiceert de bekende Hevelius van Dantzig, nadat hij kennis van de kaart van Van Langren gekregen heeft, een andere die als twee druppels water op de eerste lijkt, maar waar de laatste selenograaf van de tijd de goede smaak toont om slechts namen van geologen en astrologen aan de maanstreken te geven. Ook Pater Riccioli, professor te Bologna die van Van Langren een exemplaar van de kaart ten geschenke gekregen had, speculeerde op de onwetendheid van de Italianen, die van het bestaan van Van Langren waarschijnlijk niets vermoedden, en publiceerde een

identieke kaart onder zijn eigen naam. Men ziet dat het koninklijk octrooi dat hij voor zijn kaart gekregen had niet veel uitgehaald heeft.

Over deze twee problemen handelt onze briefwisseling. Daarbij heeft Van Langren het echter niet gelaten. In het klein pamfletje *Tormentum Belli* beschrijft hij zijn uitvinding van een geweer dat tegelijkertijd drie schoten kan afvuren, dus de eerste vorm in Europa van het repetitiewapen. Maar vooral als ingenieur treedt hij op, bezorgd als hij was om de Spaanse militaire belangen. Zijn eerste voorstel om te Mardyck bij Duinkerken een haven te bouwen die voor de vloot als schuilplaats zou kunnen dienen, kon door de onverschilligheid van Spanje niet verwezenlijkt worden, maar de daarop volgende vernietiging van de Spaanse vloot in 1638 leverde het bewijs, helaas te laat, van de juistheid van zijn ontwerp en de gegrondheid van zijn visies. De verbeteringsplannen voor de Oostendse haven, die hem sedert 1627 bezighielden, werden ingegeven door de economische belangen van het land. Maar de bekrompenheid van het stadsbestuur en de nijd van de stadsingenieur smoorde deze plannen in de kiem. Ook de stad Brussel, zijn verblijfplaats, wou hij tegen natuur- en oorlogsrampen behoeden en haar economische welvaart helpen verzekeren. De stadsingenieur Merckx heeft het afwateringsplan dat hij voorgelegd had om de periodieke overstromingen tegen te werken, gekelderd. Na de dood van Puteanus, in de jaren vijftig, wou hij Brussel en zijn zuidelijke hinterland door middel van een kanaal verbinden. Weer waren de stadsdeskundigen tegen zijn plannen, waaruit later het kanaal van Brussel naar Charleroi geboren is. Hij droomde insgelijks om Brussel noordwaarts door een kanaal met Mechelen en de Dijle te verbinden. Het is een droom gebleven, maar later is uit de eerste droom toch het zeekanaal van thans ontstaan. Als Frankrijk dreigend naar de Nederlanden komt opzetten, waren Van Langren en de

gouverneur-generaal van de Zuidelijke Nederlanden het eens over de noodzakelijkheid de militaire verdedigingswerken van de stad uit te breiden, maar moesten voor de zoveelste keer voor de behoudsgezindheid van de stedelijke administratie zwichten. En zo is Van Langren in 1675 ten grave gegaan met al zijn gebroken dromen en zijn verijdelde plannen.

Dit waren de twee geleerden die tussen 1630 en 1645 met elkander de brieven gewisseld hebben, die wij in ons codex vinden. Zij vertegenwoordigen elk een aspect van de geest van de barok: Puteanus de zwier, de aristocratische vertoonzin en het naïef exhibitionisme van het decadente humanisme; Van Langren de opkomende burgerlijke soliditeit, die haar realisme in en door die exacte en positieve wetenschap bevestigde. Puteanus was een veelschrijver en als wij zijn leven onder een enkele noemer willen brengen, zouden wij zeker niet denken aan genie, zelfs niet eens aan talent maar wel eenvoudig aan 'werk'. Behalve de historische werken en de vele bundels brieven uit de Italiaanse periode, die nog de eerste tien jaren van Leuven omvat, zijn meer dan honderd korte essays uit zijn vaardige pen gevloeid tot groot misbaar van de Antwerpse drukker Moretus, die bitter klaagt over deze fabricatie in serie en tenslotte weigert, ze verder nog voor eigen rekening te drukken. Het is Puteanus volstrekt onverschillig welke stof hij onder handen krijgt: alles wordt bij hem dadelijk materiaal voor een klassiek-literaire deklamatie. Van Langren is een positief geleerdenverstand, een bezonken geest die door de demonie van de humanistische veelschrijverij niet aangetast wordt en behalve een aantal technische rapporten slechts een paar keer met een zakelijke wetenschappelijke publicatie naar voren treedt. Hij

kent geen Latijn meer en zulks bewijst hoe het humanisme in de barok en in de wereld van de nieuwe wetenschap was vastgelopen. Puteanus daarentegen kent geen Frans. Voor zijn behoefte aan de kennis van het Latijn doet Van Langren beroep op zijn geletterde vriend Puteanus en voor zijn sporadische behoefte aan Frans, verlaat Puteanus zich op zijn vriend Chiflet van Besançon. Nauwgezetheid, pijnlijke zorg voor korrektheid, vertrouwen-inboezemende methodevastheid kenmerken de arbeid van Van Langren. Ook een beter politiek doorzicht dan Puteanus kenmerkt zijn handelwijze. Puteanus heeft gezond verstand aan de dag gelegd als hij, declamatorisch zoals altijd, tot berusting in de afscheiding van het Noorden aanbeveelt, terwijl Van Langren er waarschijnlijk wel dezelfde mening op nagehouden heeft, maar zijn bezorgde blikken meer op het Zuiden zelf gericht houdt. Zijn positief denkende geest behoedt hem tegen hersenschimmen en fantastische of onuitvoerbare plannenmakerij. Alles berust bij hem op een grondige natuur- en feitenkennis; alles wordt ingegeven door een verlichte vaderlandsliefde en steeds zal Van Langren uit de aardrijkskundige gegevens, de techniek en de politiek het beste voor de welvaart en de veiligheid van het vaderland halen.

Even glansrijk en zwierig als Puteanus mogen we Van Langren in geen enkel opzicht noemen, en de gebreken die de humanist voor wie het leven opvallend mild geweest is (zijn misères moet hij gewoonlijk aan zichzelf wijten) verhogen in ons de waardering voor de gaven van zijn partner. Hij is niet de onverzadigbare naloper van eer en roem en niet de met eigendunk behepte mooiprater. Zijn beperkte geestelijke horizon heeft hij met kalme, koele nuchterheid en gedegenheid verbreed. Maar niet een van beide briefschrijvers schijnt de zin en de grootheid van de tijd begrepen te hebben. Laten wij herhalen dat onze briefwisseling begint in 1630, d.w.z.

op het ogenblik dat het Galilei-drama zich aan de gezichtseinder aftekent; zij eindigt in 1645 op het ogenblik dat de doorbraak van Descartes' fysische denkbeelden in de wetenschappelijke wereld feilloos verzekerd blijkt. Geen enkel woord van onze briefwisseling verraadt nochtans dat beiden iets van het wezenlijke wereldgebeuren waargenomen hebben en het lijkt een beetje bekrompen dat onze brieven zich zo zelden verheffen boven de kleine keukenrecepten: de profijten die van een ontdekking verwacht kunnen worden en de auteursrechten die zij uit alle kracht willen realiseren.

In het centrum van onze brieven staat Puteanus en hij herleidt alles tot een kleine hoeveelheid personalia. Van objectieve behartiging en beoordeling geen spoor. Zelden heb ik een zo egocentrische briefwisseling als de onze aangetroffen. Epistolografisch werk is altijd min of meer egocentrisch getint, maar het feit dat het zich gelegenheidshalve boven de kleine persoonlijkheden weet te verheffen, is de beste toetssteen om het geestelijk peil van de auteur te meten. In het voordeel van Puteanus valt het helaas niet uit. In zijn geest is te weinig diepte, in zijn activiteit te veel verstrooiing en te veel diletantisme om zich boven het louter persoonlijke te kunnen verheffen. Onze brieven kunnen niet als representatief voor de tijd doorgaan, omdat Puteanus zelf de tijd niet belichaamt en deze ook niet in zich opgenomen heeft. Het levenswerk van Puteanus is en blijft klatergoud en kleinwerk. Zijn briefwisseling - hoe ontzaglijk van omvang ze ook is - is wel interessant voor het klein detail dat men hier en daar aantreft, maar nooit voelt men de machtige adem van de geestelijke bewogenheid van de tijd. De onverstoorbare vriendschap tussen de twee geleerden is de aantrekkelijkste zijde welke deze briefwisseling vertoont. Oprechte achting en waardering verbindt de grijze bewoner van de 'Arx Palladis' met een jong metgezel op de wegen van een wetenschap waarin de jonge man

onbetwistbaar de meerdere van de oude was. Puteanus schijnt deze superioriteit zelf nooit in twijfel te hebben getrokken.

Beiden waren in velerlei opzicht op elkander aangewezen. Helaas, wij weten (en onze briefwisseling leert het ons ook niet) dienaangaande niet, hoe en wanneer bij deze gelegenheid hun wegen zich voor het eerst hebben gekruist in weerwil van een leeftijdsverschil van een kwart eeuw. Puteanus die spijs zijn onkunde in het natuurwetenschappelijke leven van zijn universiteit betrokken was, heeft wellicht van het werk van zijn jonge vriend nieuwe thema's van publistiek verwacht of nieuwe aansporingen vooruitgezien. Anderzijds schatte Van Langren de vriendschap van Puteanus terecht hoog. Hij was de gevierde hoogleraar met de grote naam en het groot gezag, de man die op goede voet leefde met het Spaanse landsbestuur en in de internationale geleerden-wereld over een betrekkelijk grote invloed beschikte. Op deze achtergrond van een wolkenloze, ononderbroken en misschien een greintje beiderzijds geïnteresseerde vriendschap profileert zich onze briefwisseling. Een onopgehelderd geheim hangt daarover, wij moeten ons niet verhelen dat het niet in de lijn van Puteanus' psyche gelegen heeft om zich zo goedmoeds en gedwee te onderwerpen aan alles wat een jong mens, al is hij nog zo'n knap privaat-geleerde, denkt en schrijft. En wanneer wij in dit opzicht Puteanus verkeerd beoordelen, als er toch een zuiver voelend hart en een goed mens verborgen op de bodem van zijn egocentrische humanistenziel ligt, dan moeten wij vrijmoedig erkennen dat onze briefwisseling geen geschikte bron is en geen betrouwbaar materiaal voor de erkenning van zijn ware psyche bevat.

Het gebruik van het Nederlands zou een suggestief karakter kunnen hebben, indien de feiten ons niet bekend waren. Nu echter verliest het elk bewijskarakter wegens het feit dat hun beider moedertaal de enige was die de twee korrespondenten konden verstaan en gebruiken. Tegen het Nederlands als medium valt nochtans van Puteanus' kant geen enkel principieel bezwaar op te merken. Hij was nooit radikaal tegen de *lingua vernacula* gekant, en dit heeft sommige schrijvers zo diep getroffen dat zij zich, zoals Van Effen bv., tot een dithyrambisch oordeel over de Nederlandse pennevruchten van Puteanus hebben laten verleiden. Een feit echter wordt door de briefwisseling meer als door de occasionele Nederlandse geschriften van de humanist duidelijk in het licht gesteld, nl. dat het decadent humanisme onze geleerde landgenoten een tweede artificiële natuur heeft ingeprent, die niet in hun voordeel pleit. Het laat-humanisme vertoont talrijke gebreken: het offert de inhoud aan de vorm op; het verleidt talentvolle lieden tot het gebruik van een gekunstelde vreemdklinkende taal en een eigenwijze stijl. Zo'n humanisme is een 'beroep' geworden en is geen natuur of wezen of genie meer. Het is namaak in de plaats van spontane oorspronkelijkheid. Nu merken wij onmiddellijk op, dat de dictatuur van deze kunstmatigheid met zijn klaarblijkende schadeposten voor taalgevoel en stijl in onze Nederlandse briefwisseling totaal afwezig is. Deze brieven zijn juist omdat zij in het Nederlands in plaats van in de taal van de geleerden opgesteld zijn, geen literaire proefstukken, maar zakelijke mededelingen en ontboezemingen. Zij geven in vluchtige toetsen de recensie van gebeurtenissen juist en raak waargenomen. Wij vergeten even een wijl Puteanus als de man van de stijloefening en van het literaire huiswerk. Wij bevinden ons plotseling in een wereld van natuurlijkheid en zakelijkheid en vergeten de ongenietbare gekunsteldheid van de Latijnse brief.

Maar dit is niet de enige verdienste, die wij in ons handschrift ontdekken. De vorm wordt niet geheel en al op de achtergrond gedrongen en niet geheel en al heeft Puteanus vergeten dat hij een rhetor is. Maar het treft ons niettemin te zien, hoe veel ongedwongener en natuurlijker hij zich in die volkstaal, zijn moedertaal, dan in de Latijnse brief beweegt en hoe hij bij het gebruik van het Nederlands een natuurlijkheid openbaart, die veel sympathieker aandoet dan het artificiële, dat het Latijn er kunstmatig doorheen geweven heeft. Wij waarden de ongedwongen natuurlijkheid van zijn schrijfrant, het eenvoudige volkse woord dat hem uit de pen vloeit. Zij verraden een rake opmerkingsgave, een losheid in de omgang, een frisheid van gevoel, in één woord prijzenswaardige hoedanigheden, die in het oeuvre van Puteanus' artificiële laag van het Latijn verloren zijn gegaan. En niet zonder weemoed denken wij terug aan de fataliteit die het decadent humanisme voor onze cultuur betekent. Dit humanisme weegt op zich zelf niet buitengewoon zwaar voor de cultuurontwikkeling van onze gewesten. Voor de nationale cultuur van de Nederlanden zijn het feitelijk nutteloze en betekenisloze elementen zonder betekenis geworden. Zij hadden een reeks feitelijk merkwaardige talenten kunnen worden, terwijl zij zich nu doelloos hebben vergooid in een valse en onvruchtbare vormwereld van de artificiële vreemdheid. De briefwisseling van Puteanus met Van Langren voert ons onweerstaanbaar tot deze conclusie.

Puteanus heeft soms in ogenblikken van oprechtheid getuigenis afgelegd, dat ook hij terdege bewust was van wat ik zoëven gezegd heb. Hij heeft het Nederlands onverminderd als huistaal bewaard; zijn Italiaanse vrouw heeft de huistaal aangeleerd en als gewone omgangstaal leren gebruiken. Wij bezitten bv. haar testament in het Nederlands. Een Milanese jonkvrouw wier opvoeding aan hem opgedragen werd, is met een flinke dosis Neder-

landse taalkennis naar haar vaderland teruggekeerd. In de *'Juventutis belgicae Laudatio'*, zijn rede bij het betreden van de leerstoel van Justus Lipsius te Leuven in 1607, die vanzelfsprekend een hymne aan het latiniserende decadente humanisme had kunnen worden, betreurt hij integendeel de afkeer van de school voor de vertrouwde klanken van de moedertaal. Hij begrijpt niet hoe men misprijzen kan koesteren voor de moedertaal en verwijt de humanisten uit zijn eigen kring, dat zij zodoende de geest van het land onteren. Ook tegen taalverbastering trekt hij te velde. Wij bezitten een taal, zegt hij, die zo schoon is, dat wij ze met veel ijver zouden aanleren, indien wij ze niet als een erfenis van de natuur hadden meegekregen, doch wij dienen ze te eerbiedigen door het vermijden van wansmakelijke overwoekeringen door vreemde klanken en bastaardwoorden. De klassieke talen horen thuis in de collegezaal, doch deze collegezaal mag niet ontaarden tot een plaats, waar men de volkstaal leert verachten, want wij moeten het vaderland niet alleen door de geest, doch ook door het levend woord eren. En de taal is de tolk van het volksgemoed, en buiten onze taal is het onmogelijk de zuiverheid van onze landaard uit te spreken. Zonder te gewagen van zijn verering voor Hooft, Roemer Visscher, enz. treedt hij op als beschermheer en raadsman van de Vlaamse dichterschaar, die een kortstondige herleving van de letteren in de Spaanse Nederlanden belichaamt: van een F. Verstegen, een Olivier de Vree, een Jakob Ymmeloot en vooral van de priester-dichter Justus de Harduyn, wiens 'Roosemond' het licht gezien heeft met de zegen van de mester. Waarom? In de inleiding schrijft hij: 'Hebbe in onse nederduytsche spraecke met de nieuwe Dicht-konste willen proeven, oft myn penne tot voordeel van de Borgherlycke ghemeynte ghescherpt zijnde, soo aenghenaem zyn zoude als Sy wel in 't Latyn by veele gheweest is. Ik was geheel ontsteken door het voorbeeld van verscheyde hoog blinckende lich-

ten, waer onder Huyns en Huygens, Kats en Hooft d'eerste waren de welcke met haer verstandt ende gheleerdheyd ghehoort hebben, hoe dat onse spraecke niet minder en is als de oude eertyds gheweest zijn, meerder als de gheen die hedendaeghs om haere aerdigheydt geacht worden. Elck land de syne; maer my dunckt een groot misbruyck te zijn dat wij Nederlanders in 't lezen, schryven, spreken, de onse voor de minste houden, als loochenende het Landt ende menschen, alwaer, ende waer onder wij geboren zijn. Dit is d'oorzaeck dat ik een nederduytsche penne in de handt nemende mijne Landtlieden in hun eyhgen taele hebbe willen onderwijsen: ende wijzen wat een ieghelyck aen sijn Vaderlandt schuldigh is.' Vele jaren heeft hij met een aanhoudende voorliefde het *de Moribus Germanorum* van Tacitus voor de studenten van het *Trilingue* waarvan professor De Vocht de geschiedenis gepubliceerd heeft, gelezen, vertaald en gecommantarieerd. Het codex D-d-593 van de Koninklijke Bibliotheek van Dresden bevat zijn sterk Germaans klinkende commentaar op Tacitus, veel sterker dan Justus Lipsius dit bij een zelfde gelegenheid gedaan heeft. In zijn briefwisseling met Van Langren spelen deze motieven geen rol en worden zij niet eens vermeld. Maar zijn brieven getuigen beter dan zijn literaire proefstukken, die hij in het Nederlands geschreven heeft, wat onze nationale cultuur verloren heeft van de kant van het decadente humanisme dat zijn talent en vele gelijksoortige talenten van hun natuurlijke voedingsbodem losrukte en in een verkeerd spoor leidde, toen het zich van zijn eigen bodem had afgesneden.

Nog voor een ander aspekt, dat ons in onze briefwisseling treft, moeten wij een verklaring vinden. In de normale ontwikkeling van een humanistenloopbaan zoals zij

zich in de Italiaanse periode en in de eerste Leuvense tijd voor Puteanus ontrolt, kon niets het vermoeden wekken dat de rhetor, de filoloog, de historicus van het eerste uur zich op latere leeftijd tot astronoom zou ontpoppen en daar een nieuw arbeidsveld voor zijn rusteloze schrijversmanie zou vinden. Het enige verband dat wij desnoods tussen deze late liefhebberij en de klassieke studie kunnen ontdekken, kan misschien de chronologie zijn die hij eerst langs de filologische en dan langs de mathematisch-natuurwetenschappelijke weg beoefend heeft. De ware gelegenheid die hem aangezet heeft om van studiegebied te veranderen en de zuivere filologie en geschiedenis tegen de astronomie te ruilen, heeft zich slechts voorgedaan als hij zelf reeds de leeftijd van vijfenveertig jaar bereikt heeft.

Sedert de uitvinding van de telescoop verschijnt voor de eerste keer in 1618 een komeet aan de Europese hemel, en geheel Europa heeft bij deze gelegenheid de adem ingehouden. Terwijl de wetenschappelijke temperamenten zich op het nakende verschijnsel door strenge waarneming voorbereidden, hebben de andere lucht gegeven aan hun gevoelens in lyrische of filosofische ontboezemingen, maar het was de eerste gelegenheid om de komeet van het rijk van fabel en schrik naar het gebied van wetenschappelijke benadering en de natuurlijke werkelijkheid over te brengen. Hoe het verschijnsel van 1618 de gemoederen bezig gehouden heeft en hoe de komeet een waarachtig cultuurverschijnsel geworden is, bewijzen de menigte verhandelingen die zij in dicht en proza omstreeks 1620 bij bevoegden en vooral bij onbevoegden uitgelokt heeft. Om niet verder te gaan dan de rechtstreekse levenskring van Puteanus, nl. de universiteit van Leuven, weerklonken de gehoorzalen van de disputaties die een Gregorius van Sint Vincent er liet houden, en twee hoogleraren, nl. Th. Feyens en de beroemde Froidmont hebben in 1620 geleerde traktaten aan het gebeuren gewijd. Allen waren

overtuigd dat nieuwe hoekstenen uit het Aristotelische wereldbeeld zouden uitbrokkelen en dat de zo gevreesde nieuwlichterij, zoals men destijds de mechanische wetenschap noemde, daardoor steeds meer aanzien zou krijgen. Gregorius, Feyens en Froidmont waren ambtshalve op de studie van de fysica aangewezen en in 1619 waagt zich Puteanus, die zeker geen specialist in het vak kon genoemd worden, zich in het gezelschap van zijn collega's. Zijn tractaat wordt onvermijdelijk een literaire declamatie veeleer dan een bezonken wetenschappelijke verhandeling. Maar in plaats van met de tijd en de wetenschap mee te gaan, bewijzen al deze tussenkomsten de nog ongeschokte positie van Aristoteles aan de Leuvense Alma Mater. Voor de beoordeling van de geestelijke atmosfeer op de universiteit, is zijn tractaat *De Cometa anni 1618 novo mundi spectaculo libri 2 Paradoxologia* een merkwaardig stukje werk.

Een tweede opmerkenswaardig feit dat ons moet treffen in een briefwisseling, die van voor tot achter over astronomische vraagstukken handelt, is de volstrekte afwezigheid van ook maar de geringste toespeling op de grote gebeurtenis van de jaren dertig, nl. de veroordeling van het heliocentrisme of van het Copernicaanse wereldbeeld in de persoon van Galilei. Alles wijst er volgens de mening van Prof. de Vleeschauwer, die wij hier in het kort weergeven, op, dat Rome geen ruchtbaarheid heeft willen geven aan de eerste veroordeling van 1615, maar deze houding bij de tweede in 1632 niet kon handhaven. De enige volgelingen van het nieuwe wereldstelsel in de Zuidelijke Nederlanden waren de zachtaardige maar geleerde en scherpzinnige dorpspastoor Wendelinus van Herk-de-Stad en de Van Lansberghes, vader en zoon. Op weinig na hebben alle professoren en geleerden van de dag zich zeer gelukkig gevoeld, toen de Deense astronoom Tycho Brahe hun de middenweg aantoonde die hen toeliet om het oude wereldstelsel te verwerpen zonder het

nieuwe te moeten aanvaarden. Maar Van Lansberghe valt scherp en bitsig de zwijgende houding van Froidmont aan, die gemakkelijk voor de officiële houding van de universiteit kon doorgaan. En men krijgt de indruk dat de Van Lansberghe's meer als Kepler of Galilei te Leuven als de vijanden beschouwd worden, niet omdat zij gevaarlijke meningen huldigen, maar omdat zij de universiteit en haar professoren in hun polemieken niet spaarden. Puteanus kon in deze omstandigheden zeker niet onkundig blijven van het incident dat zou uitgroeien tot het grootste conflict tussen kerk en wetenschap dat de westerse wereld ooit gekend heeft. En nochtans rept hij geen enkel woord over de kwestie die het faculteitsleven te Leuven verstoortte en over geheel het Westen zo'n geweldige deining zou veroorzaken. Ook Van Langren moest ambtshalve met het dispuut vertrouwd zijn en er in belang stellen. Twee verklaringen van beider volstreekte stilzwijgen dienaangaande moeten dan van meetaf aan uitgesloten worden: de onwetendheid en het gebrek aan belangstelling in het konflikt.

Dan blijft er m.i. slechts één verklaring over: de opportunistische vrees. In weerwil van Van Lansberghe's aanvallen op de universiteit bestond er te Leuven geen principiële antipathie of animositeit tegen Galilei en tegen het heliocentrisme. Aan de opportuniteit van de kerkelijke veroordeling werd ernstig getwijfeld. Maar twijfel aan, of afkeuring van de kerkelijke maatregel kon de katholieke universiteit zich moeilijk veroorloven, want dit zou haar in een ernstig conflict met de kerkoverheid kunnen verwickelen en bovendien zouden de Jezuïeten, voor wie Leuven reeds lang een verdacht centrum was en die daarom als bolwerk van de orthodoxie het kollege te Luik uitgebouwd hadden, zeker nieuw voedsel in een anti-kerkelijke actie vinden, indien de universiteit zich in deze aangelegenheid meer door sympathie dan door voorzichtigheid liet leiden. Daarom verkoos ieder,

en Puteanus in het bijzonder, het zwijgen boven de afkeuring. Leuven was wel tegen het protestantisme met volle kracht en met alle scherpte opgetreden, maar hier was de inzet zuiver en volkomen godsdienstig en theologisch. Voor een rechtstreekse inmenging van de kerk in wetenschappelijke aangelegenheden voelde Leuven echter niet bijzonder veel. En wij krijgen de indruk dat beide briefwisselaars als het ware door een geheime afspraak overeengekomen waren zich binnen de perken van het paar problemen te houden, die hen rechtstreeks aangingen en van dringende actualiteit waren, en zich zelf verboden hebben, de vrije loop aan hun theoretische denkbeelden te geven. Het waren katholieken van strenge observatie en dientengevolge bereid om zich aan een kerkelijk beleid te conformeren, zelfs wanneer het niet in eenklank met hun intiemste verlangens scheen te zijn. Hun stilzwijgen vindt zijn enige verklaring in de zin voor geestelijk opportunisme. Uit het hout van helden en martelaren waren zij niet gesneden, maar rechtvaardigheidshalve moeten wij daarbij aanstippen dat geheel de westerse wereld op weinig na voorlopig dezelfde houding als onze twee briefwisselaars aangenomen heeft.

Dit is terzelfdertijd de grote geestelijke leemte die ik in het corpus Puteanus-brieven van ons handschrift aantref. Met de briefwisseling van een Erasmus, een Huygens, een Descartes en vele anderen kan zich de onze in de verste verte niet meten. Bij het uitspreken van dit oordeel denk ik niet zozeer aan de omvang of de kwantiteit, maar voornamelijk aan de kwaliteit, d.w.z. aan haar karakter als bron van informatie om het wetenschappelijke leven van haar auteurs en van haar tijd te peilen. Zij bevat niets wat aan de demonie van het tijdgebeuren herinnert, wel de dag-annalen van de worsteling met een bepaald en concreet wetenschappelijk vraagstuk. En ik herhaal bij wijze van besluit iets wat ik reeds meermalen gezegd heb: de betekenis van onze korrespondentie ligt, wat Van

Langren betreft, in het feit, dat zij ons de detail-geschiedenis van een stuk degelijk astronomisch werk meedeelt; terwijl zij ons, aan de kant van Puteanus, het bewijs levert, hoe veel aanzienlijker het geestelijk erf dat zij nagelaten hebben, had kunnen zijn, indien zij zich niet door de spontaneïteitsdodende decadente geleerdheid van het laat-humanisme hadden laten leiden en verleiden. Ter bevestiging daarvan is het voldoende zijn Nederlands en zijn Latijns proza te vergelijken, bv. zijn Nederlandse briefwisseling met Van Langren, met een willekeurige band van zijn Latijnse wereldcorrespondentie.

I. (fol. 1-2)

Seer Eersaeme, Verstandige, ende Vermaerde goede Vriendt,

Ick en hadde den tijt niet om als ick voor eenyge dagen aen Monsieur de la Garbe schreef, aen V.L. besondere brieven te senden. Oock en hadde ick doctor Sturmius noch niet aengesproken om syne uytspreeck te hebben aengaende de questien van Palmeto. Soo ben ick daerna by hem gegaen, ende vonde hem noch swaermoedich. Ommers de figuren overleverende, ende voort op alle de dry punten discouereende, gaf hy my hope dat hy soude onderteeken. Sal daerom van dage ofte mergen (gelyck hy nu tyts genoeg gehadt heeft) by hem senden, ofte selve gaen: *ende stellen alsoo oock myne meeninge daeronder*. Wendelinus is hierdoor naer Bets gepasseert, sal wederom *tot Brussel komen in 't eynde van desen maent*, sal alsoo oock konnen onderschryven. Nu onse saecke aengaende, ben de selve alsoo behertigende, dat ick hier van myn principael werck sal maecken. Gelyck ick aen Monsieur de la Garbe schreef, heb ick de saecke van Polen in sulcken staet gestelt, dat ick verh[o]pe met ten eersten goede tydinge te verwachten. De disser[tat]ie heb ick bykans gereet gemaect, niet tegenstaende eenyge andere verhindernissen: waermede wij eenen goeden slach sullen geven, op dat alsulcken goeden werck geen verhindernisse en lyde by eenyge ministres, die byaventueren door particulier interes of andere oorsaecke den stock in 't vliet wilden stooten. Het begin is, dattet hier wel lucke:

sal een exempel syn, om andere Princen oock daer toe te brengen. Dan dese dingen moeten terstont overal begost syn, om alleen tot versekeringe te komen, ende andere uyt te sluyten. Soo haest ick mijn schrift sal gedaen hebben, sal ick tot Brussel komen, ende sal myn devoir doen soo't behoort, alles met de raet en de wille van Don Emanuel ende met VV LL alle beyde. *Een saecke sal ick V.L. voorstellen*, om met Monsieur de la Garbe te confereeren, aengaende het seste deel soo van Spaengien Indien ende andere provincien van syne M^t my minnelyck ende gunstelyck toegevoecht, ende oock van Don Emanuel onderteekent: of hier onder oock Neerlant begrepen wort. Gelyck ick hope alsoe myn devoir oock hier te doen, ende te helpen, dat alle verhindernissen mogen cesseeren, oock seer betrouwende dat myn schrift sal kracht hebben; dat V.L. ende alsoo Monsieur de la Garbe haere genereuse affectie tegen my toonen sullen, om Don Emanuel met goede redenen hier toe oock te induceeren, dewelcke dit sal kunnen rekenen tot vermeerderinge van Eere dewyl het profyt evenwel groot genoeg syn sal, al ist datter een seste deel, Neerlant aengaende, mede aen mij vergunt werde. Daer is alleen aengelegen, dat de saecke metten eersten tot effect kome; ende hier toe ben ick my ganschelycken imploeierende, gelyck V.L. als ick aldaer sal syn, sien sal. Ommers om op andere plaetsen tot onse intentie te komen, soo moet de saecke alhier seker seyn, ende moet in Neerlant *Aerarium Pietatis* opgerecht syn, ist dat wy onse hope voorder willen vastmaeken. Ommers waert oock dat door dit deel V.L. soude eenyge schaede lyden; sal de selve liever in andere provincien onder ons bevesticht, te goet komen. Want myne begeerte ende verlangen is, om in Neerlant deel te hebben, ende veel liever elders min gemeten. Dan V.L. considereere dat indien de saecke tot effect kome, voor alle dry sal genoeg syn; ende dat wy met eendrachticheyt van een volmaect getael, meerder saecken, ist datter meerder kunnen syn,

in't werck konnen stellen. Ick verlaete my meer op V.L. goede gunste, als op myne redenen. Ommers onse vrientschappe sal eerlyck syn: ende sullen met profyt dat overvloedich sal syn, trachten naer eer ende faem, waermede het profyt kan verciert werden. Nu sluyt ick, ende bidde myne vryickeyt int goet te nemen gelyck hope dat Monsieur de la Garbe door V.L. conferentie oock doen sal; die ick beyde van herten ben groetende met verlangen om haest by den anderen te syn. Gode [ge]ve dat alle saecken voortganck hebben. In Loven den 17. Augusti, 1630. Ick sal eenyge antwoorde van V.L. en maendach verwachten. V.L. dienstwilligen, ende toegeswooren vriendt,

Erycius Puteanus

Nu ontfange ick den brief van Monsieur de la Garbe. Ben blyde dat den mijnen aen Don Emanuel aengenaem is geweest: myne eerbiedinge op nieuwe: oock aen Pa à Bruxelles.

II. (fol. 3)

Goede ende toegeswooren vrienden,

De reyse van gisteren en is soo geluckich niet geweest, als de voorgaende. Onder wegen hebben wij gehadt eenen grooten geduerigen regen. By Loven, syn wy in een gat met kerre ende peerde blyven steken, alsoo dat wy door den modder hebben moeten uytgaen, ende met hulpe van volck het peert eerst los gemaectt, ende alsoo uyt doen springen: daerna de kerre met langen koorden uytgetrocken. Wy waren seer fraey gestelt. Dan God si lof geen ongemack van hetselve gehadt. Ommers het peert heeft wederom een nieuw proefstuck gedaen. Dit schryve ick alleen, om mergen en voordr meer te schryven, ende

de brieven te senden die tot onse saecke sullen van nooden syn. Doende hier mede mijne vriendelycke recommandatie aen alle beyde, ende het huysgesin van alle beyde. Ick sal tegen den avent verwachten de proeve ofte revisie. In Loven op't Casteel. den 9. Octob. 1630.

VV. LL. toegeswooren Vrien[dt]

E. Puteanus.

III. (*fol. 4*)

Optimi et Integerrimi AMICI et DOMINI,

Ad utrumque unâ pergo epistolâ scribere, ende op dat den brief gemeender sy, in onse Neerduytsche spraecke. Dan daer sal hier ende daer een Latyns woordt onderloopen. Hier sende ick de Proeve wederom, ende streeckt mede tot revisie 't geen ick gecorrigeert hebbe, daer op sal den Drucker letten. Oock dat den inct met het voo[r]gaende druck overeenkome. Ist datter eenygenaerdere tydinge is vande wederkompste vande Ambassadeurs, bidde dat ick daervan geaviseert mach syn. Het memoriael dat aenden President geadressert is, sal moeten metten eersten gegeven worden aenden Cancellier: om oock op nieuwe syne inclinatie te aenmercken. Hy sal wederom communiceeren aenden Secreten Raet, Ende ist dattet aldaer noch hapert, sal van nooden syn, resolutie vanden Marquis de Aytona te vorderen. Dewyl nu den Marquis de Leganes wederom gekomen is, soo sal 't van nooden syn, dat Don Emanuel hem aenspreke, ende een boexken De Aerario geve. Alle baten helpen. Hiermede valet. Litteras vestras expectabo, ende mede ses exemplaren van 't geen dat nu herdrukt wert.

Lovanii in Arce, den 10. Octob. 1630

Vester ut frater E. Puteanus.

IV. (fol. 5)

Seer goede et geswooren vrienden.

Hier sende ick eenen brief aenden Marquis de Aytona, met weenich woorden de geheele saecke vervattende. De plaetse aengaende, en sal geen swaricheit syn: alleen dat het Aerarium ingestelt werde. Waer datter eenyge haperinge wa[er], aengaende de conditien, te weten het tiende deel der profyten, ende de administratie: daervan salmen alsdan kunnen tracteeren. By den keyser sullen de saecken gaen gelyck Pater Philips voorgehouden heeft: ende meer vastelycken, dat sonder tiende deel, eenyge premien sullen gestelt werden. Dan hier sal ick breeder noch schryven. Alle mijne sorge is, dat den Hertoch van Nieuborch de saecke sal geopenbaert hebben, eer dat wy het selve, naer ons voornemen, sullen aengeven. Ommers hierop is te letten, eer de reyse werde aengenomen. Nu wensche ick VV. LL. alle contentement. In Loven op't Casteel, den 11 Octob. 1630

VV. LL.

Toegeswooren Vriendt ende dienaer

E. Puteanus

Aen Monsieur Van Langre

besonder

Ick hebbe onder het wit pampier aldaer gelaeten, de teekeninge van d'uyrwerck, ende de declinatie, vande twee muyren van 't Casteel. Bidde dat V.L. my se sende.

V. (fol. 6)

Seer verstandige ende goedgunstige Heer ende Vriendt,

Gelyck ick nu vande lesse kome, die my dese dagen wat belet heeft, soo vinde ick V.L. tweeden brief, alsoo dat ick van dage geen tyt en hebbe om aenden heer Cancellier te schryven: want den bode sal op syn vertrecken staen. Soo sal ick dan mergen, myn devoir doen soo't behoort: ende voort soecken de saecke met alle goede officien te vorderen. Godt geven dan Monsieur de la Garbe goede reyse: dan ick meene noch vastelycken, dat hy vinden sal, dat mijnen raet den beste was. Ommers hy heeft willen reysen. Sullen daerom verwachten, wat hy schryven sal. Ick moet oock noch wat senden aen Pater De los Rios. Wel dan tegen mergen. Nu doe ick myne groetenisse aen V.[L.] ende aen Joufvrouwe ende aenden kleenen Michiel: Sij moeten te samen met V.L. haest uytkomen.

In Loven op de Borch, den 25. Octob. 1630

V.L. dienstwilligen vriendt

E. Puteanus

VI. (fol. 7)

Seer goede ende oprechte Vriendt ende Heer

Hier sende ick eenen brief aenden heer Cancellier vice-praesident, waarmede ick hem te vooren stelle Het Aerarium Pietatis, om het selve te willen met syn nieuwe ende gewenste auctoriteyt nu promoveeren. Bidde hem

mede, dat indien daer eenyge swaericheyden waeren, hy die wil communiceeren, sullen hem byaventueren alsulcken contentement geven, dat hem onsen goeden yver behaegen sal. Synder geen schwaricheyden, soo sal onse neersticheyt soo veel te meer wercken. Ick heb al sorge, dat die Decima haer te seer wegen sal. Dan wy en moeten hier van niet roeren, ten sy dat wy verstaen dat hier van soude verhindernisse komen. Ommers gelyck ick desen brief ben sendende, sal de pen niet laeten rusten, daer eenich schryven sal van nooden syn. Waarmede ick myne vriendelycke groetenisse doe aen V.L. aen Joufvrouwe, ende mede aen den soeten kleenen Michiel. In Loven op't Casteel, den 26. Octob. 1630.

V.L. dienstwilligen ende getrouwen Vriendt
Erycius Puteanus.

VII. (*fol. 8*)

Seer goede heer ende Vriendt,

Gelyck de dagen korten, soo bedriegen ons de boden, en wy ons selven. Desen ingesloten aen den Raetsheer Meulevelt meenden ick gisteren te senden; dan den tyt was verlopen. Hy sal dan eenen dach later te pas komen. Met eenen sende ick de pampieren tegen Palmeto, ende de oordeel vanden Professuer Sturmius: ick meene dattet naer V.L. sin sal syn. Het myne heb ick daer by willen voegen, in Latyn: dan V.L. sal't van ymant laeten uytleggen. Oock waert dattet alsoo niet en behaechde, dan verandert werden. Aenden Cardinael, ofte Marquys D'Aytona en is niet van nooden om nu te schryven: moeten eerst sien, wat nu vorder, dewyl de saecke in handen is van desen Raetsheer sal gedaen werden, om

alsoo naer verheyschen ons devoir te doen. Ist dat V.L. eenyge tydinge heeft of hebben sal, bidde my te laeten weten. Ick segge van Monsieur de la Garbe. Wat in Spaengnien naer de aandieninge sal gedaen werden, sullen wy verwachten. hier mede doe ick myne vriendelycke groetenisse. In Loven op't Casteel, den 30. Octob. 1630.

V.L. goetgunstigen vriendt ende dienaer
E. Puteanus

VIII. (fol. 9)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Ick meene dat V.L. nu den brief aenden Raetsheer Meulevelt met het oordeel van Doctor Sturmius op Palmeti seequestien, waerby het myn oock was, sal ontfangen hebben. Hier is nu t' geen ick verandert hebbe op de nieuwe lichten. Nochtans dien Don Francesco d'Avila, en hadde geen groote oorsaecke om my te berispen, dewyl ick het woort van *momento* t' geen indivisibel is niet gebruyckt en hebbe, maer wel *Articulo temporis*. *Articulus temporis est pars temporis*, ende kan gedeelt werden. Oock in een seer korte spatie van tyt, kan t' geen verlicht is doncker worden, ende t' geen dat doncker is verlicht worden jae dit selve moet soe te seggen in een moment geschien. Dan ick en wil in geen dispuyt treden. Gelyck V.L. sin is, soo heb ick nu den mynen verandert, ende hebbe willen gebruycken het woordeken *Momento*, om te toonen dat *Articulus* wat anders is. Nochtans Don Francesco hadde wel syne opinie kunnen geven, sonder de myne te berispen: dewyl hy versocht is geweest van V.L. om syn oordeel te geven op

V.L. nieuwe lichten, ende mee op 't geen ick geschreven hadde. Sommige menschen soecken schyn van wetenschappe, als sy ymant berispen kunnen. Soo gaet dan den Raetsheer Roose naer Spangien? Ick soude gaerne aen hem schryven, dan en kan vandage niet, om dattet nu tyt is dat de boden vertrecken. Sal daerom oock eynden, doende myne vriendelycke groetenisse. V.L. sal my schryven hoe mynen brief aen den Raetsheer Meulevelt aggreabel geweest is: en wat hy vorder van de saecke van 't Aerarium is gevoelende. In Loven op 't Casteel, den laesten October, 1630.

V.L. dienstwilligen Vriendt van herten toegedaen,
Erycius Puteanus.

IX (fol. 10)

Seer goede Vriendt ende Heer,

Gelyck ick aenden Marquys De Mirabel, als ick hem het Aerarium recommandeerde, beloofde een exemplaer van myne *Historiae Insubricae* ofte *Irruptiones Barbarorum*, soo heb ick dit exemplaer greeet doen maecken; het welcke ick aen V.L. sende, om aen syne excellentie van mynent wege te praesenteeren. Ick sende mede eenen brief, waer in ick het Aerarium wederom recommandeere. V.L. mach seggen, dattet nu in handen is gestelt vanden Raetsheer Muelevelt. Myne voorgaende sal V.L. ontfangen hebben: eerst de pampieren van Palmeto, met het oordeel van Doctor Sturmius, soo oock het myne: ten tweeden, myne onderteekeninge op de nieuwe lichten. Hiermede doe ick myne vriendelycke groetenisse; ende ben be-

geerich te hooren wat in de saecke nu te hopen is. Ick sal daernae voorder schryven, gelyck ick veele dingen noch bedacht hebbe. In Loven den 2 November. 1630.

U.L. dienstwilligen vriendt van harten toegedaen

E. Puteanus

X (fol. 11)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Dewyl de Marquis de Mirabel vertrocken is, V.L. sal den boeck ende den brief bewaeren tot syn wederkompste. T' is my aengenaem te verstaen dat St de la Garbe gearriveert is, bidde V.L. my voorder deelachtich te maecken van voorder succes. Soo is dan de saecke van alhier wederom in handen gestelt van den Cancellier? Hy sal sonder twyfel aen haere Hoocheyt refereeren, t'geen den Secreten raet gedelibereert heeft. Watter van is, sal V.L. nu gehoord hebben. Ick hebbe al sorge dat de saecke in Spaengnien haer beginsel sal willen hebben, ende dat mense hier daerom draeyende is. Oock vrees ick al, dat de Reformadores vanden Cancellier ende Padre Delos Rios geïnformeert syn, ende de saecke op haeren naem behertigen. Godt geve neen: maer ick sorge. D'oorsaecke hier van heeft gegeven Sr dela Garbe, omdat hy den Cancellier de saecke niet recht uyt en heeft te kennen gegeven, noch geopenbaert en heeft, wat soo by d'Ambassaduers, als by de Infante genegotieert was. Hy gaende inde Finantie ende aldaer confuys staende, hadde oorsaecke quaelyck gesint te syn. Sr Chrysogono is hier geweest, dan om ander affairen: hy seyde my hoe dat Sr de la Garbe over my geklaecht hadde, dat ick de saecke in Duytslant door de

Jesuyten getracteert hadde. Hebbe hem daerom geïnformeert watter van is: bekent selve dat sonder de Jesuyten niet en al sal kunnen uytgerecht worden. Datter geschiet is, is door de Jesuyten geschiet, die de saecken tot onse regarde gemeent hebben, ende noch meenen. Ick heb getracteerd door den biechtvader, die de la Garbe seyde eenen Capucyn te syn, waer in hy van den Hertoch van Nieuwborch berispt wierde. Dewelcke klaerlyck uytseyde den biechtvader een Jesuyt was, ende dat den Keyser sonder de Jesuyten in dese voorstellinge niet en soude uytrecten. My dunckt dat Sr dela Garbe te seer steunende is op syne inventie: als oock hier in onkende V.L. naem. Wat wasser al te doen in het woordeken *adjutum*? Met Sr Chrysogono koste ick vry spreken, dese inventie aengaende. Tot Lisbona in Portugael is La Misericordia, is oock Aerarium, al en hevet dien naem niet, ende hangt vanden Testamenten ende Legaten, alsoo dat een yegelyck synen vryen wil heeft te laeten of niet te laeten: soo ist dat in de stadt alleen van Lisbona van de Testamenten ende Legaten komen over de ses hondertduysent kroonen alle jaer, gelyck my vertelt heeft den Provinciael vande irsche Preeckheeren, die hier by 't Casteel wonen. Ick heb hem gebeden dat hy my wilde versorgen d'oorden ende regels vande voorseyde Misericordia: 't geen hy my belooft heeft, gelyck hy tot Lisbona groote kennisse heeft, aldaer gewoont hebbende veele jaeren. Dese oorden sal ons te pas komen om ons Aerarium voort te helpen. Dit onder ons. Want sal my wel wachten alsulcke by andere te openbaeren. Van Polen en heb ick noch niet gehadt, sal V.L. yt verstaende, terstont avyseeren. Hiermede myne vriendelycke groetenisse. In Loven den 9. Novemb. 1630. Ick verwachtte oock naert gebruyck van den Globus.

V.L. dienstwilligen ende getrouwen vriendt

E. Puteanus

XI (fol. 12)

Seer goede Vriendt,

Ick sie wel dat de saecke by de heeren van den Secreten raet niet beherticht en is: dan alle de swaricheyt is byden Cancellier: want hy alleen kan alle verhindernissen wechnemen. Daerom moet alle onse diligentie by desen man geschien, dat hy toegedaan sy. Maer op wat manieren? Ick sal gaen overleggen, wat dattet beste sal syn, ende sal V.L. aviseeren; sal alsoo my selven ofte myne penne gebruycken, om de swaricheyten te verwinnen. Ick sorge dattet syn sal gelyck ick geschreven hebbe, ende dat den Cancellier sal willen verwachten, wat datter in Spaengien sal afkomen. T' geen V.L. schryft on de oorden de beschryven, sal noodelyck syn: sal daerom naer weenich dagen hier van myn werck maecken, V.L. sal aen my oversenden, alle het geene, V.L. sal meenen raetsaem vinden, ende mede aen Don Emanuel communiceeren. Ick bedancke V.L. voor de goede gunste tegen my, offereerende haer huys. Wat soude my aengenaemer kunnen syn, als V.L. veelwetende gemeenschap te genieten. Dan sullen eerst overleggen, wat middelen dat wy by den Cancellier gebruycken sullen moeten. My dunckt dat alle onse hulpe sal syn inden Marquis De Aytona: byden welcken myne brieven yt sullen kunnen uytrechten. Hiermede doe ick myne vriendelycke groetenisse. In Loven de 14. Novemb. 1630.

V.L. dienstwilligen vriendt van herten

E. Puteanus.

Ick sal V.L. brieven gestadich verwachten, om yt nieuws te hebben van Sr dela Garbe.

XII (fol. 13-14)

Seer goedgunstige Heer ende Vriendt,

Ick sende V.L. den brief van Monsieur de la Garbe wederom. Hy is gelyck V.L. seydt slecht genoeg. Alsoo dat ick vreesse dat daer geen resolutie en sal genomen werden, voor dat de Keyser op syn stilte is. Sal daerom de saecke door brieven moeten getracteerd worden, gelyck ick altyt geseyt hebbe. Daerbeneven stellen de praemia in de liberaelheyt van syn Keyserlycke Majesteyt. Want ick sie dat de Decima d'orsaecke is datter geen voortganck en is. Het waer beter geweest met een middelbaer gewin tevreden te wesen, als van een groot versteken te syn. Hier aengaende, t' is wel dat de heeren van den Secreten Raet het boecksken lesen: daerna sal V.L. hooren hoe sy gesint syn, sal alsdan aen den geheelen Raet schryven solenniter ende soo behoort. Onder ons geseyt, het is de Decima die de saecke achterhout, dan daer syn andere erruers bygekomen. Ommers men kan maer eens offendeeren, om niet uyt te rechten. Daer is Maxweldt, die oock syn personagie speelt, al bedecktelyk. Hy is by Monsieur Chifflet geweest (den Doctoer segge ick) ende heeft seer geclaecht over Mr de la Garbe, seggende dattet syn inventie is, ende dat de la Garbe hem dit ontrocken heeft. Voort heeft hy hem laeten ontvallen, dat hy met brieven aen't keyzers hoff al voor lange de saecke heeft aengedient, ende dattet syn inventie is, ende hem toebehoort. Soo verwondere ick my van dese comedie. Ick bidde V.L. willen gaen by Monsieur Chiffletius, ende hem informereen van't gene datter gepasseert is. Waert oock dat hy byaventueren hetselve bedocht hadde, soo en heeft hy niet veel op syne inventie te stuenen: want daer al veel soude kunnen gesejt worden. Het principaelste is de saecke in't werck te stellen, ende tot vrucht te brengen.

Dan my dunckt dat alle de inventie maer de Decima en is, waertoe niemant oyt en sal willen verstaen, die geen genut en sal hebben. Godt gave datter noeyt van getracteert en waer; soude eenen anderen wech in gaen. Dan nu soo moetmen voort vaeren, ende sien watter van komen sal. Uyt Polen en heb ick noch geen tydinge gehad: verhope metten eersten yt goets te hooren. Sal V.L. terstont deelachtich maecken. Ommers den Cardinaal Bentivoglio heeft de saecke ende den boeck in handen: sullen voorder resolutie verwachten. Hoe dattet Hoff van Parys in roeren is, heb ick gehoort: dan dese tempesteest sal byaventueren haest overgaen. Ick bidde myne vriendelycke recommandatie te doen aen V.L. Vader, ende by hem my te excuseeren dat de andere constellationes niet beschreven te syn. Ick werde soo overvallen van verscheyde verhindernissen, dat ick niet en weet hoe dat ick de hant aende penne sal steken. Daerom sal van nooden syn, ymant anders te employeeren. Den Zodiacus is volmaect, ende dit is het principaelste. Ymant van de Jesuyten soude de andere constellationes kunnen schryven. Mynen sin sonde syn, in den Globus alleen de namen te stellen, soo de nieuwe als de oude, ende brengen de uytlegginge in een boecksken besonder. Hoe min schrift inde sterren, hoe beter. Dat een ygelyck speculeere, waerom dat in dese ofte die figure het teeken verandert is. Oock sal van nooden syn met geen harde colueren den Globus te heswaeren. Dit is mynen raet. Ende ben hier mede doende myne vriendelycke groetenisse, mede aen V.L. huysvrouwe ende aenden kleenen Michel. V.L. promoveere den Globus. In Loven. den 27. Novemb. 1630.

V.L. dienstwilligen vriendt van herten,
E. Puteanus.

XIII (fol. 15-16)

Seer goede ende gunstige heere ende vriendt,

Voor al soo bedancke ick V.L. hertelycken vande caerte van Brabant, dewelcke treffelyck is. Waert datter eenyge kleyne observatien vielen, kunnen aengeteekend werden. De Waele soudemen voort tot het wapen kunnen uyttrecken met de plaetsen daeromtrent. Dewyl dattet jaer nu begost is, soo wensche ick V.L. met de lieve huysvrouwe ende kinderen een lanck godtsaelich leven. Maxwelt moet wel stout ende onbeschaempt syn. Dan V.L. sal wel doen alsulcke attestatien naer Wenen te senden, om de booscheyt van desen mensche te gemoet te komen. Oock moeten de vrienden tot Brussel geïnformeert werden. Onsen vriendt en hoeft over my niet te klagen, dan over hem selven, dat hy alle dagen naer syn hoeft heeft willen doen: kan nu genoch mercken, of ick wel geraeden hebbe. Dat ick de Polacken heb aengesproken, is geweest, om syn begeerte genoech te doen, ende om te sien of hy sonder kosten hadden kunnen reysen, dewyl hy anders niet en droombde als reysen. Ommers hy hadde moeten met gemeenen raet reysen, ende met conditien, die met gemeenen raet moesten besloten syn. Hier honge myne eer ende reputatie aen: oock wat berispinge by vanden Biechtvader gehadt heeft, is kennelyck. In somma tot de reyse en hebbe ick niet kunnen consenteeren: tot de saecke soecke ick noch te helpen, dat hy daerom sie of myne brieven behulpelyck kunnen syn. Want gelyck het boexken nu sal gelesen syn, sal't behaecht hebben, dan de brieven kunnen een nieuw gewicht aenbrengen. Vooral dat wy van de Decima niet meer en spreken. Want sy nergent en sal verkregen worden, jae sal overal de saecke verhinderen. Een eerlycke recompensie ensal niet gebreken: ende kunnen alsoo alle

dry versien worden. Oock wil ick V.L. een saecke waerschouwen, dat mynen naem tot de saecke niet min van nooden en is, als het schrift geweest is: waer op toch dattet al is staenende. Soo sal ick dan op nieuwe mynen naem gebruycken ende myn best doen, om tot een goet eynde te geraecken. Het welcke soo geschiet, sullen de kosten lichtelyck gevonden werden. Wat sal ick meer seggen. My dunckt dattet sal van nooden syn, dat ick het boexken op nieuwe doe drucken, om van exemplaren versien te syn. Ick sal t'als alhier tot Loven doen. Sal alsoo noch sommige dingen doen byvoegen. Daerentuschen onsen vriendt en schryft niet in wat staet dat de saecke is, watter gedaen is, waeraen dattet schort, ende andere particulierteyten. Ist dat hy den kost vry heeft, kan hem lichtelyk behelpen. Dan lange te blyven, soude een ander aensien hebben. Kan hy daer eenich officie bekomen, dat hy't aenveert: maer dat de saecke gemeen blyve, ende dat een ygelyck syn deel kryge. Ick ben blyde geweest te hooren dat de Serenissima tot de Longitudo alsoo genegen is. En twyfel niet, of de inventie sal V.L. tot eer ende profyt strecken. Hoe veer is Usus Globi? V.L. gae voort: sal een fundament syn van reputatie. Ick sende V.L. een paer copyen van't geen die van Hollant oordeelen van myne Historie. Den Secretaris van den Prince van Orangien heeft aen my wederom gesonden een pack brieven, dat aen my gesonden was uyt Gelderlant, ende van de Hollantsche soldaten genomen, ende naer den Hage gevoert. Dit is een exempel van groote beleeftheyt. Waarmede ick sluyte, ende bidde V.L. dickmael te willen schryven. Vaertwel, den 9 Januarij, 1631.

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaer

E. Puteanus

XIV (fol. 17)

Goetgunstige goede heer ende vriendt,

Gelyck mynen soon my seyde dat V.L. buyten getrocken was en heb ick op den laesten brief niet geantwoort, hoewel ick met blytschap vervult ben geweest, verstaende de goede genegenheyt van haere Atlesse. Aengaende van den Heer Wendelinus, die bleef hier maer eenen nacht, is alsoo naer Bets getrocken. Nu dunckt my het beste te syn, dat ick aen hem schryve, om metten eersten hier tekomen, ende dat hy my laet weten wanneer ick hem verwachten sal; sal alsoo V.L. terstont de wete doen, opdat wy hier mogen by een syn ende doen 't gene vande Serenissima Infante geordonneert is. Ick hope dat dese saecke V.L. alsulcken fortuyne geven sal, dat de konste sal mogen vereert syn, ende het verstant geloont, op dat de deucht eens verheven werde, spyts alle rycke bottericken, dit steunende op haer gels, vianden van fraeyicheit syn, ende haeren naem met haer leven eynden. Grootelycken verlang ick te sien 't gene tot confusie van Maxfelt te samen gestelt is. Secker ick en kan my niet genoeg verwonderen vande stouticheyt van dien man. Ick bidde dat V.L. den doctor Chiffletius hier van ten vollen informeere op dat hy oock niet bedrogen en werden. Maer onsen La Garbe dewyl hy soo sober in't schryven is, schynt of weynich uyt te rechten, of de saecke alleen voor hem selven te dryven. Wat salder ten laesten van syn? Ick hebbe nochtans aen den Pater Confessarius geschreven, ende hem gebeden dat hy La Garbe wil by den keyser behulpelyck syn, opdat den keyser, sonder verobligeert te syn tot de Decima, ons liberaelicken wil tracteren. Kan La Garbe aldaer tot eenich avancement van officie komen, dattet geschie, onse vereeringe kan op een ander maniere geschien. Ist dat ick verstaen sal, dat

myne brieven ende recommendatien voorder helpen kunnen, sal my met alle neersticheyt gebruycken. Het schein dat den Drucker Scoefaert sin hadde tot den tweeden druck op syne kosten. Ick sal daerom eenyge additien daer by voegen, om den boeck wat te verrycken. Dan hiervan als wy sullen by een syn, waernaer ick grootelycken verlange.. Mergen sal ick aen den heer Wendelinus schryven. Hiermede doe ick myne vriendelycke groetenisse aen V.L. ende aen V.L. beminde huysvrouwe. In Loven den 28 Januarij 1631.

w.h. dienstwilligen vriendt

E. Puteanus

V.L. lese dit myn schrift, 'tgene ick selve uyt den Latyne heb willen oversetten.

XV (fol. 18)

Seer verstandige, goede, discrete heer ende Vriendt,

Myne gesondheyt en is niet, gelyck ick wel wilde, soude verquicken dat V.L. ende D. Wendelinus te samen hier waert. Ick heb nu tweemaal aenden goeden heere, ende wel ernstelycken geschreven, jae gebeden dat hy over wilde komen. Soo en is hy tot noch toe niet gekomen, noch en heeft oock niet geantwoort: alsoo dat hy byaventueren niet wel te passe en moet syn. Ick meene dat hy hem gequelt heeft om dat hy syn proces tegen den Abt van Vlierbeek verlooren heeft. Den goeden geleerden man was beter fortuyn weerdich. Dan hy heeft te seer op eenen man willen stuenen, die hem gehouden heeft om niet te helpen. Nu soo haast ick van D. Wendelino hooren sal, sal ick V.L. terstont waarschouwen. Ick sende wederom de redenen tegen den Schotsman. Maer wat een stou-

ticheyt! Den brief van Mr de la Garbe heb ick doorsien, ende hebbe sommyge woorden genoteert ende verbeteret. Kostmen alleen de saecke soo veer brengen, dat het Aerarium inde Rycksteden werden ingestelt, ende tegen den Turck, soude wel genegotieert syn. Ick hope dat wy tot Romen wat goets sullen uytrecten. V.L. sal my aviseeren, watter in Vranckryck omgaet. Dan ick wilde dat wy by een waeren. Maer hoe staet het gebruyck vande Sphaeri? Hier mede myne vriendelycke groetenisse, mede aen V.L. huysvrouwe ende kinderen.

V.L. getrouwwe dienaer ende vriendt als broeder

E. Puteanus.

In Loven den 15 Februarij 1631

XVI (fol. 19)

Seer verstandige, discrete ende goede Vriendt,

Ommers van Sr Wendelino heb antwoord naer dry brieven gehad, ende verstaet dat hy niet wel te pas en is geweest, dan het is gebetert. Nu schryft hy my dat ick V.L. soude aendien, om hier te willen syn tegen en Donderdach dese toekomende weke, welcke sal syn den 27 Februarij: want hy hem daerentegen oock hier sal laten vinden. Soo sal ick dan V.L. verwachten ende oock Sr Wendelino, ende sullen ons met malkanderen verblyden, met V.L. geluckige ende aerdige inventie: die moet strecken tot avancement ende stelling van een goede fortuyne, om meerder ende meerder saecken voor den dach te brengen, die inde omtwetentheynt noch begraven liggen. V.L. verstant ende neersticheyt saldaer leven instorten, ende toonen dat de konsten altyt groeyende syn. Hiermede sal ick V.L. ende huysvrouwe ende de

kinderen wenschen lange gesontheit, ende bidden om yt van den Globus mede te brengen. 'T gene datter nieuws sal syn sal ick mede verwachten. In Loven, den 19. Febr. 1631.

V.L. goeden en getrouwen vriendt als broeder.

Erycius Puteanus.

Ick soude V.L. wel willen bidden, om te trecken op een half blat pampiers eenen circel representerende den Acquinocxiael vanden Globus terrestris, gedeelt in syn 360 graden, ende buyten om den circel teekenen naer de longitude de principaelste XX landen die onder de Acquinocxiael liggen, roerende mede wat landen naer noorden onder eenen meridiaen syn. 'T is wat de Globus toont.

XVII (fol. 20)

Seer goede beminde heer ende Vriendt,

Gelyck ick desen ingesloten meende te senden, soo ontfange ick V.L. brief van den 15 Meert. Ben blyde te verstaen dat het werck begint, ende dat de 30 coperen plaeten gemaect werden. Ommers 800 guldens is een goet beginsel. De reste sal volgen, dewyl d'Infante soo grootelycken tot dese inventie genegen is. Hoe de saecke secreeter sal gehouden werden, hoe beter. Want V.L. moet van een goet interteniment voorseckert syn al eer de menschen in kennisse komen waerom. Klap ende snap breken dickmael of verhinderen, t' geen in hem selven goet is. Ommers een ygelyck soude noch wat te seggen hebben, ende veel meer de benyders. Wy sien hoe't met Aerarium

gegaen is. Daerom ist vannooden dat D. Wendelinus voorten secreet sy. [Dienaan]gaende V.L. kan secuer syn, gelyck ick voorder in desen [brief] schryvende ben. Soo al dan D. Wendelinus tot Brussel Mathesin leeren, om de jonge eedelieden tot fraeycheyt te brengen. Godt geve dattet sy tot lof ende goede fortuyne van onsen vriendt, die ick van herten alles goets wensche. Ick bidde V.L. my hier van wat meerder informatie te geven, te weten op wat manier ende conditien. Ick sal dese toekomende weke aen Monsieur Bruneau schryven, om van hem eenyge informatie te hebben. Het gebruyck aengaende, het waer goet dattet beschreven waer; hoewel dat elck land daerin wat besonders kan doen. Ick en heb maer wat tyts van doen. Van Polen en heb ick noch niet: uyt Italien verwachte ick wat den Paus sal gesloten hebben. De spaensche patente sal moeten tot Brussel overgeset syn door gebreck alhier vande selve tale. Vale.

XVIII (fol. 21-22)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Gelyck V.L. saecken my seer ter herten gaen, alsoo heb ick met blytschap, eens deels oock met verwonderinge V.L. brief gelesen. Meende oock terstont antwoord te schryven, maer hebbe willen een vrye ure nemen, om myne toespraeck wat breeder te maecken. Voor al bidde alsulcke dancksegginge wech te nemen. Ick ben, om de waerheyt te seggen, beschaempt V.L. geen meerder ciere aengedaen te hebben: hoe wel het goet hert niet gebroken en heeft. Wat hebben wy meer gehad als dagelycksen kost ende dranck? Ick hope de eere te hebben, dat V.L. ons met de huysvrouwe naer Paeschen sal komen

besoecken, om alsdan onse vrientschap, met alle openheyt van herten te bevestigen. Sal oock den tyt treflycker ende bequaemer syn: om mede eenyge genueschlycke wandelingen aen te stellen: ende konnen daerentuschen ons vermaecken met konstvruchtige discoursen. Nu om tot den brief te komen, my dunckt dat ick V.L. sach ende hoorde met de Secrenissima Infante spreken. Verblyde my seer, dat haer de Attestatie behaecht heeft: en datse inde caerten alsulcke verscheydenissen te vinden, op V.L. gedacht heeft: als oordelende dat de caerten door V.L. verstandt ende arbeyt moesten verbeterd syn. Dewyl sy de Cameriere Mayor teeken gaf om haer te vertrecken gaf genoegh te kennen dat haer de saecke ter herten ginck, ende, datse moeste secreet gehouden syn. Maer onsen goeden Wendelinus en hadde V.L. niet te vergeefs vervaert gemaect, dewyl daer oock alsulcken man of present of te gast was. Dan myn heer vanden Wouwere sal de saecke wel secreet houden: dewyl hy oock gereet is de platen met syn gelt te helpen, oordre hebbende van d'Infante om te verschieten. Hy sal lichtelycken wederom krygen. Daerentuschen salt een groote hulpe syn. Ick raede datmen alle neersticheyt aenwende, om terstont de platen te doen snyden. Den tytel van dit werck moet oock heerlyck gestelt syn. Dan V.L. sal haer eygen concept uytbeelden. Ick sal geerne myne meeninge oock te kennen geven. Vande oude namen uyt laeten, kan geschieden: soo veel te meer om te toonen dat dese geheele inventie nieuw is, ende van V.L. dese onse tyden voorgesteld. Dattet dan nieuwe namen syn. Oock om Spaenien niet te offenderen, sal V.L. voorsichtich syn. Mynheer Vande Wouwer sal met synen goeden raet helpen konnen. Soo bidde ick nochtans dat V.L. my, indien daer eenyge veranderinge geschiet, wil deelachtig maecken. Ick hope ommers dat mynen brief die ick aenden selven heer Vanden Wouwer schreef, sal aengenaem syn geweest, gelyck ick daer in myn goet hert heb uytgedrukt. Om de patente van Syn Heylicheyt te

versoecken, daer toe presenteere ick mynen dienst, ende hulpe. Dan sal van nooden syn een copye van des Conincks patente mede over te senden, opdatse te Romen sien, hoe veer dat de saecke alreede gekomen is. Voorder uyt my en heeft niemant, noch en sal iemant het secreet van V.L. inventie verstaen. Sal toonen, dat ick swygen kan: gelyck in dese saecke het swygen van noode is. De begeerte die ick hebbe om secreetelyck V.L. lichten te sien, en kan ick niet genoegh uytseggen. Want soo dickmael als ick myn oogen sal opheffen, sal ick schrynen V.L. te vinden ende mede soo veel namen die door V.L. inventie sullen eeuwich syn, ende door hemelsche lichten blincken. Alle myn begeeren ende wenschen is dat de fortuyne V.L. door dese inventie opheffe, ende overvloedicheyt toesende, om de selve te gebruycken tot vorderinge van alle konstfraeyicheyt. Allet geene ick sal doen kunnen, dat eygene ick V.L. van herten toe, ende bidde dat V.L. 'tgene ick met de penne of met het verstant sal kunnen te wege brengen, te willen gebruycken. Waermede ick V.L. mede de huysvrouwe ende kinderen wensche vol contentement met de groetenisse van myn geheel huys. In Loven opt Casteel den 15. Meert 1631.

V.L. toegeswooren dienaer ende vriendt.

Erycius Puteanus

Ick verhope dat mynen soon haest wederom sal komen. Tis wel dat den brief wederom gesonden is

Myne recommandatie aen myn heer Vande Wouwer

XIX (fol. 23)

Seer goede ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Met blytschap heb ick voor sommyge dagen V.L. brief met de stucken daer by ontfangen. Is onmogelyck geweest eerder te antwoorden. Oock en verstonde ick niet wel V.L. meenyng aengaende de stelling van de Memorialen ende patenten. My dunckt dattet genoeg is dat men de Memorialen in Latyn stelle; en datmen een copye van de Spaensche patente in't Latyn overgeset mede sende soo aen den Paus als aen den Keyser op dat sy dan de patente maecken naer den styl van Romen ende Wenen. Wel dan, ick salse beyde hier uyt het Neerlants dat V.L. gesonden heeft, in't Latyn doen stellen, ende nemen dan de penne selver in de hant on de selven alsoo te calfateren naer behooren; sal mede aen V.L. eenen brief senden, aen Monsieur Bruneau, op dat hy dese saecke ter herten wil nemen. De twee patenten waeren nu overgeset, dan my dunckt datse niet van nooden en sullen syn. T' geen te Romen te doen is sullen wy door den Cardinael Bentivoglio uytrecten: ende kan altermael tegen de toekomende weke geschien. Dit schryve ick met haest. Seer verlange ick om te hooren dat de platen vorderen; ende seer verlange ick om yt te sien. Dan wat isser van van Monsiuer Wendelinus? Ick hoor datter geen sekerheyt en is van tot Brussel te leeren. Hier mede myne vriendelycke groetenisse. Den 28. Maert, 1631. Loven op't Casteel.

V.L. toegeswooren dienaer

E. Puteanus.

XX (fol. 24)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Het was myn devoir V.L. in tyts geantwoort te hebben; soo syn nochtans myne verhindernissen soo hart geweest, ende daer by dese godvruchtige daegen, dattet niet mogelyck geweest en is om naer behooren te quyten. Wel dan, met dese feesten sal ick doen t'geen V.L. met recht van my verwachtende is. *Den Heer Wendelinus is hier geweest, dan terstont wederom naer syn Dorp gereyst, gelyck ick van V.L. vraechde, loofde de lichten, ende de inventie: dan en gaf my voorder geen instructie.* Van syne toekomende residentie tot Anderlecht, en heeft my oock niet geseyt. 500 guldens soudent hem een goede hulpe seyn. Dan waertoe tot Anderlecht? 't waer beter dat hy hier tot Loven daervoor een lesse in Mathesi dede: sonde strecken tot profyt der jonkheyt, ende eere des Lants. Ommers dat is myn meenyng. Nu V.L. saecke aengaende: ick en kan den raet van myn heer Vanden Wouwer niet voor quaet houden: want alle dingen die den koninck aengaen, moeten byden koninck getracteerd werden. Alleen is van nooden in Spaengien by de grooten, wetenschap ende favuer te vinden. Dan brieven van haere hoocheyt ende van den Maerchese de Aytona, ende andere sullen helpen. Alleen koste V.L. eenyge hulpe tot de reyse verkrygen. De oorsaeck om met de soone van myn heer Vanden Wouwer te trecken, is seer goet, ende kan locken om te gaen. Nochtans sal V.L. alle saecken wel overleggen. Van't Aerarium wat sal ick seggen? Ick sie dat de Decima geen plaets en sal grypen. Daerom is van nooden alleen te maecken, om eenich recompens. Maer hoe sal Don Emanuel hier toe gesint syn. Het waer goet dat hy eens geïnformeert waere, dat dit de oorsaeck is, dattet werck hangen blyft. Want alleman oordeelt, de Decima onrecht-

verdich is: oock het volck nergent en sal tot de Decima willen uyt laeten.

Dat V.L. begeert noch tot Romen, noch tot Wenen van geen nieuwe lichten te spreken: alleen dat de longitudo der plaetsen gevonden is. Sal alsoo geschien: wel dan dese heylige dagen. Groote lycken ben ick verobligeert, van de sorge die V.L. dragende is voor de buyse. Ommers ick begeer de kosten te dragen, ende sal vrientschap ontfangen, ist dat ick alleen van een goetgetrouwe instrument kan versien werden, waermede ick de nieuwe lichten sal aenschouwen kunnen: my dunckt dat ick de namen van de fraeye ende groote mannen, die V.L. vereeren sal, in de hemel lesen sal. Seker daer dient wat fraeys op gemaect. Jae de Mane behoort naer V.L. *Luna Lagrenia* geheten te worden, ofte de lichten *Lumina Langrenia*. Onsen vriendt La Garbe aengaende; myne meeninge is dat hy weenich uyt gerecht heeft. Aerarium sal geaprobeert syn; sal byavontueren oock ingestelt werden, dan sonder ander profyt. Ist dat de Administratie blyft, sal genoeg syn. Dan hy sal genoeg te doen hebben, ist dat hy een adjuto de de costa krycht, om sonder schade wederom te komen. Ick wensche hem eenich offren by den keyser, om alsoo versien te werden, ende syn fortuyn aldaer te stellen. Daer sal genoeg te seggen syn, ist dat hy wederom koempt gelyck hy gegaen is. V.L. kan alle saecken overdencken: want my dunckt dattet gaen sal, gelyck ick genoeg voorseyt hebbe. T'is seker wonder dat hy V.L. niet particulierlyck en schryft, hoe alle saecken gestelt syn, wat hy getracteert heeft, ende op wat maniere, mee wat conditien, op wat hope van recompensie. Hy wil alleen syn, soo't schynt, ende is trots op syne inventie; dewelcke nochtans anders niet en heeft als de Decima, die geen plaetse en kan grypen. Ommers by V.L. ick segge't recht uyt. De Directie van Aerarium sal ick oock wederom senden. Hier en is niet nieuws in; want alle dese articulen, ommers de principaelste syn met de eygen

woorden uyt myn schrift genomen, en syn genoeg on de saecken in't werck te stellen. Hiermede wensche ick V.L. ende V.L. huysvrouwe, met de kinderen eenen godtsaeligen Paeschen: ende bidde dat V.L. ons met de huysvrouwe ende kinderen kome besoecken, met desen blyden ende lieflycken tyt. Dit sal ons altemael seer aengenaem syn. In Loven den 19. April 1631. Aen V.L. vader sal V.L. myne vriendelycke groetenisse doen. Gelyck de saecken van Vrankryck in roeren syn, en sal nu geenen tyt syn, om van't Aerarium te tracteeren.

V.L. seer getrouwen vriendt, ende dienaer

E. Puteanus.

XXI (fol. 26)

Seer goede Vriendt ende Heer,

Ick sende hier wederom de patente vanden koninck ende voerge daer by twee formen van memoriaelen; een om aenden Paus te senden, ende een, om aenden keyser. V.L. sal overleegen, ofse alsoo staen kunnen, ende sendense my daenae wederom, salse terstont, d'een aenden Paus, ende d'ander aenden keyser doen bestellen. D'eerste door den Cardinael Bentivoglio, ende d'ander door Monsieur Bruneau: ende dit sal kunnen geschien tegen en Donderdach. My en dunckt niet raetsaem te senden eenyge formen van Patente: alleen een cotype vande patente vanden koninck by elck memoriael: om't selve, observatis observandis, naer te volgen. Ick mercke uyt den brief van Mr de la Garbe aen den Cardinael Dela Cueva, dat inde saecke niet en is uytgerecht; alleen datse goet gevonden is om ingestelt te werden: gelyckse overal sal geoordeelt werden. Soo heeftmen nu te verwachten wat hoop voorder sal syn. De Directie sal ick noch oversien, omde selve wat te verbeteren ende vermeederen. Daeren-

tuschen sal V.L. my laeten weten ist datter noch wat nieuws is. Verlange seer om te weten hoe veer de platen komen syn. Ick ben gestadich besich met de linea der dagen. Heb de saecke soo veer gebracht, datmense verstaen kan. Schryve hier op een tractaeten. Dit metter haest. Sal V.L. breeder schryven. Vale, cum laetissima conjuge. In Loven den 26, April, 1631.

V.L. dienstwilligen vriendt
E. Puteanus.

XXII (fol. 27-28)

Seer goede Heer en Vriendt,

Ick hebbe den boeck *Le Cuer de Philosophie*, met V.L. eersten ende daer naer oock tweeden brief ontfangen. Den boeck aengaende is hier, of hy by V.L. waer bewaert, ende sal seer haest wederom by V.L. komen. De speculatie van dien Auctuer, is goet ende sal my te passe komen, om noch wat meerder te seggen. Aengaende V.L. saecke, die gaet my sekerlyck ter herten: dewyl 't V.L. soo geraeden vindt, sal mergen een schrift in forme van Testimonio ofte Elogio, met treffende ende korte woorden by een stellen, ende senden't maendach. Den Heer Chiffletius schryft my soo hertelycken hier van, gelyck of't hem selve aenginck. Ick heb gelesen de Historie: verlange seer om te weten wat audientie V.L. by de Infante sal gehadt hebben. Den heer Finia heb ick altyt geacht om syne deucht ende geleertheyt: ende nu ick sie dat hy V.L. soo toegedaen is, ende in een saecke die de Princesse ende ons allen aengaet, soo en weet ick niet hoe ick hem myn gemoet, genoeg sal kennen te kennen geven. Aen hem te schryven, sal my selve een eere syn. Wel dan oock tegen en maendach. Naer Spaengien en sullen myn brieven oock niet gebreken. Daerom V.L. sal moet scheppen, ende

nieuwe hope nemen, om tot een goede Fortuyn te komen. Het welcke ick V.L. van soo goeden herte wensche (ken Godt) als oft voor my selven waere. Ick was vergeten van de Buyse te spreken, ende van de kosten de vragen. Want wy en moeten de vrientschap niet misbruycken, maer gebruycken. Ick heb de buyse willen gebruycken, dan vindse onclaer, ende met een wolcksken in't midden van't gelas bedeckt, die het sien verhindert. Vinde datter een fout van't glas is. Wat nu hier te doen sal syn, bidde dat V.L. my aviseere. Om ergent in eenyge secreete plaets te woonen, sal seer goet syn, als V.L. met alsulcke entertainment sal versien syn, waermede dat de konst bestaen kon: ende dan soude ick V.L. raeden ende bidden binnen Loven ende op't Casteel te willen komen woonen, gelyck ick voorgehouden hebbe. Uytermate is my leet geweest dat V.L. onderwegen tweemaal gevallen is: ick hadde hier van vreesse, als ick V.L. sach uyt het Casteel ryden aenmerkende de gesteltenisse van't peert. Ick hoop ommers datter geen letsen meer en is. De Navigatie van Le Maire en vinde ick hier oock niet. Patientie. Hiermede doe ick myn vriendelycke groetenisse, aen V.L. ende V.L. beminde huysvrouwe, met de kinderen. In Loven de 10. Mey, 1631.

V.L. van herten toegedaenen als broeder, ende bereet tot allen dienst
Erycius Puteanus.

De Requeste aen den keyser heb ick gesonden ende neerstelycken gerecommandeert aen Monsieur Bruneau; alsoo dat ick niet en twyfel, of de patente en sal komen. Heb met eenen gerecommandeert de saecke van't Aerarium. Ben blyde dat V.L. met Sr Don Emanuel gesproken heeft, ende dat hy oor geeft aen't gene ick voorgehouden hebbe.

Geen aengenaemer dingen en kon ick op dese tyt hebben, als V.L. brieven.

XXIII (fol. 29)

Seer goede heer ende getrouwe Vriendt.

V.L. saecke heb ick alsoo ter herten genomen, dat ick inde plaets van eenen brief een discours gemaect hebbe; nochtans in forme van eenen brief aenden heer Finia. Ick meenden hem nu te senden (want hy gereet was), dan den tyt is verlopen, ende soude gerne een copye houden, die ick desen naemiddach sal doen uytshryven. Ommers voorsecker mergen sal V.L. satisfactie hebben, om nu niet meer te seggen. Ick ben te vreden dat V.L. doe drucken t'geen ick geschreven hebbe, om alle vrienden ende liefhebbers, jae heeren ende Princen mede te deelen. Bidde nochtans dat de heeren Chiffletij eerst haer oordeel daer overgeven, dewelcke toonen datse V.L. van herten liefde ende gunste toedraeg[en]. Nu kan V.L. sien dat ick dese goede heeren niet vergeefs en plach te loven. Och wat een geluckige saecke, oprechte vrienden te hebben! Want vianden die heeft elckeen. Grooter vrientschap en sal my niet kunnen, geschien, dan dat V.L. my gestaedich aviseere watter omgaet, ende dat V.L. van my aen dien man die V.L. tegen is, gans geen mentie en maecke. Wel dan tegen mergen. Myn Dicoursken sal op een blat pampiers, ommers op twee lichtelycken kunnen staen, ende kan in twee dagen gedrukt syn. Hier mede goeden dach met V.L. lieve huysvrouwe ende soonkens. In Loven den 12. May. 1631.

V.L. als eenen waerachtigen broeder toegedaen, bereet tot allen dienst
E. Puteanus.

XXIV (fol. 30)

Seer goede Heere ende Vriendt,

Hier sende ick V.L. het Discours op de Inventie vande Longitude, die V.L. hiermede, sonder twyfel eygen sal blyven. Het is eenen brief aenden heer Finia gelyck of ick hem met den brief aenden Paus sende. Is daerom den Dato gestelt op 28 April. V.L. sal hem geven met myn vriendschappelycke recommandatie: jae laeten drucken, om over al te distribueeren. Dan bidde dat de heeren Chiffletij hem, gelyck hy geschreven is eerst sien mogen, om haer oordeel te hebben. *Diorthosis*, wort in't Grieks gestelt $\delta\iota\sigma\theta\omega\sigma\iota\varsigma$, ende is *Rectificatio*; is alsoo gebruyckt van Pholemaeus, dewelcke Diorthosin ofte Rectificationem Longitudinum gesocht heeft. Als't uyt sal syn sal ick een tractaet van meerder gewichte schryven, om V.L. inventie ten vollen te loven, als sy sal ten vollen bekent syn. Ick alludeer aen de lichten, dan alsoo bedectelyck, dat niemant deselve en sal kunnen verstaen. Is van nooden geweest, om daernae de parabel ontdeckende een ygelyck te verstaen te geven dat V.L. inventie de lichten syn. Hiermede doe ick myne vriendelycke recommandatie, mede aen V.L. huysvrouwe ende kinderen, die in desen brief mede gelooft werden. In Loven den 13. Mey 1631. Sal V.L. brieven verwachten.

V.L. van herten vriendt ende dienaer
E. Puteanus.

XXV (fol. 31)

Seer goede Vriendt ende Heer,

Den raet is goed, ick sal hem volgen: V.L. sal mergen avent den brief hebben op een ander manier gestelt. Ommers sal myn best doen, dat V.L. sal volle contentement hebben. Urbanus, Bentivoglio, Wendelino sullen te samen uytblyven. Daer sal noch genoegh te seggen syn, gelyck V.L. verhaelt. Voorder ick sal't licht in den hemel alsoo verdonckeren, datmen in geen suspicie en sal vallen kunnen. *In terrâ terram videre* heeft een ander meenynghe. Nochtans salder op letten. De N. en sal ick niet vergeten, sy hoort V.L. toe, ende srteckt tot estimatie vanden persoon. Voorder my en is geen moeten, noch en sal noeyt syn, te doen 't geen tot V.L. eere ende profyt strecken sal. Ben selve beschaempt, dat den eersten druck van dat geschrift niet en is geweest, soot behoorde. Wat sal ick seggen? Men siet alle dagen wat veerder. Maer waerom sendt V.L. dese buyse? Ick en aenveerdse niet, dan alleen om eenyge dagen te besigen: sende alsoo de eerste wederom, op dat de andere volge. Met gelegentheyt sal V.L. my versien maer op myne kosten: dat bidde ick endat bekeer ick, sprekende van gester. Ick sal voor eer achten, te mogen beschryven de nieuwe plaetsen ende alsulcke namen, als syne Majesteyt sal goet vinden gestelt te werden. V.L. sal dan my daer in gebruycken: ende ick sal verobligeert syn. Sende alsoo desen jongen wederom, doende myne vriendelycke groetenisse. In Loven, den 14. Mey, 1631.

V.L. als broeder, om alles te zeggen

Erycius Puteanus.

XXVI (fol. 32)

Seer goede Heer ende Vriendt als broeder,

Uytermaeten verblyde ick my dat myn schrift behaecht heeft. Gelyck myne affectie tegen V.L. oprecht ende groot is, soo is de penne tot wat goets getrocken: ommers ick heb myn beste gedaen om te toonen, hoe grootelycken ick V.L. achtende ben, ende dat om de deucht ende wetenschap. Ick schryve hier noch besonder aenden heer Finia in recommandatie van V.L. ende dat de Historie, die ick inde plaetse vanden brief aenden Paus, belooft hebbe, tegen en Maendach senden. Salse aen V.L. recommandeeren. Meerbeeck is wel de beste die de brief soude kunnen drucken. Hy is selve geleert, ende is hier voor eenyge dage by my geweest. Weldan dat 't gene wy doen, altemael strecken moet tot V.L. avancement ende fortuyne, op dat de middelen het verstant gelyck werden: die V.L. anders sal weten te gebruycken als vele. Als den brief sal gedrukt syn, bidde my een halve dosyn te willen oversenden, sal oock eenyge vrienden mede deelen. Seker de Mane is soo sterck geeclipseert geweest, datse niet te sien en was. Dominus Wendelinus sal wel gekeken hebben. Ommers my en hebben geen brillen kunnen helpen. Dan de wolcken hebben de Mane met haer leelick bachuys niet laeten uytkyken. Patientie: V.L. konste sal meer doen als dese schade is. Vale cum familia. In Loven de 17. Mey, 1631.

V.L. als broeder van herten

E. Puteanus.

Ick hope, alst tyt sal syn V.L. nieuwe lichten alsoo te beschryven, dat al den glans op V.L. schynen sal. Van nu aen soo beloove ick myne penne.

XXVII (fol. 33)

Oprechte goede Heer ende Vriendt,

Desen dach is my blyder geweest, omdat ick V.L. brief ontfangen hebbe. Dewyl geen op maendach van Brussel voordien middach gebrocht en werden, om dat de boden sondaechs rusten. Dan V.L. heeft de voormans willen gebruycken. Nudan wy sullen alle woorden achterlaeten: ick en sal geen ander meerder contentement hebben, als my te gebruycken tot V.L. dienst; ende sal het selve metter daet toonen. Van V.L. en heb ick oock anders niet als vriendschap te verwachten, dewelcke een goet ende oprecht recht herte is. Aen den heer Finia mach V.L. het exemplaar dat voordien Marchese de Mirabel was gegeven, sal een ander gereet hebben, alst tyt sal syn, Nu den druck aengaende, vanden brief op V.L. Diorthosis, die wy sullen heeten *Diorthosin Langrenianam*, is wel, daer is noch wat doorgeslibbert. Te weten in 't beginsel welcke is pag. 3 linea 15. met den tytel gerekent, staet *Majestati*, moet *Majestatis* syn. De S isser haest by geteekent. pag. 4. lin. 20 staet *gravi*, moet syn *gnavi*. pag. 5. lin. 17. staet *spheris*, moet syn *sphaeris*. Spheris kan aldus gecorrigeert werden spheris met een haexken aen de e. ε gravi kan oock verandert werden in gnavi, ende is de principaelste foute. Ommers men siet dattet foute vanden drucker syn. Ick sal noch yt anders met den eersten schryven, ende laeten oock desen brief herdrucken. Dan ick salt doen doen, sonder dat V.L. of moeten of kosten hebbe. 'T geen V.L. van 't Aerarium schryft heeft my grootelycken verheucht. Wy moeten de saecke dan hernemen, waervan ick hier aen Don Emanuel Schryve. Sonder de Decima, sal de Directie ende een goede recompensie met een jaerlycksche honorario genoeg syn. Te weten voor eerst een gifte, ende daerna eenich jaerich honorarium. Nu bidde

ick V.L. op ons vrientschap (ende en kan niet grooter seggen) by D. Emanuel myne goede wille te verheffen: en dat hy, dewyl ick te vooren in een seste deel van Decima ingelaeten was, mynen naem in't memorie gelyck oock dien van V.L. ende de la Garbe wil laeten instellen, op dat ick gelyck deel hier in mocht hebben: ende voor synen eewygen dienaer houd. Ick hope dat mynen naera by een ygelycken sal aengenaem syn. Sal my alsoo oock hier imploeyeeren, oft de saecke my alleen aenginck. Ende seker sal nieuwe oorsaeck hebben, om de penne te gebruycken. Den brief die ick schryve aen D. Emanuel sal hem, hope ick behaegen. Ben hem het selve om mynen naem mede in't memoriael te setten, voorhoudende, ende op het hoochste biddende. My dunckt oock, ist dattet V.L. alleen toelaet, dat ick oorsaecke hebbe om het selve te bidden. Ommers hoe myne saecken beter gaen sullen, sal meerder middel hebben, om my voor V.L. mynen goeden vriendt te gebruycken. Jae om het selve te doen soeck ick hulpe ende meerder middelen. Ick hope dat wy noch eens te samen op dit Casteel onse vrientschap genieten sullen, ende te samen wonen. Hoe licht sal V.L. syn de Latynsche sprake te vatten? Ick sal in andere konste geerne V.L. discipel syn. Hier mede wensche ick V.L. goeden dach. Soo haest als ick hier op ende van D. Emanuel door V.L. (dit ist oock dat ick van hem begeere) sal antwoord hebben, sal terstont aen den heer Kenschot ende andere schryven. Oock ist dattet schryven niet genoegh en sal syn, doen allet geene my mogelyck is. Vale cum suavissimâ conjugé. Loven op't Casteel met haest, den 19. Mey, 1631.

V.L. van herten toegedaen als broeder ende dienaer

E. Puteanus

XXVIII (fol. 35)

Mynen seer goeden Heer ende getrouwen Vriendt,

Ick hoore een goede ende blyde tydinge, dat D. Emanuel te vreden is dat mynen naem mede in't memoriael gestelt werde. Ick sal daerom van dese saecke myn werck maken, ende sal de selve beneerstigen ende vervolgen, al soude ick daerom tot Brussel komen, ende blyven. V.L. sal dit aen D. Emanuel aendien, met myne ootmoedige groetenisse, hem mynent wegen bedanckende, dat hy my met dese weldaet heeft willen kennen, ende verblyden, Ist mogelyck, V.L. sende my een copye van 't memoriael, sal daer op terstont wat gaen schryven, ende senden aende heeren van de Finantie, ende Secreten Raet, aenden Cancellier, om haer allen te trecken tot goeden wille ende gunste. Als dit nu alsoo in't werck sal syn, salmen het secreet ganschelycken kunnen verbreyden. Nu verheuge ick my, dat myn geschrift op V.L. Diorthosi Longitudinum aen alle goede heeren behaecht. Dan ick hope wat meerders te doen, ende myn gemoet tegen V.L. meerder te toonen. Wensche dat V.L. wel tot de reyse versien werde, om met eeren te gaen, met eeren ende goede fortune wederom te komen. Daerentuschen sullen wy hier aen malkanderen schryven: ende daernae uyt Spaengien ende van hier oock. Ick doe myne vriendelycke gebiedenis aen Monsieur Finia, ende bedancke hem, dat hy V.L. behulpich is. Hiermede Godt bevolen met de lieve huysvrouwe ende kinderen. In Loven den 22. Mey. 1631.

V.L. als broeder

E. Puteanus.

Het memoriael aenden Paus, sal Sr Chrysogono oversenden. Ommers het sal gerecommandeert syn

XXIX (fol. 36-37)

Seer gunstige Heer ende Vriendt,

Ick bedancke V.L. op nieuwe mynen naem by Don Emanuel soo verre gebracht te hebben. Sal toonen dattet niet te vergeefs en sal geschiet syn. Ommers sal myn beste doen, ende alle middelen aenwenden, op dat wy tot een goet ende kort eynde komen. Al en hebbe ick geen besonder kennisse met den Raetsheer Semerpont, sal de selve maecken: daerom sal ick Maendach aen hem brieven senden, ende raccomandeerense aen V.L. Mergen is 't Sondach, ende de boden syn stil: de voormans syn quade boden. Aenden Marquis de Aytona sal ick met alle neersticheyt van V.L. saecke vande Longitude schryven, op den selfsten Maendach. Het waer goet dat V.L. my noch een halve dozyn exemplaren sondt vanden brief aenden heer Finia. Ick ben verwondert van't schryven van onsen goeden vriendt Delagarbe. *De saecke sal gedaen syn.* Maer hoe? op wat maniere? met wat conditien? Dat *sal* dunkt my, dat noch al onseker gaet. Ick hadde wel gewilt, dat hy my eenyge informatie gesonden hadde; op dat ick met brieven hadde mogen helpen. V.L. soude hem noch myn begeerte voor, ende goede affectie. V.L. kent myn herte. Wat sal hy met de konste om op't water te gaen, willen uytrechten? Dit gaet syne professie te buyten: ende byaventueren meer als dit. Sal gaerne hooren wat D. Chiffletius met de Marquis de Aytona gesproken heeft. Ick en hoor niet meer van Monsieur vanden Wouwere. Oock op mynen brief ende boeck laestmael gesonden en heb ick geen antwoord. Van Wendelinus en hoor ick oock niet: ick sal aen hem een exemplaer vanden brief op de Longitude senden met een boecksken van Monsieur Vernier. Tot noch toe en heb ick sooveel tyts niet gehad, om de linie der dagen op't Ertryck af te schryven. Noch-

tans alle myn sinnen trecken hier toe. Ende sal hier nae oock de handen afdoen. Dan moet gaen dencken, of dit secreet oock wat profyts soude konnen inbrengen, om wederom aende studien te imploeyeen. Wat sal ick meer seggen? Nu de tiende gerenuncieert is, sal de saecke eens voort komen: waer oock nu van nooden, dat wy wisten wat Monsieur Delagarbe by den keyser heeft uytgerecht: soude ons hier te pas komen. Ist dat V.L. yt nieuws heeft, bidde ick dat ick mach deelachtig syn. Wy en hebben hier niet, noch en weten wat den viandt sal aengrypen: of wat wy selve doen sullen. hier mede wensche ick V.L. ende V.L. huysvrouwe met de kinderen alle contentement. Bedancke V.L. van een copye van't memoriael gesonden te hebben. Tis soo kort ende wel gestelt. Godt geve een goede apostille. In Loven, den 24. Mey 1631. Op't Casteel.

V.L. van herten toegeswooren vriendt als broeder

E. Puteanus.

Myne eerbiedinge aen D. Emanuel met alle ootmoedicheyte ende danckbaerheyt.

XXX (fol. 38)

Seer verstandige Heer ende goede Vriendt,

Ick sie in V.L. brief dat d'Infante mynen brief oock gesien ende gelooft heeft: ben blyde ende wensche dat alles tot V.L. voordeel sy. Aenden Marchese de Aytona en twyfele ick: dan mergen sal V.L. aen hem oock brieven hebben; desen nu gaet aenden Raetsheer Semerpont. V.L. geve hem, ende mede op alle maeniren een exemplaer van't Aerarium, al soument ergent leenen. De dozyn

exemplieren syn wellicom geweest, salse herwaerts ende derwaerts aen goede vrienden mededeelen, Ick hope dat de saecken van den kriegh beter gaen sullen, als veele gemeent hadden. Het gekruyste beelt en heb ick niet gesien. Myne Dachlinie sal ick nu vervorderen. Want ben tot noch toe met verscheyde dingen belet geweest, die van dage ofte mergen sullen een eynde hebben. Hiermede goeden dach tot mergen. Want siet koemst my nu een nieuw beletsel. Vale. Ick worde geroepen. In Loven op 't Casteel, den 27. Mey. 1631.

V.L. als broeder

E. Puteanus.

XXXI (fol. 39)

Seer goede Heer ende beminde Vriendt

Wonder historien van dien goeden man. Dan ben verwondert te hooren dat in Spaengien alsulcke saecken niet en souden geacht syn. Dit sal V.L. weten te seggen den Marchese de Aytona, aen wien ick desen brief sende. V.L. sal hem geven, ende mede hem voorhouden, dat ick gehoord hebbe, hoe syn Excellentie soude tot Loven komen: ende dat ick hope alsdan de eere te hebben, dat het kasteel ende myne librarie den patroon van de Letteraten sullen ontfangen. Aen Sr Finia doen ick myne vriendelycke recommandatie. Anders en weet ick nu niet te schryven. Dan isser niet van onsen La Garbe? Ick dencke gestaedich om de saecke van't Aerarium alhier te vorderen. Daer sal noch wat van nooden syn. Dan hiervan op een ander wyl, ende wensche V.L. alle contentement. In Loven, den 28. Mey. 1631.

V.L. als broeder

E. Puteanus.

XXXII (fol. 40)

Seer vermaerde Heer ende goetgunstige Vriendt,

'T gene ick ongeerne doe, heb ick seer gerne ende van herten voor Don Emanuel gedaen, te meer, dewyl V.L. last hadde. Wel dan den brief is overgeset. Resteert alleen dat hy wel getroffen sy. Waerin ick voorder my sal kunnen gebruycken tot eer ende behaegen van Don Emanuel, sal altyt geweest syn. My met eene toeeygenende tot V.L. dienst, gelyck goede vrienden behooren. Nu verwacht ick met devotie om te hooren watter voorder omgaet, ende wat spraecke V.L. met D. Wendelino gehadt heeft. Oock hoe veer dat de hope van te reysen gekomen is, dewyl Monsieur vande Wouwer, de saecke inde finantie op hem genomen heeft. Wat sal ick seggen. Godt geve datter niet een schuyle. Ick verwacht V.L. brieven. Vaert wel. In Loven den 2 Juny, 1631.

V.L. als broeder

E. Puteanus.

XXXIII (fol. 41)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Ick en heb D. Wendelinus niet vernomen. Hy is sonder aenspreken naer syn dorp gevlogen. Sonder twyfel den goeden man bevint hem beswaert, te veel geseyt te hebben. D. Wouwerius had my geschreven dat hy Wendelinus geroepen hadde om eenich secreet te communicereen, raeckende de defensie van de stat van Antwerpen. Watter nu van is, en weet ick niet. Den raet der vrienden dunckt

my goet te syn. Dan V.L. voordere daerentuschen dat de Infante eenyge recompensie by provisie ordonneere, tot premie van deze inventie. Want nergentmeer mede en sal V.L. beter alle andere kunnen uytsluyten. De Princesse sal V.L. mede syn, ende sal de saecke selve houden staende. Ick ben bereet myne penne te imploeyeeren om in Latyn te stellen, t'geen V.L. sal bewerpen om overgeset te syn. Daerom V.L. neme moet, ende en maecke geen swaricheyt. De saecke sal door desen roock, so veel te lichter schynen. Vale. Isser iet sekens van de dingen in Vlaenderen, bidde dat ick deelachtig syn mach. In Loven op't Casteel, de 7. Juny, 1631

V.L. van herten toegedaen ende dienaer
E. Puteanus.

XXXIV (fol. 42)

Seer beminde Heer ende Vriendt,

Als 't tyt sal syn, sal ick oock eenyge brieven medegeven, om te helpen de saecke recommanderen in Spaengien. Ick heb het discours van V.L. met dien goeden heer gehad, curieuselyck gelesen. Ick en weet nauwelycks wat ick seggen sal. Dan myn gevoelen is dat V.L. voortgae in 't dissimuleeren, ende voorderen de saecke. My sal wonder aengenaem syn, met V.L. te spreken, is't mogelyck; ende mede ben verlangende naer V.L. schrifte tot de liefhebbers aengaende de Longitudo: Het quadrant aengaende, 't is waer dat aen Tycho alsulcken brief geschreven is van 't quadrant, waervan oock verhaelt Clavius in syn Fabrica Horology: nochtans 't gene dat Vernerius heeft laeten uytgaen, is wat anders, ende heeft een ander

volmaecktheyt. Ick gae voort in Circulo Archemerino, dan, al lantsaem, kan nochtans binnen weynich dagen gedaen syn. In dit tractaet, sal ick mentie maecken van V.L. Inventie nochtans bedecktelyck: sal byaventueren oock te pas komen, om den brief aen den heer Finia, achter by te doen drucken. Ick soeck de Navigatie van Le Maire, en behoefse maer voor eenen dach: kan V.L. my helpen, sal vrientschap ontfangen. Hier mede Godt bevolen. In Loven, met haest, den 28. Juny, 1631.

V.L. vriendt, dienaer, broeder,
E. Puteanus,.

XXXV (fol. 43)

Mynen seer goeden ende beminden Heer ende Vriendt,

Ick heb V.L. brief met de navigatie van Guil. Schouten ofte Le Maire ontfangen, met blytschap. Van dage noch V.L. vriendelycken brief. Alsoo dat ick grootelycken verobligeert ben. Ick en hebbe gisteren niet konnen geantwoorden: gelyck ick noch niet en kon. Dat dient alleen om V.L. te aviseeren dat ick mergen schryven sal, ende senden mede eenyge brieven op Spaengien. Ommers ick hope dat alle saecke wel sullen gaen. Monsieur Vanden Wouwer sal V.L. helpen: alsoo dat er geen oorsaeck en is van yt quaets te supiceeren. Hy hadde met my breede discoursen: de welke waeren om te toonen dat hy oorsaecke hadde om van't secreet te behooren deelachtig geweest te syn. Ick seyde 't geen my goet docht, om alles ten beste te keeren. Wel dan tegen mergen. Sal oock op de naemen antwoorden. Den Grave van Tilly en moet niet vergeten syn. Nu omhelse ick V.L. van herten, ende

verblyde my dat de saecke soo veer gekomen syn. Vaert wel mynen seer goeden vriendt ende heere,. Ick ben bereet, om V.L. met myne penne, ende de saecke te beschryven, naer myn vermogen. In Loven den 4. Julij, 1631.

Onse groetenisse aen V.L. huysvrouwe ende kinderen.

V.L. seer beminden vriendt ende dienaer van herten

E. Puteanus.

Ick hope dat ick noch tavent van V.L. brieven hebben sal.

Dewyl V.L. de reyse sal aennemen tegen en Sondach, sal den bode belasten myne brieven mergen avent te bestellen.

XXXVI (fol. 44)

Seer Eerbaere ende Deuchtrycke Jonckvrouwe,

Ick heb met blytschap V.L. brief ontfangen, verstaende de genegentheyt die V.L. heeft om ons te komen besoecken met de kleene soonkens. Soo bidde ick, mede myne huysvrouwe, ende dochteren, V.L. ons dese eere ende vrientschap te doen, ende by ons te komen hier op't Casteel, om alsoo van alle saecken te spreken. Hier sende ick wederom den brief van Monsieur de la Garbe. Tis wonder van desen man, dat hy met alsulcke simulatiën omgaet. Dan my dunckt dat hy tot Weenen weynich uitgerecht heeft. Den tyt sal ons alles openbaeren. Ick hope dat wy van Monsieur Van Langren goede tydinge hooren sullen: daerentuschen sal ick oock voor V.L. ende de kinderen sorge dragen: gelyck ick breeder seggen sal. Daerom bidde ick op nieuwe, dat V.L. alhier by ons op't Casteel kome, wy sullen V.L. met blytschap verwachten.

De kamer is gereet. Ende hiermede doe ick, myn huysvrouwe, ende kinderen onse vriendelycke groetenisse, ende recommandeeren ons aende goede gratie ende affectie van V.L. broeder Monsieur Van Langren. In Loven op't Casteel, den 11. Augusti, 1631. met haeste. Ist dat V.L. yt kan vernemen van de saecke van de lagarbe; bidde dat V.L. alle neersticheyt doe.

V.L. van herten toegedaen vriendt ende dienaer
Erycius Puteanus

XXXVII (fol. 45)

Edele, seer Wyse, ende voorsinnige Heere,

V.L. brief is my hertelycken aengenaem geweest: en hebbe door verhindernissen niet eer konnen antwoor[den]. Ben oock gedwongen tegenwoordich kort te syn. Verblyde my dat V.L. met gesontheyt uyt den Leger wederom gekomen is. Hoewel 't was beter te lande als te water. Wilde wel eenyge beschryvinge sien vandese Expeditie. Dat V.L. Suster by ons geweest is, daarmede hebben wy vrie[nd]schappe ontfangen. Hope datse ons, ende mede V.L. noch besoecken sal, sullen alsdan ons gemoet beter ko[n]nen bewyzen. De vrienden uyt Gelderlant syn voor 2 dagen vertrocken; nu hebben wy andere uyt Hollant, die oock haest vertrecken, sullen alsdan het huys weder[om] vry hebben. Ommers ick begeer dat V.L. eens overkome [:] sullen alsdan van alle saecken spreken. Dan La Garbe aengaende, wil V.L. wysselyck doen, soo ist noodich met hem niet te handelen. Ick love V.L. resolutie, van den brief van uwen broeder niet gegeven te hebben, noch [te] geven. Oock om met een woort de saecke uyt te seg[gen]

van 't Aerarium en sal niet komen, ten sy dat sonder eenich interes getracteert werde. De saecke was gebonden ende in gebruyck op verscheyde plaetse, eer dat onsen man hem daarvan vanteerde. Dan sine inventie is de Decima, die onrechtveerdich is, non bestaan en kan: jae, is de verhindernisse van't gene ick in myn boecksken getoont hebbe goet te syn. Voorder sullen wy spreken. My is een groote vreuchde te hooren, dat V.L. broeders saecken in Spaengien wel begost syn. Ick en twyfel niet of sy en sullen eenen goeden voortganck hebben. Ick sal met den eersten oock aen V.L. broeder schryven. Hiermede groet ick V.L. van herten, soo oock V.L. suster. ende mede den heer Advocaat Venius. Het Logement aengaende, nergent en soude ick konnen beter syn: dan is van nooden, dat ick omtrent het Hof eenige kamer hebbe; de by den Boeckverkooper dunckt my bequaem te syn. Hiermede op nieuwe gegroet. In Loven, op't Casteel, den 4. Octob. 1631.

V.L. dienstwilligen vriendt,
Erycius Puteanus.

XXXVIII (fol. 46)

Seer Eerbaere en Discrete Jofvrouwe,

Desen sal V.L. believeen aen Monsieur Van Langren te senden. Hope dat hy noch in tyts sal komen. Dan ick en hebbe te vooren sooveel tyts niet gehad, om de penne aen 't pampier te stellen. Nu bedancke ick V.L. mede van wegen myn huysvrouwe ende dochters van de Spaensche naelden. Het is wat curieus. Begeer daerom occasie te hebben, om V.L. eenige vrientschappe wederom te mogen toonen. Waarmede ick doende ben myne vriende-

lycke groetenisse: mede aen Monsieur Van Langeren V.L. broeder, ende aende kinderen. In Loven op't Casteel den 24.Octob. M.D.C. XXXI.

V.L. goetwilligen vriendt ende dienaer
Erycius Puteanus.

XXXIX (fol. 47)

Seer beminde Heer ende Vriendt,

Ick heb V.L. eersten brief, ende daerna den tweeden ontfangen; ben verblyt geweest te hooren de geluckige overkoempste, ende daernae dat de saecken op goeden voet syn. Den graven van Solre heeft getoont syn goetherticheyt, ende en twyfel niet of en sal V.L. eenen goeden Patroon syn. De waterkonst sal besonder helpen, ende sal, meen ick aldaer beter te pas komen als in Neerlandt. Verlange daerom hertelycken om te verstaen watter voort sal om gaen. Aenden heer Roose sal V.L. mynen dienst met vriendelycke groetenisse presenteeren. Hy is een man die de saecke genoeg verstaen kan: oock veel helpen kan. Dat hem de 4000 gulden veel duncken, doet den staet daer wy nu in syn. Dattet noch 1000 Croonen jaerlycks waeren, soude wel negotieert wesen. Datter oock gesproken wordt van eenich efficie, is door fout van Gelt: dan een plaetse inde rekenkamer soude goet wesen. V.L. sal sien naer gelegentheyt tot wat recompens den wech sal geopent werden. Het Aerarium aengaende, is van nooden de Decima te niet te doen, ende versoecken alleen van Syne Majesteyt een vereeringe. Dan sooveel als ick hier van oordelen kan, en sal van dese saecke niet komen. Onsen man wilde nu oock naer Spaengien loopen, gelyck

hy naer Duitslant dede. Nu om recht uyt te seggen; soo heeft hy aldaer soo veel uytgerecht, als hy te vooren tot Brussel gedaen hadde. Hy sal eenyge vereeringe voor syn kosten gehad hebben. Anders en isser oock niet van. Hy quam my tot Loven besoecken, ende badt dat ick tot Brussel wilde komen, om de saecke aldaer te vorderen, en myn beste te doen. Dan ick nam voor excuse mynen beletselen, die my noodsaeckenlyck thys hielden. Oock en ben ick tot noch toe tot brussel niet geweest: onseker wanneer ick gaen sal: Soo salt oock al te vergeefs syn voorder van 't Aerarium te tracteren: Onsen man heeft de saecke in veelderhande manieren bedorven. Dewelcke oock te vooren geweest is, eer dat hy hem inventeur gemaect heeft. Hy begost hier over V.L. te claegen, dan hiel op als hy hoorde dat ick voor V.L. sprak. Ommers tot Brussel heeft hy hem leelyck gehadt tegen V.L. broeder ende huysvrouwe, gelyck sy my alhier tot Loven (gelyck sy ons besocht heeft) vertelt heeft. Ommers my dunckt, dattet nootsaeckelyck is, met hem niet te doen te hebben. Ende geluckich is V.L. dat hy La Garbe vande Longitudo niet en weet: ende soude nochtans gerne hier in komen. V.L. sal selve oordelen. 'T gene de Patres op V.L. voorstellingen geschreven hebben kan passeeren. Ick bidde V.L. Pater de la faille van mynen wege vriendelyck te groeten, ende hem aendienend dat ick hem op synen laetsten brief breet geantwoordt hebbe. D. Wendelinus heb ick gegroet ende mede hem V.L. brief gecommuniceert. Hiermede wensche ick V.L. een geluckige expeditie ende gesontheyt, om met contentement wederom te komen: waernae alle myn verlangen is. ende daerentuschen naer V.L. brieven. In Loven den 24. October. 1631.

V.L. dienstwilligen vriendt

E. Puteanus

XL (fol. 48)

Seer Eerbaere Deuchtrycke ende Discrete Joufvrouwe,

Den brief van Monsieur Van Langren heb ick ontfangen, met dien van V.L.; ende gisteren syn my behandicht de bloem koolen, Cardes ende Cellery, met den tweeden brief, waervan ick V.L. hertelycken bedancke. De 33 lb. sluyt ick hier in desen brief: de twee manden sullen wy met goede gelegentheynt wederom senden. Desen bijgevoechden sal V.L. naer Spaengien bestellen. Ick heb den bode ernstelycken belast dat hy noch desen avent, 't geen ick hier sende bestellen soude, opdat den brief op Spaengien in tyts kome. Hiermede ick, myne huysvrouwe ende het geheele huys doen onse vriendelycke gebiedenis. Verblyde my oock, dat myn heer Vanden Wouwer V.L. syne goetherticheyt toonende is. De goede coragie die hy V.L. geeft, sal haest noch in meerder blytschap veranderen. Ick doe mede myne recommandatie aen V.L. broeder Monsieur Van Langren. In Loven op't Casteel, den 13. Novemb: 1631.

V.L. dienstwilligen vriendt
Erycius Puteanus.

XLI (fol. 49)

Seer beminde Heer ende Vriendt,

Ick meen dat V.L. mynen brief sal ontfangen hebben: desen sal dienen tot antwoorde op dien van V.L. geschreven den 13 October, uyt den welcken ick verstae hoe dat

V.L. aen haere Hoocheyt selve geschreven heeft. Ick en twyfel niet, of sy en sal de saecke aenden Conte Duca recommandeeren, opdat de expeditie haest volge. Soo haest V.L. de copien sal hebben der belooften aende inventeurs der Longitudo gedaen by de Coningen Philippus II. et III. soo bidde ick dat een copye mach hebben, om hier mede oock V.L. inventie ende naem te verheffen. Het sal van nooden syn, dat V.L. den Heere Roose soecke te believen, ende te festeeren: door familiariteyt sal hy vriendelycker worden. V.L. groete hem van mynentwegen ootmoedelycken, ende segge hem dat ick aen hem haest sal senden Circulum meum Archimerium, door den welcker de dagen in de werelt ten langen lesten sullen geordineert werden, om de confusie die daer by de Antipodes is, wech te doen. Dit stuck sal curieus syn om te lesen. *Gelyck V.L.* saecken aldaer noch secreet syn; soo synse hier noch meer. Ommers wy swygen gans stil: op dat, als V.L. ons vermaenen sal, wy met luyder stemmen roepen mogen. Dan salmen volck vinden, die den hemel achten sullen. Mochtmen oock alsdan een ygelycken een plaetsken inden hemel verkoopen, V.L. soude gaven genoeg krygen. Den tyt sal leeren. Van La Garbe en hoeven wy niet veel te spreken; noch oock van 't Aerarium, daer en sal niet van komen. Gelyck hy in Duytslant niet uytgerecht en heeft, ende kael thuys gekomen is, soo soude hy nu geeren hier wederom beginnen, als inventor, om wat te syn, ofte verkrygen. Dan hy bedriecht hem selven. Ick sal t'Aerarium hermaecken, ende laetent wederom drucken: soo sal ygenlyck sien, wat van deze saecke is, ende dat de Decima die La Garbe soo mildelyck gedeelt heeft, geenszins bestaen en kan: ende een verhindernisse is, van't geen dat andere tot opera misericordiae gevonden ende ingestelt hebben. Ist dat V.L. wel wil doen, sal dese saecke in Spaengien laeten rusten, tot dat de Longitudo gae: het eene soude het ander verhinderen. Als't [tyd sal] syn, sal ick 't geerne op nieuwe schryve in Spaengien, om

alsdan de saecke te vorderen naer behooren. Dan [sal?] my wel wachten den naem van La Garbe te stellen. [Godt] gave dat ick hem noeyt gekent en hadde. V.L. sal ick [eeren?] ende beminnen soo lange ick leve, ende onse vrientsc[hap] met een oprecht gemoet onderhouden. Waert saecke [dattet] Aerarium aldaer nu overgeset waere, soo bidde ick V.L. [in] alle vrientschap den naem van La Garbe uyt te doen. Ick begeer dit niet vergeefs. Dat hy derf seggen V.L. gelt geleent te hebben, toont genoeg wat hy voor een man is. Het beste is hem laeten vaeren. Want met hem noeyt yt goeds uyt te rechten sal syn. Waert dat V.L. hem de Longitudo gecommuniceert hadde, sy was bedorven. De feeste der Leeuwen ben heb ick met geneuchte gelesen. T'is goet dat de chaloupen aldaer haest vergeten syn. Dit is de saecke geweest die van Pater Philips soo neerstich gedreven is geweest: hy wordt van graef Jan van Nassouwen, ende andere seer beschuldicht. Hadde hy toch stil geseten. Wat geloop tot den Marchese d'Aytona? Hoe dickmael is d'audientie die de goede lieden sochten te hebben verhindert? Men seyt nu dat

(overige ontbreekt)

XLII (fol. 50)

Seer Eerbaere ende Discrete Joufvrouwe,

Ick heb V.L. brief ontfangen, ende met blytschap versyaen de goede gunste van Monsieur Van Langren ende V.L. tegen my: over de welcke ick my grootelycken verobligeert houde,. Sal eenen nieuwen ende geestelycken bant van vrientschap syn, die onder ons altyt dueren sal. Soo bidde ick Godt, dat by V.L. een rype ende geluckige wyve verleenen wil, om van eenen jongen soon blyde

moeder te worden: Dan of dochter, of soon, ick sal geerne de eere ontfangen om den naem te geven die V.L. ordineeren sal. Een saecke isser, die myn vreucht niet volmaeckt en laet syn. Dattet sal onmogelyck syn, dat ick in persoon sal konnen overkommen ende present syn. Sal daerom van nooden syn, dat ick ymant bidde om myn plaetse te bedienen by me Vrouwe Vanden Wouwer. Ben daerom bedenckenede, wie ick sal mogen hier toe bidden. Myn heer den Canonyck Chifflet, soudet seer geerne doen; dan hy is t'Antwerpen, alwaer hy oock tot kersmisse blyven sal. Ick heb gedocht op myn heer Finia, of op Monsieur Chrysogono Secretaris vanden Nuncius. Ist dattet V.L. goetdunckt sal een van beyden hier toe gesinnen, of ymant die V.L. my voorstellen sal. Wenschende hier mede V.L. een geluckige vervulling van tyt, ende offereere my van herten. In Loven den 21. Novemb. 1631.

V.L. dienstwilliger vriendt

E. Puteanus.

XLIII (fol. 51)

Seer Eerbaere ende deuchtsaeme Joufvrouwe,

Ick ende myn huysvrouwe syn seer verblyt geweest te hooren de goede ure die V.L. gehadt heeft van eenen jongen soon. Den welcken Godt geve dat in gesonth[eyt] ende duechden moet opwasseen tot hulpe, troost ende steunsel van syne ouders. Nu bedancke ick V.L. opnieuw vande eere die ick ontfange, my te mogen gebruycken om den nieuwen gebooren soon, den naem te geven, in't heylige doopsel. My mede toelaetende ymant in myn plaetse te stellen, dewyl't my onmogelyck is selve te Brussel te komen,. Nu soo schryve ick aen Monsieur

Chrysogono Flacchio Secretaris vande Nunciatur, opdat hy in mynen name syne hant leene, om den jongen soon te heffen. Ist dattet V.L. belieft sal my aengenaem wesen, dat den naeen *Eerick*, ofte in Latyn *Erycius* sy: om my alsoo meer te verbinden tot de sorge ende officie die eenen goeden peteren schuldich is. Saller alles maken dat wel sal syn. Waert oock datter eenige verhindernisse waere met Monsieur Chrysogono, soo bidde ick mets desen V.L. broeder Monsieur Van Langren, dat hy in mynen naem dit goede werck vervulle. Sal alsoo aen hem mede verobligeert syn. Hiermede wensche ick V.L. gesontheyt ende sterckte, ende aen mynen toekomende peteren een Godtsalich doopsel.

V.L. goetwilligen dienaer

XLIV (fol. 52)

Edele ende konstrycke Heer ende Vriendt,

V.L. brief heeft my grootelycken verheucht, siende die goede affectie 't mywaerts. Seker ick ben degene die eere ende vrientschap ontfangen hebbe, ende houde my deshalven verbonden met eenen bant die altyt dueren sal. Wat soude my aengenaemer syn als den naem van den Engel Raphael by den mynen gestelt te sien, waermede mynen Peteren genoempt is? Ende waerom niet voor de mynen? gelyck ick mede aen V.L. Suster schryvende ben. Nu bidde ick Godt Almachtich dat hy door synen Engel Raphael desen kleenen Raphael Erycius altyt leyden wil tot de Deuchden ende Wetenschappen, ende naer ons onse memorie hernieuwe, door den naem die naer ons blyven sal. Ommers die mynen naem draegende is, moet oock een gedenckenisse van my hebben, het welcke

strecken sal om myne groote affectie met een kleene vereeringe te bewysen. Ick verlange seer om te hooren dat de saecken van V.L. broeder een gewenste eynde krygen ende dat wy hem haest wederom mogen hebben. Uyt synen laesten brief aen my verstont ick, dat hy alsdoen van myne brieven noch geen ontfangen en hadde: waerin ick bedroeft was. Wilde wel, dat ommers mynen laesten ter hant gekomen waer. Nu soude ick geerne weten, wat onsen Monsieur De La Garbe al maeckt. My dunckt dattet het als[oo] beste is, hem te laeten die hy is, ende wenschen hem dat hy wel vaere. Hy hadde my willen wys maecken dat hy wederom naer Duytslant soude trecken, gelyck de saecken aldaer wel geresolveert waren, maer noch niet ingestelt. My dunckt dattet noch veer van daer is. Waert dat hy naer Spaengien ginck, soude aldaer leeren dat syne inventie, tot Lisbonen over land gevonden is geweest: uytgenomen de Decima, die toch geensons bestaen en kan, jae onrechtveerdich is. Dan hier van genoeg. Ick bidde V.L. te willen vernemen ofdaer by den heer Venius noch exemplaeren van syns vaders boeck geintituleert Emblemata Heratiana overgeschoten syn; ende mede hoeveel een kosten soude. V.L. sal dit doen sonder my te noemen: want sal alsoo het gelt aen V.L. senden, Ick heb desen boeck gehad in myn bibliotheca; dan is me [op] een wonder maniere verloren gegaen, ende nu soude ick hem gaerne gebesicht hebben. V.L. soude my voort geexuseert dat ick terstont niet geantwoort en hebbe. De feestdagen syn oorsaek geweest. Godt geve V.L. een godtsaelich nieuwe jaer. In Loven opt Casteel den 29, Decemb. 1631.

V.L. dienstwilligen vriendt

Erycius Puteanus

[I]ster yt nieuws, bidde V.L. my deelachtig

.....

XLV (fol. 53)

Seer goede Vriendt ende Heere,

Den jongen Raphael Erycius heeft den bant van onse vrientschap bevesticht die dueren sal soo lange wy leven ofte memorie hebben sullen. Ick en hebbe selve tot Brussel niet konnen komen, alsoo dat Monsieur Chrysogonus, onsen besonderen goeden vriendt, in mynen naem den naem gegeven heeft. Soo haest ick tot Brussel komen sal, sal myn devoir tegen mynen peteren doen: ende hier in myn begeerte, ende niet V.L. gebiedenis volgen. Dit behoort alsoo, tot een gedenckteeken. Ende daerom bidde ick op vrientschap hier van niet meer te disputeeren. De resolutie vanden keyserlycken raet hadde La Garbe selve aen my gecommuniceert. Hy is nu met den Ambassadeur die hier van Polen was, wech gereyst, hoe ende op wat manier en weet ick niet. Byaventueren, om met dese occasie tot Wenen te komen. Dat hem Godt geleyde. 'T gene hy doet, doet hy. Hy en kent niemant voor hem selven. Want dewyl de Decima niet staen en kan, soeckt hy te krygen dat hy kan. Ick heb al sorgen dat hy voort naer Polen sal loopen, ende spelen daer oock syn personage. Hoewel hy over al meer verteeren sal, als verkrygen. In Spaengien moetmen sien eenyge mercede te krygen. om hier ten minsten deelachtich te syn. By den Paus heb ick noch goede hope. Nu is alle myn wenschen dat V.L. haere saecken geluckich uytvoere, ende haest wederom kome. Met blytschap heb ick gelesen 't geen tot noch gehandelt is. Bidde dat V.L. my voortaan noch deelachtig maecke. Want alle h[et]geene dat V.L. mede gaet, is my grootelycken verblydende. De saecken van Duytslant, staen weer quaelyck. Tot noch toe gaat den Swede voort. Wy bewaeren noch Franckendal, met eenyge andere plaetsen in den Palts. Den Swede heeft oock Manheim ingenomen,

mach nu Heidelberch hebben, en spaert alsoo den Beyervorst niet, die hem noch stil hout. Den Pr[ince] van Orangien, met den Paltssgrave syn tot Wesel gekomen, hebben tot Nimwegen 800 wagens, en daermede omtrent 5000 musquetiers, ergens henen te voeren. Men en weet noch niet watse inden sin hebben; daer is oock eenen hoop peerden by. Byaventueren datse oock naer den palt trecken, om den Paltssgrave wederom in te setten, met triumphie. Het is nu tyt, dat de macht van onsen koninck te hulpe kome. Den keyser doet wat hy kan, ende heeft het generalhaetschap wederom aen den Hertoch van Frietlant gegeven, dewelcke eenen machtigen leger vergadert, hondert en vyftigh duysent man, om met geweld de vianden te breken. Dan den hertoch van Saxen hout noch Prage, ende is met syn peerdevolck naer Saxen gekeert. Maechdenborch, dat van Sweets volck belegert was, is door Papenheim ontset. Godt sy gelooft. De keysersche hebben oock Weerden, ende eenyge andere plaetsen ingenomen. Alsoo dat men begint nieuwe hope te nemen. Dit gaet' d' aerde aan. Den hemel moet versiert werden. Waernaer ick grootelycks verlange. Ick bidde dat V.L. mynen dienst presenteere aen den heer Grave van Solre, oock aenden heer Roose, ende aenden goede ende geleerden Pater Dellafaille. Soude geerne weten ofte hy myne antwoorde op synen laetsten brief ontvangen heeft. V.L. vraege dit [?]erkens. Hiermede wensche ick V.L. alle contentement, ende een geluckige wederkomste. In Loven, den laesten Januarij, 1632.

V.L. vriendt als broeder ende dienaer wat ick vermach
E. Puteanus.

XLVI (fol. 54)

Seer Eerbaere ende discrete Joufvrouwe,

Ick sal dese stouticheyt gebruycken, ende bidden V.L. te willen myne dochter Dorothea, die tot Brussel gaet om de Hertoginne van Aerschot te groeten, voor eenen nacht ofte twee in huys te nemen. Ick en soude niet geerne hebben datse in een herberge inginge. V.L. en sal om haerent wille noch kosten noch moeten doen, ende dit versoecke ick op alle vrientschap: sy kan haer lyden met het gene dat men dagelycks heeft. Sal met haer suster Eugenia wederom komen: tot wat eynde ick oock mynen soon Maximiliaen naer Brussel sende, ende mede mynen neve Ingemme, gelyck sy daer noch eenyge andere saecken te doen hebben. Hiermede wensche ick V.L. lange gesontheyt, op nieuwen biddende my myne vryicheyt in goet te nemen. Ick hope dat het paxken brieven voor sommige dagen gesonden, ter hant sal gekomen syn: daer was eenen voor Monsieur Langren om naer Spaengien te senden; de andere voor mynen schoonsoon. In Loven den 2. February, 1632.

V.L. van herten vriendt ende dienaer

E. Puteanus.

XLVII (fol. 55)

Seer weerdige Heer ende goede Vriendt,

Ick bevinde my verobligeert door diversche brieven aen my gesonden, ende daerbeneven door de vriendelycke affectien aen myne kinderen van V.L. bewesen. Alsoo dat ick V.L. mets desen van herten bedanckende ben, met begeerte om alles met goede gelegentheyt te recognesceren, ende een alsulcke vrientschappe te bevestigen, die altyt duere, ende tot een exempel van andere gepresen werde. Daerom om alle ceremonien te rugge te stellen, soo offereere ick my van herten, ende bidde dat wy familiaerlyck malkanderen gebruycken; gelyck ick alletgene dat soude mogen voorkomen my gebruycken sal met yver tot V.L. ende V.L. broeders dienste: die wy toch metten eersten mogen wederom hier hebben, waernaer alle myn verlangen is. Den brief van myn schoonsoon aen myn dochter, is my wel ter hant gekomen, oock het paxken dat ick aen mynen soon Maximiliano gesonden hadde. Ick hoore dat il sig^r. Theodoro Van Loon mynen besonderen goeden vriendt ende in de liberale schilderkonst uytnemende, van Romem wederom tot Brussel gekomen is: Ick bidde V.L. te willen vernemen waer hy gelogeert is, ende doen myn hertelycke groetenisse: bidden hem mede van mynent wegen, dat hy tot Loven by ons kome: waernae alle myn verlange is. Ick sal selve oock aen hem schryven. Hier mede wensche ick V.L. lange gesontheyt.

V.L. dienaer van herten

E. Puteanus

In Loven op 't Casteel,

9 February.

1632.

XLVIII (fol. 56)

Seer Eerbaere ende discrete Joufvrouwe,

Ick antwoorde wat traege, om diversche verhindernissen, die ick gehadt hebbe, dan meene dat den brief aen Monsieur Van Langren noch in tyts sal komen, om met desen post naer Spaengien te senden. Ick heb geerne gelesen, t'gene V.L. schryft met de Infante gepasseert te syn: ende hope dat V.L. contentement sal hebben. Ist dat V.L. acht dat ick yt soude konnen uytrecten, ofte helpen, sal my van hertengeeren emploeyeren. Alleen dat ick mach weten, aen wien ick soude moeten schryven. Den tyt sal voortaan toelaeten, dat ick overkome, ende mynen Peteren omhelse, ende te doen by hem, t'geen myn devoir is. Ick soude geerne weten, offer eenyge tydinge van Lagarbe is, of waer dat hy nu is, ende wat dat hy doet. Myne vriendelycke groetenisse aen V.L. broeder, aenden welcken ick besonder metten eersten schryven sal, yt dat de Globus aengaet, om den selven met een nieuwe inventie te verrycken. Hier mede wensche ick V.L. met de lieve kinderen lange gesontheyt. In Loven, den 1. Mey, 1632.

V.L. dienstwilligen vriendt

E. Puteanus.

XLIX (fol. 57)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Groot verlangen hebbe ick, om te weten of V.L. broeder op de reyse is, om herwaerts te komen: ofte wanneer wy hem sullen mogen verwachten. Ist dattet noch tyt is om

hem te mogen schryven, soude geerne den eersten Post gebruycken, om aen hem te senden de Delineatie vanden nieuwen Cirkel Urbanianus ofte Archemerinos, van't beginsel der daegen in de weke. Ommers de Propositie is gedruckt, of sal van dage gedaen syn. Syn dry bladeren pampiers, ende sullen over al gesonden werden, om het oordeel van alle geleerde ende curieuse te hooren. Ommers V.L. sal een van deerste syn, op dat desen Cirkel, ist dat hy goet vint, ende nootsaekelyck is, aldereerst op -V.L. Globo gestelt werde, ende alsoo voort in kennisse ende gebruyck kome, Ick ben seer begeerich om te sien, 't gene Pater Della faille in Hispanien op de inventie van V.L. broeder geschreven heeft. Ist mogelyck dat ick mach een exemplaar hebben. Bidde oock dat V.L. vernemen wil of Monsieur Vanden Wouwere inde stadt is, met myne groetenisse, soude geerne aen hem schryven. Hiermede wensche ick V.L. lanck leven ende volle gesontheit. In Loven den 5. Augusti, 1632.

V.L. van herten dienaer ende vriendt

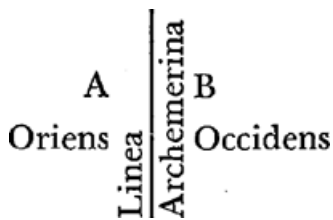
E. Puteanus.

L (fol. 58)

Seer verstandige ende discrete Heer ende Vriendt

Dewyl den tyt sal verlopen syn, om in Spaengien te schryven, soo sullen wy de eerste gelegentheynt verwachten. Gelyck ick alle dagen verscheyde beletselen gehadt hebbe, soo en sal ick myne goede begeerte niet kunnen genoeg doen. Hier sende ick V.L. dry exemplaren, een voor V.L. een voor V.L. vader ende een voor V.L. broeder, ende bidde dese saecke te willen behertigen: op dat dese

nieuwen Circkel plaets vinden in de Globen, die voortaan sullen gemaect worden, treckende den selven door Rome ende beyde de Polen. Sal alsoo het beginsel der dagen by de Antipodes van Romen gestelt werden. Waert oock dat Nova Albion soo veer uytliiep, datter een deel onder dese linee quaem, soo is daer raet toe. Want men alsoo eenen epicyckel maecken kan, waer in het selve lant begrepen werde, ende alsoo gereckent voordien Circkel te komen. Alleen die vande Philippinen sullen genootsaect syn eenen dach eens te verliesen ende sullen alsoo (desen circkel gestelt synde) de dagen rontom wel geordonneert syn. Den geheelen Circkel sal heeten *Circulus Urbanianus*, de helft onder sal men particulierlyck heeten *Linea ἄρχημερινῆ*, ofte met de Latynsche letteren *Archemerina*, in onse sprake *Dachbeginsel*. *Dierum principium hieraticum*. Want alhier sullen de seven dagen haer beginsel hebben ende mede haer eynde. by exempel.

Als A sondach begint, terstont begint B maendach. Dit beginsel van Maendach gaet voort om van B tot A. ende als nu A maendach begint, terstont begint B diensdach ende alsoo voort met de gehele weke. Daerom die met haere schepen aen dese linee komen, sullen moeten den dach veranderen, of achterwaerts inden tyt, of voorwaerts. Ist datse van Oosten naer Westen gaen, voorwaerts, te weten van Sondach in Maendach, van Maendach in Diensdach, ende soo met de reste. Ommers eenen dach moet verlooren gaen. Ist datse van Westen naer Oosten gaen, sullen den dach veranderen achterwaerts, van Sondach in Saterdach van Saterdach in Vrydach, etc. ende sal alsoo eenen dach gewonnen werden. Hieruyt sal volgen, dat die

de geheele werelt sullen omvaren, sullen den eygen dach medebrengen die sy vinden sullen. Want den dach die den geheelen omganck gevende is, wert inde Linee wech genomen; die den selven omganck gevende is, wort inde Linee wech genomen; die den selven omganck nemende is, wort inde Linee toegetelt. Sal alsoo oock geschien, dat niemant ouder ofte jonger sal werden, in wat parallel dat hy oock soude omvaren ofte reysen. Jae, de recht onder de Pole stont, en soude door syn omdraeyinge geen veranderinge van dach maecken. Want inde Linee verliest hy dat hy wint; ende inde linee oock wint hy, dat hy verliest. De Zee daer dese Linee doorgaet by onse Antipodes, heb ick *Oceanus Philippicus* geheeten, om reden in het boexken aangeteekent. Want den naem van Occidentalis en gaet niet wel, moeste veel eer Orientalis syn, gelyck Atlanticus occidentalis is. Pacificum mare moest *Pacatum* of *Tranquillum* heeten, om den Latynschen naem te gebruycken. Dese saecken dan sullen een nieuwicheyt geven aenden Globo terrestri. Want in Caelesti en is niet van noode Circulum Urbanianum te stellen: ten waer dat wy wilden nemen Colorum Acquinociorum, om dat aldaer den eersten dach inden hemel begint. Dan hier op sal V.L. syn goetduncken seggen. Op daerde wort Zodiacus gestelt, alwaer hy niet te doen en heeft; inden hemel kan desgelycken Urbanianus geteekent werden. Ick heb aen den heer Vanden Wouwer geschreven, ende een exemplaer gesonden: dan en heb ick noch geen antwoord. Byaventueren dat hy t'Antwerpen is. Ick meene ganschelyck dat hy de saecke vande Lumina toegedaen ende gunstich is: soo veel te meer, dewyl deselfde van Pater Della faille beherticht is. Ick soude gaen sien 't gene hy op de Lumina geschreven heeft. Ist mogelyck, V.L. sendent my over, sal het selve, gelesen hebbende, wederom wenden. Hiermede doe ick myne vriendelycke groetenisse: mede aen V.L. suster dewelcke moet wel te vreden syn. De koempste van Sr. Van Langren sal de goede fortuyne mede brengen. De

saecken van Maestricht schynen een ander wesen te nemen. Godt geve dat wy mogen tot een bestant komen. In Loven op't Casteel, den 17. Augusti, 1632.

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaer

Erycius Puteanus

Ick moet V.L. vertellen. Den boek van de Emblemata Horatiana die ick verloren hadde, is wederom t'huys gekomen, door eenen Geestelycken Heer, aenden welcken hy in de Biecht gegeven was. Ick recommandeer V.L. noch om den boeck Le Cuer de Philosophie in Latyn te hebben; sal den francoyschen geerne inde plaetse geven.

LI (fol. 60-61)

Seer verstandige ende beminde Heer ende Vriendt,

Soo van mynen soon, soo uyt V.L. brief heb ick verstaen, dat de exemplaren van Circulus Urbanianus naer Paris ende Spaengien gesonden syn. Sal alsoo het oordeel van V.L. vader, ende broeder, met dat van V.L. verwachten. Ick sal't in Latyn oversetten om inden boeck te stellen, die ick nu op den selven Circkel gereet maeckende ben, om de saecke met volvloeyende redenen te bevestigen ende te verciereren. 't geen V.L. seyt van C. del Aguya, is alsoo, ende geeft een fraeye aenmerckinge. dat aldaer de Naelde het noorden wyst. Dan dewyl de Longitudines tot noch toe niet vast en gaen, soo en kanmen dit niet gebruycken dan op vermeerderinge van discours, gelyck V.L. seyt. Ick vinde dat in eenyge nieuwe tarten, in Hollant voor een jaer of twee uytgegaen nova Albion oostwaerts treckt; alsoo dat onsen Circkel vry door de see is loopende naer Noorden. Het welcke ick aange-

teekent hebbe in dese Propos[iti]e nu gedrukt. Ick wilde wel dat ymant de selve in't Francoys wilde oversetten, soude meer in kennisse komen. Verblyde my dat V.L. nu synen Globus met desen Circkel is bedeelende om't begin der dagen aen te teekenen. My dunckt dattet goet waer eenyge heeren die den Globus nu hebben, hier van aen te dienen, op dat elckeen oock desen Circkel doe trecken, ende dat elckeen V.L. vereere met eenych present. Man soude daer by kunnen stellen dese woorden. soo't V.L. goet dunckt. *CIRCULUS URBANIANUS SIVE LINEA ARCHEMERINA, quae principium dierum civilium assignat, ab Erycio Puteano, auspicii Summi Pontificis Urbani VIII constituta.* Besonder, soudeman kunnen stellen. *Citra Lineam dies anterior incipit, trans posterior, navigantibus observandus: ut qui ab Oriente subeunt, posteriorum numerent, qui ab Occidente anteriorem.* Ick bedancke V.L. van de moeten genomen te hebben, om naer het boeck *Le Cueur de Philosophie* te vraegen. Het exemplaer dat ick Nebbe is in Francoys: waer in dat eenyge bladeren half af geschuert syn. Dewyl desen boeck de demonstratie heeft van 't verlies ofte gewin van eenen dach inde werelt vol om te gaen, gelyck wy laestmael hier t'samen lasen ende swaricheyt vonden, soo soude ick alleen willen sien hoe dit in Latyn gestelt was. Waert mogelyck soude V.L. bidden om dat caput, dat in myn Francoys exemplaer is fueillet CX, et begint *Posons que selon la longitude des climats les peult circuiler ou avironner la terre*, etc. dat V.L. het selve caput wilde doen copieren uyt het Latyn; om te sien of de swaricheyt die in't Francoys was, kost uyt het Latyn verstaen werden. Den boeckverkooper is den boeck te hooch lovende. Wie sal 8½ gulden geven. Ommers ick en kan dese kosten geensins doen: ende soude oock nergent toe strecken, als alleen dese weenich lineen te lesen. Soude oock geerne weten den tytel in Latyn vanden boeck, en of den naem van den Auteur niet uytgedrukt en is. De kosten van dit

caput uyt te schryven sal ick geerne betaelen. Nu verblyde ick my met V.L. vanden tytel van Cosmographo ende ingeniario regio, met de dry hondert gulden: sonder twyfel als dit tempeest sal gepasseert syn, sal de somme lichtelycken vermeerderd werden. Sal soecken occasie te hebben om hier in te mogen helpen, ende dat van herten. gelyck V.L. wetenschap niet genoeg en kan geestimeert syn. Mynen soon Maximiliano is nu wederom gesont, Godt sy gelooft. Den Canoninck heeft my veel van V.L. goetgunstigheyt geseyt: dan ick vrees dat hy V.L. al te familiaer ende lastich sal geweest syn. Heeft hy oock vertelt hoe dat hy met V.L. by den Ambassadeur van Ingelant te gast is geweest, ende met alle cortosie getracteert. Waervan ick my verobligeert vinde. Bidde daerom de heer Ambassadeur van mynent wege de handen te kussen, ende mynen gewilligen dienst te presenteeren. Waermede ick V.L. van herten groete ende bidde ons te willen komen besoecken. V.L. presentie sal my een besondere vreuchde syn. In Loven opt Casteel den 14 Septemb. 1632.

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaar

E. Puteanus

LII (fol. 62)

Seer verstandige ende duechtrycke Heer ende Vriendt,

Ick hebbe diversche brieven van V.L. ontfangen, ende daer uyt verstaen den staet van V.L. saecke, ende hoe den seer geleerden ende vermaerden Pater Dellafaille de selve

beherticht heeft, Ick gen grootelycken verlangende dat een goet ende vroeck eynde volge, ende dat wy V.L. alhier omhelsen mogen, ende voort de Lumina met vollen lof openbaeren ende celebreeren. Den treffelycken heer Don Laurentius Ramirius Pontensis ben ick grootelycken achtende, soo om syn geleertheyt ende goetheyt, soo om dat hy V.L. toegedaen is. Bidde daerom dat V.L. hem van mynent wegen aensegge, dat ick hem houde voor een steunsel van geleerde ende goede menschen, ende soecke om synen naem te eeren, met alle myn vermogen, soo sprekende als schryvende: gelyck hy seker weerdich is. De boecken van hem gemaect heb ick gelesen met verwonderinge: ende heb altyt verstaen, dat hy syne professie maecte om alle geleerde ende liefhebbers te helpen. Ick sal aen hem selven de naeste reyse schryven. ende senden aen V.L. den brief, gelyck ick nu tot Brussel ben, ende verhindert met myne saecke te voorderen, om tot betaelinghe te komen van myne stipendien vande 2000 Philippen, van Historischryvers ampt, die noch resteeren. Of ickse verdient hebbe sal de Historia Insubrica ofte Irruptiones Barbarorum in Italien te kennen geven, de welcke aen syne Majesteyt gesonden syn door den Marchese de Aytona, die my altyt goede hope geeft van betaelinghe. Ick bidde dat V.L. eens vraege den heer Ramirez of hy dese myne historie gesien heeft, sal anders maecken dat hy een exemplaar hebbe. Voort sal V.L. hem mynen staet alhier te kennen geven. Nu sende ick dese Vindicias, die ick geschreven tegen eenen van Urbin, ende bidde datse V.L. aenden selven heer D. Lorenzo Ramirez presenteere. Dewyl hier in oock vande Navigatie ende vande Indien kompt, sal hem meen ick, aengenaem syn. Ick heb daer in gebrocht V.L. iudicium in Latyn overgeset: voort, spreecke V.L. inventie Longitudinum als behoort. Ick meene wel dat Dominus Wouwerius een exemplaar aen den goeden Pater Della Faille gesonden heeft, gelyck hy tot dien eynde eenyge exemplaere gehadt heeft. Het judi-

cium vanden selven Pater is excellent, ende net, ende wyselycken geschreven, waervan ick hem inde eeuwicheyt verobligeert ben. Bidde dat V.L. hem dit aendiene met myne vriendelycke groetenisse. Ick sal mynen principaelen boeck vanden Circel oock voordien dach brengen: waer in de geleerde wat besonders vinden sullen. Ick bidde oock myne groetenisse te doen aen alle geleerden aldaer, ende mede die V.L. saecke behertigen; sonder te vergeten Dominum Terrium, die ick van herten groete. Waarmede ick V.L. omhelse, doende op nieuwe myne hertelycke groetenisse aen V.L. ende alle de gene die ons beyden toegedaen syn. Dit met haeste tot Brussel, den 9 April, 1633. Gisteren als den Eclips was, was alhier den hemel met wolcken bedeckt, ende regende, hoewel de Sonne haer wat vertoonde. Ick en hebbe geen observatie kunnen doen: V.L. sal maecten dat wy de Eclipsen niet van doen en sullen hebben.

V.L. vriendt als broeder

E. Puteanus.

LIII (fol. 63)

Seer Eerbaere ende duechdely[cke] Joufvrouwe,

Ick ben tot Brussel geweest, ende twee of drymael op wege, om V.L. te groeten; dan is elcke reyse verhindert geweest. Oock den gestadigen regen, en heeft my niet toegelaeten om den tyt te gebruycken. Meende oock V.L. te geven een paxken om aen Monsieur Van Langren in Spaengien te senden: dan hebbe het selve aen V.L. broeder gegeven, gelyck ick by de Munt wesende, naer hem ginck vraegen. Ick hope dat het gene ick hem sende aengenaem wesen sal; ende oock tot syne saecke dienstelyck,

dewyl ick syn inventie op nieuwe ende met den druck gelooft hebbe. Godt geve dat hy haeste expeditie kryge, ende wederom kome. Daerentuschen is my leet, dat V.L. geen betaelinge en krycht. Dan gelyck ick meene haest wederom tot Brussel te komen, sal byden heer Tresorier Kinschot doen, 't gene my mogelyck wesen sal, gelyck ick my daertoe verobligeert vinde. Sal oock wederom aen Monsieur Van Langren schryven. Hiermede doe ick myne vriendelycke groetenisse, ende mede aen mynen Peteren. In Loven, den 12. April, 1633.

V.L. dienstwilligen vriendt

Erycius Puteanus.

LIV (fol. 64)

Seer verstandige goede Heer ende Vriendt,

De Attestatie vanden vermaerden ende uyt de goetheyt selve gesproken Pater Della Faille, heb ick gelesen, ende my verblyt, van alsulcken treffelycken oordeel: het welke sonder twyfel aende Infante sal aengenaem syn. Hebbe daerom V.L. huysvrouwe geraeden om terstont over te geven. Nu versta ick uyt V.L. laesten brief, de resolutie van S.M. om V.L. te versien met een honorabel officie, ende daerentuschen een prompt enterteniment te genieten. Alle myn verlangen is day V.L. haest wederom kome. Ick heb de penne in de hant gehad, om aenden heer D. Lor. Ramirez de Prado te schryven: dan ben subytelyck verhindert geweest. Dit schryve ick in 't punt, dat den Currier staet om te verreysen: gelyck ick nu tegenwoordich tot Brussel ben, ende besich om eenyge swaerichey, die my overkomen is, te niet te doen: waer van ick V.L. metten toecomenden Post schryven sal. My is lief om

hooren, dat V.L. de Vindicias tegen Michalorus ontfangen heeft, ende veel meer datse behaecht hebben. Bidde vriendelycken dat V.L. my het gevoelen van Pater Della Faille overschryve aenden welcken ick met alle affectie myn groetenisse doe. Onsen vriendt Wendelinus hout hem in syn dorp tot Bets: en heb van hem een wyltyts geen brieven gehad. Hope nochtans dat hy haest over sal komen, V.L. Observationes de Eclipsi sullen my voor delicien strecken: my verobligeert houdende van de eere die ick ontfange. Wy sullen malkanderen lief hebben ende soecken de goede konsten te vereffen, die by veele onder de voet liggen. Alsoo gaen de tyden. Wat hier om gaet, sal V.L. van andere genoeg verstaen. Alle onse hope is dat wy mogen tot bestant komen: waertoemen is arbeydende. Godt geve dat wy soo geluckich mochten wesen, ende dat wy onsen koninck sonder verhindernisse van quellinge dienen mogen. Hiermede groet ick V.L. vriendelycken, ende met al myn gemoet. In Brussel, den 11. Junij, 1633

V.L. van herten toegeswooren vriendt
Erycius Puteanus

LV (fol. 65-66)

Seer beminde ende vermaerde Heer ende Vriendt

Ick ben my verstout, om den heer D. Lorenzo Ramires De Prado met myne brieven te verzoecken, niet alleen om mynen vriendt te syn, maer oock om mynen Patroon: gelyck ick d'affectie ende mede hulpe van alsulcken treffelycken man van doen hebbe. Ende hy't weert is. Dewyl ick in twyfel was of V.L. van daer naer Neerlant vertrocken was, soo heb ick 't gene ick aenden heer Ramires

sende gerecommandeert aen Doctor Paz: hope dat ick alsoo niet te vergeefs geschreven en sal hebben. Soo sal V.L. al even wel, mynen dienst presentereen. Naer de doot van onse goede Princesse, syn wy altemael bedruckt en verbaest. Verwachten van Milanen l'infante Cardinael, gelyckmen vastelycken hout dat hy metten eersten komen sal. Onse hope is dat wy met een nieuwe jaere, ende onder eenen nieuwen Prince hergroeyen sullen. Godt geve dat het beste is. My sal seer aengenaem syn te verstaen, in wat staet V.L. saecken syn, en of wy V.L. haest genieten sullen, waernaer alle myn verlangen is. Ick en heb hier al geen vrienden, die vrienden schynen te syn; heb oock vianden, die gesocht hebben my schadelyck te syn. Veel speels heb ick gehad met het boexken Statera genoemt: dan heb my verheucht te verstaen, dat men aldaer sulcken swaericheyt niet is vindende, als wel hier gemaect is geweest. Ick hadde eenen brief geschreven aen den Conte Ducq: maer en weet niet of hy in handen gekomen is. Ick sende nu een copye aenden heer Ramires opdat hy die gebruycke, ist dattet van nooden is, om my inde goede gratie te houden van de grooten. Myne meenyngende intentie is oprecht geweest, om den trevis te loven, ende te tonen, dat hy beter is als krieck. Daerentuschen soo verhaele ick de groote loven des konincks, ende stellen hem boven de fortune des krieck ende trewis. Voorder, soo is dit alleen een Declamatie gelyckmen in de Schoole is gebruyckende tot oeffeninge des verstans ende welsprakenthey. Dit hebbe ick aen V.L. willen schryven. om goede officien te doen, daer't soude van nooden syn. Ick hebbe den drucker een tractaet gegeven om te drucken, geintituleert UNUS et OMNIS. Heb hier in mentie gemaect vanden heer Ramirez gelyck hy sien sal in een blat dat ick mede aen hem gesonden hebbe. Soo haest als den boeck sal uytgaen sal hem geheel oversenden. Hy en sal boven de 15 of 16 bladeren niet syn. Groot genoeg, soo goet genoeg: en wat kanmen veel van een seggen?

Den boeck is gedediceert aen Doctor Paz, die my besonder hier toegedaen is, geleert ende oprecht. Nu denck ick Lineam Urbanianam af te maecken: dan verstae uyt Italien dat Michalorus noch wat schryven wil. Wy sullen sien wat voort sal brengen. Sommige menschen syn al siende blind, ende meenen alsoo alleen wys te syn, om datsy dorven stout syn. Dewyl dese stelling van 't beginsel des dach aen den seer vermaerden Pater Della Faille behaecht heeft, ende aen V.L. oock aen onsen vriendt alhier Wendelinus, soo en hoef ick geen achterduencken meer te hebben. Ick wensche dat V.L. haest come, ende de Longitudo in't werck brenge; hier door salmen kunnen mercken, dat het beginsel des daechs, ende Circulus Urbanianus no[otsa]kelyck is, van hier de Longitudines tellende. Onsen vriendt Wendelinus heeft een Canonisye gehad van Conde: hy is hier om nu tot Brussel: ende sal byaventueren hier tot Loven de Grieksche lesse hebben, om mede Mathesin te leeren. My sal seer groote geneuchte syn, syn conversatie te genieten. Ick wensche V.L. oock hier om een triumviraet te maecken. Vaerwel, seer goede heer ende vriendt. Myn ootmoedelycke groetenisse aenden heer Ramirez, aen Pater Della Faille, ende alle bekende. In Loven den 13. Deceb. 1633.

V.L. getrouwen vriendt al broeder
E. Puteanus.

LVI (*ingesloten in fol. 65-66*)

Waerde Vriendt,

Ick sonde geerne weten of il sig. D. Lorenzo myne Historia Insulabrica gesien heeft: soo niet, soude een exemplaer van hier senden. Hier in syn alle de Irruptio-

nes Barbarorum, behalve van de Noormannen, die ick alleen in commentaries wat uytgeleyt hebbe. Ick heb begost met Moretus te tracteeren om dese Historie te herdrucken, dan en ben noch niet zeker. Voort soude ick gerne alle myne opera te samen doen drucken: dan de tyden en schynent noch niet toe te laeten. Hier toe gaan oock kosten, dewelcke ick niet doen en kan, door foute van betaelinghe vant stipendio van Historieschryver dat tot Milanen niet betaelt en is. Onse saecken ende middelen syn gekrenckt door dese troebelen ende keveryen. Ick kan V.L. seggen dat myn vader op een reyse verlooren heeft de somme van twintichduysent gulden, en dat hy voort geloof ende koninck gestaen heeft, ende dat hy Hollant verliet. De vader van myn schoon soon heeft oock getoont hoe yverich dat hy was. Als de Paters Jesuitae van Brasilien tot Dordrecht gevangen waeren, ende de peste int gevancknisse quaem, soo heeft hy om haer uyt dit peryckel te verlossen hem selven verobligeert, ende is Borge gebleven voor vierentwintich duysent gulden, ende heeft alsoo Patres tot synent, en in vrienden huysen gelegd: daer sy tot haere geheele verlossing gebleven. Dese Patres en hebben dese weldaet niet genoegh kunnen loven. Jae den Pater Generael, een out man, heeft tot dancksegginge een fraye Carmen daerop geschreven: jae diversche patres hebben noch brieven uyt Brasilien gesonden. Dit bidde ick dat V.L. den heer D. Lorenzo, met goede occasie eens voorhoude. Myn schoonsoon hout hem nu tot Mechelen, ende begeert onder den koninck te blijven, ende syn goet uyt Hollant over te maecten: alleen dat hy eenygen staet of officie onder den koninck bediene. Waertoe ick hem aenden President Roose, ende andere heeren alhier gerecommandeert hebben. Niet om eenich profyt, want hy middelen heeft, maer om d'eere. Dit hebbe ick besondere willen schryven, ende aen onse vrientschappe recommanderen. Vaert wel.

LVII (fol. 67)

Seer goede verstandige ende wyse heere ende Vriendt,

Ick neem de vryheyt om V.L. desen ingesloten te recommandeeren, die ick aen V.L. broeder geschreven hebbe. Ick hadde al gemeent ende gehoopt dat hy de reyse soude aengenomen hebben om herwaerts te komen; dan sie dattet nochal opt verlangen staet. Godt geve dat hy syne saecken sooveel te beter uytrechte, ende ons haest verhuege met syn blyde koempste. Voort sal my aengenaem syn te hooren van V.L. staet ende gesontheyt, ende waarmede V.L. nu besich is. My dunckt dattet al te lange geleden is, dat wy malcanderen niet gesien en hebben, daerom is myn vriendelyck bidden, dat V.L. overkome, ende voor eenen dach of vyf ofte 6. by ons hier opt Casteel blyve, sullen van diversche saecken kouten, mede sullen den hemel te samen contempleeren, ist dat hy sal willen gesien syn: jae wy sullen hem byde vier vinden. Hier mede wensche ick V.L. lange gesontheyt. Ick ben wederom besich met Linea Urbaniona, sal V.L. van myne gepeysen deelachtich maecken. Ick ben nu alleen, ende mede wy hebben vacantien. Ick sal V.L. verwachten. In Loven den 15. Decemb. 1633.

V.L. dienstwilligen vriendt

E. Puteanus.

LVIII (fol. 68)

Seer Beminde Heer ende Vriendt,

Ick bidde my niet quaelyck op te nemen, dat ick tot noch toe niet geantwoort en hebbe. Het ongeluck dat ons in't huys van myne dochter overkomen is, heeft my alsoo onsielt, dat ick myne vrienden in't schryven niet en hebbe konnen voldoen. Ommers myn broeder is voorsien, Godt sy gelooft. Maer hoe sal ick my by den goeden ende grooten Pater Della Faille ontschuldigen? Het sal van nooden syn, dat V.L. myn Advocaet sy. Dan ick sal metten eersten wat gereet maecken, om aen hem te senden, ende oock aenden heer Ramirez. Nu ben ick begeerich te verstaen, hoe verre V.L. saecken gebrocht syn. Ick sal geerne schryven aen alsulcke heeren, die V.L. my noemen sal. Daerentuschen bidde dat die Lumina gereet gemaect mogen werden. Dominus Wendelinus was hier voor sommyge dagen, ende hielde my het selve voor, seggende dattet tyt waere, op dat die Francoysen byaventueren niet en preoccuperen; die wat souden geroken hebben? Soude byaventueren wel wat geschreven hebben?. Ick en weet niet wat ick seggen sal. My dunckt, al ist dat V.L. de Lumina laet uytgaen (niet uytgaen) laet schryven, soo en sal het praemium daer door niet verachttert worden, maer veel eer gevordert. De lichten sullen haer bewegen, die nu in doncker seyt staen, om liberael te syn. Dit is myn gevoelen ende raet. Dan de beschryvinge vande Eclips, sal oock helpen. Ick ben geresolveert Circulum Urbanianum te volmaecken; ende laeten den sot van Urbino raesen. Hy en sal de waerhey niet konnen omstooten. Hiermede sal ick eynden, V.L. met alle myne gemoet omhelsende, met groetenisse aen V.L. huysvrouwe, ende kinderen, die Godt bewaere. Ick wilde wel dat V.L. onterteniment hadde, om hier by ons te wonen ende

alsoo oock de Latynsche spraecke, door een licht gebruyck aen te nemen. Ons leven soude altyt inden hemel syn. Op nieuwe gegroet, In Loven, op't Casteel, den 28. Julij, 1632

V.L. hertgunstigen vriendt

E. Puteanus.

LIX (fol. 69)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Ick sie uyt V.L. tweeden brief, dat eenyge recommandatie aenden graef de t, soude wat goets kunnen doen: soo sal ick dan aen hem schryven ende maecken dat V.L. overmorgen mynen brief hebbe, gelyck ick nu besich ben met verscheyde saecken te versorgen, die het famili aengaen. Ick sende den brief van Pater della Faille, wederom, met volle dancksegginge: aenden welcken ick mede met den eersten schryven sal, ende senden myne Idea Heroica, die tot loff van d'Infante geschreven is. Nu sullen wy verwachten wat Michalorus voort sal brengen, om terstont mynen boeck, die overlange gereet is geweest, uyt te laeten gaen. Desen man wil al siende blint syn: of blint synde, sien. Wat is hy te vreesen die tegen de waerheyt strydt? Dit is de sententie vanden seer geleerden en den goeden Pater Dellafaille: die ick sal nemen als eenen schilt, tegen alle de pylonen, die eenen man van Urbino soude mogen uytwerpen. Ick heb hier gediscoureert met Pater à S. Vincentio, die hier is gekomen op een disputatie (waer van ick V.L. heir een exemplaer sende) ende is nu geïnformeert van't begin der dagen, ende waerom dat het selve, ende op sulcken plaetse, moet gestelt syn. Ick verwacht mede uyt Italien het gevoelen

van Galilaeo. Nu bedancke ick V.L. vande gunste, waermede V.L. ons is noodende tot de kermisse van S. Laurens: dan en konnen dese vrientschap nu niet gebruycken; gelyck wy eenyge vande kinderen met de kleine poxkens sieck hebben: dewelcke moeten waergenomen syn, alhoewel datter geen peryckel en is. Hiermede ick myne huysvrouwe de kinderen doen onse vriendelycke groetenisse aen V.L. met Jouffrouwe ende het huysgesin.

In Loven den 9. Augusti,
1634

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaer
E. Puteanus.

LX (fol. 70)

Seer goede ende vermaerde vriendt ende Heer,

Gelyck myn broeder wederom keert, soo sende ick V.L. het Testimonium van Pater della faille. Het welcke seker volkomen is, ende seyt, allet gene dat men seggen kan. De forme is oock fraey. Daer is een woordeken inden leesten regel op twee naer, te weten *moderni*. dit soudemen konnen veranderen in *hodierni*. Nu dunckt my dattet goet waer, dat men dit Testimonium liet drucken, om over al te senden, ende mede te deylen: ende is genoeg om de saecke ende mede V.L. naem te bevestigen. My en dunckt niet dattet goet is, dat ick ofte D. Wendelinus voorder testimonium schryven, dewyl dat wy eens *judices* geweest syn. Nu bidde ick V.L. de editie te vorderen, op dat het secreet vande lichten gesien werde, om alsoo sonder achterdencken te syn. V.L. sal al even wel tot syne praemia komen, ende veel lichter. Ick bedancke V.L. hertelycken, van wege myn dochter Dorothea: nu sal myn vrientschap geschien, is datse terstont thys kome.

Hiermede Godt bevolen. Ick verlange seer om V.L. te spreken. Wanneer? V.L. kome eens uyt, met dit schoon weder. In Loven den 4. Octob. 1634.

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaar
E. Puteanus.

LXI (fol. 72)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Myne gesontheyt en is niet, soo ick wel wilde, om den geest werck te geven - Ben gequelt met een swaere catarre, die my oock in't spreken belet: alsoo dat ick met pyne myne laeste lessen gedaen hebbe. Nu schryve ick nochtans aenden Marchese, ende met alsulcken maniere, dat ick hope, dat hy V.L. vriendelycken aenhooren sal. Soo bidde ick dan dat V.L. desen brief metten eersten hem presenteere, soo om V.L. als oock om mynent wille, om dat ick int eynde vanden brief oock yt schryve van myne saecken, ende van sommige boecken, waer van den Marchese my belast hadde eenen catalogo te maecken, het welcke ick met eenen gedaen hebbe. Ick bidde V.L. oock met desen, my de vrientschap te doen, ende geven aen Monsieur Brooman, dese ingeslotene Purpura, met myne excusatie datse niet gebonden en is. Hy kanse met syn carmen ende yt anders te samen laeten binden. Ick sach tot synent dat lange hooge ende smalle lantschap dat begost was van dien seer konstigen Jonckman. Ick soude wel willen maecken, om hier van een copye te hebben, ende verstaen hoeveel sy kosten sal. Ick hebbe hier in myn saele een plaetse daerse recht passen soude: gelyck eene geheele muer in de selve sale nu bedeckt is met twee vande eygen hochde copyen van Focquier, maer de drymael

breder syn. Hiermede sal V.L. my een besonder vrientschap doen. Breeder de naeste reyse. Sal nu V.L. antwoorde verwachten, om te hooren hoe mynen brief Venden Marchese sal ontfangen syn. Ick ben vast besich om de exemplaeren Purpurae die tot Brussel noch moeten gedistribueert syn, gereet te maecken. Sal alsdan V.L. oock deelachtich maecken. Hiermede soo wensche ick V.L. met Jofvrouwe ende kinderen vaste gesontheit ende een goede fortuyne. Aen Sr. De Wit sal ick maendach schryven, wiens twee brieven ick ontfangen hebbe. Ick omhelse V.L. van herten. Monsieur Wendelinus sal terstont naer Paeschen hier komen, ende alsoo naer Brussel. Ick verlange seer naer hem. In Loven, den laesten Meert 1635.

V.L. dienstwilligen vriendt als broeder

E. Puteanus.

LXII (fol. 73)

Mynen seer hertelycken Heer ende Vriendt,

Ick sonde V.L. voor sommyge dagen wederom het gene ick in't boecksken, als inde afbeeldinge wel overleyt hadde: ende hoewel ick te vooren eenyge swaericheyden voorgeslagen hadde, soo ist nochtans, dat ick dese saecke houde voor een vande principaelste, die men soude kunnen in't werck stellen. Mynen brief aenden Marchese is alsoo geschreven, dat hy wat goets sal kunnen uytrecten. Daerom bidde ick V.L. my te willen aviseren, als V.L. met den Marchese sal getracteert hebben; om noch te mogen helpen, ist dattet van nooden is. Ick hebbe oock aen den Secretaris Don Martino Daxpe myne Purpura gesonden, door onsen vriendt Don Christophoro Contreras, met eenen brief wel hertelycken in V.L. recommandatie ge-

schreven. Ende dit per advys. V.L. sal dese occasie nemen, om van ons beyden te spreken, opdat desen heer mach weten dat wy door de deucht vrienden syn, ende trachten de eere, reputatie ende macht van onsen koninck te vermeerderen. Alleen dat wy buyten gebreck syn. Hier stelle ick de woorden, die ick inden brief aen den Secretaris gestelt hebbe. *Lasinnare me audeo sermone, quem de affectu meo cultúque ingeniosissimus LANGRENUS, apud humanitatem tuam instituit, vir Regis nostri, et orbis terrarum liberalitate dignus. Hunc fovere, id verò erit, generi humano benefacere. Ostendet ille, novo ornari ingenio mundum utrumque posse: quod non multò minus est, quàm novum cum COLUMBO invenire.* Dit is segge ick een stucskén van mynen brief: en heb niet minder konnen seggen, om myne affectie te oopenen, ende V.L. meriten genoeg te doen. Ick hadde oock aen V.L. een exemplaar Purpuræ gesonden, om aen Monsieur Broomans te geven. Gelyck ick schreef om te weten, of ick soude konnen verkrygen een copye van't lantschap, dat dien goeden heer aldaer begost hadde, hooch ende smal: soo verwacht ick met devotie om te weten, hoe veel dese kopye kosten soude. Hier is een plaetse in onsen kleynen sale daer dit stuck recht passen soude, gelyck een syde van twee copyen van Focquier op de eygen hoochde naer breeder, vullen. Ist dat dien heer daer toe genegen is, om een copye voor my te maecken, ende dat wy van den prys overeenkomen, soo sal ick de maete senden van myne muer, om daernaer het stuck gereet te maecken. Hiermede ick, myne huysvrouwe, ende kinderen, doen onse hertelycken groetenisse aen V.L. aen Jofvrouwe, ende de kinderen. In Loven, den 4. April, 1635. Wat dunckt V.L. van onse victorie over de Stadt van Trier, ende den Ceurvorst?

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaar

E. Puteanus.

LXIII (fol. 74)

Seer goede getrouwe, vermaerde Heer ende Vriendt,

Gisteren als ick mynen brief naer den bode gesonden hadde, soo ontfonge ick dien van V.L. ende verstont alsoo, het gene ick schreve om te weten. Ben daerom blyde, dat mynen brief aenden Marchese, voor syn vertreck, gegeven is. Soo haest hy sal wederomgekomen syn, sal V.L. hem kunnen aanspreken, ende presenteren sich om de saecke daer ick van geschreven hadde, uyt te leggen. Den heer Baron de Balançon is voorwaer een oprecht man, Syne vrientschap sal in alle saecken een groot voordeel syn. Ick hadde hem oock een exemplaer van Purpura gesonden door Sog^r. Vincent *Vandendriesch*, denwelcke ick gerecommandeert hadde om Redelmann van't geschut te worden. Hy is seker bequaem om veele saecken te doen; kan alle spraecken wel. Neerlants, Hoochduyts, Spaens, Italiaens, Francois, ende oock tamelyck Latyn. Om te reysen, te spreken, te doen is hy uytgelesen. Waert dattet te pas quam, V.L. kunnen oock een goet woort doen: ende verlaeren den heer Baron, hoe dat ick syne genade van herten toegedaen ben, ende syne duecht altyt eeren sal. My verheugende dat hy V.L. toegedaen is. Aengaende de cotype van de schilderie my dunckt dat den prys groot is, daer ick maer een cotype begeere. Die ick hier hebbe, syn ontrent noch eens soo breed, ende kosten het stuck noch soo veel niet. Het waer daerom beter met occasie een te doen maecken dat breeder waer om de derde muer te bedecken: waervan ick den meester spreken sal wederom tot Brussel komende, het welcke haest geschien sal. Nu doe ick myne groetenisse aen de twee seer virtueuse broeders Broomans, ende begeer myne goede affectie, met meerder occasie te toonen, als desen boeck is, die ick aen haer gesonden hebbe, om dat ick dien schuld was. Eere

ontfange ick, dat hy hem lesen. Hiermede groet ick V.L. ende Jofvrouwe, met de kinderen. In Loven den 5. April, 1635.

V.L. van herten vriendt ende dienaer

E. Puteanus

Ick hope dat mynen brief aenden heer Don Martin Daxpe sal aengenaem geweest syn.

LXIV (fol. 75)

Seer beminde ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick hope dat V.L. met Monsieur Broomans geluckgelycken sult thuys gekomen syn: Hoewel geweten hadde, dat wy malkanderen noch eenen dach of twee hadden kunnen genieten. Van myne dochter en weet ick noch niet, wat seggen. Gelyck sy haeren vryen wil heeft, soo kan ick meer raden als gebieden. Dan het eerste is, om aen de moeder te schryven: gelyck ick alhier oock te kennen gaf. Nu soude ick V.L. wel willen bidden, om den tytel te hebben van Don Thomas Lopes de Viloa: of hy Ridder is van S. Jacob, ende van plaets Baron. My dunckt dat den naera is *Bomael*, of desgelycken. Hier mede sal V.L. my vrientschap doen. Ommers den boeck is gereet, ende by den Censeur, om van dage of morgen de approbatie te hebben. Is gedediceert aende heeren Staten van Brabant. Hope dat het werck behaegen sal, om dattet Historicum is. Den tytel is HISTORIAE BELGICAE LIBRI TRES SINGULARES, QUI LOVANIAM A GALLIS BATAVISQUE ANNO M.D.XXXV OBSESSUM, AC DIVINITUS LIBERATUM REPRÆSENTANT. PRINCIPIS FERNANDI, BELLO VINCENTIS

AUSPICIA. De dedicatie heeft desen tytel: TRIBUS BRABANTIAE ORDINIBUS, SACRO, INCLYTO CIVILI ANTISTITUM, NOBILIUM, MAGISTRATUUM, E. PUTEANUS HISTORIAE BELGICAE LIBROS TRES SINGULARES D.C.Q. De dedicatie sal oock treffen, gelyck ick meene. Waert nu door Monsieur Broomans gelegen waer, om op dese Historie der Lovensche belegeringe een Epigramma of eenich Carmen te mae[cken], sal het selve in danck aennemen, ende inden boeck doen drucken. Waarmede ick V.L. ende hem van herten groete. Mynen soon sal metten eersten naer Brussel gaen, om het privilegii, sal daerentuschen V.L. antwoorde verwachten. In Loven 8. Novemb. 1635

V.L. als broeder

E. Puteanus

Onse vriendelycke groetenisse aen Jofvrouwe ende kinderen.

LXV (fol. 76)

Mynen seer goeden heer ende vriendt,

Ick hebbe gisteren maer laet (gelyck den bode onnachsaeem is) V.L. gifte met den brief ontfangen: waervan ick grootelycken verobligeert ben, my voor geluckich houdende, van V.L. alsoo bemint te syn, dat de liefde tot lof ende faem is streckende. Hoewel ick my selven minder kenne, als V.L. my kennende is. Ommers dat mynen persoon niet draegen en sal, sal dragen de geleertheyt. Nu is alle myn begeeren, om danckbaer te syn. Aen Sr Don Martin sal ick gerne schryven, sal binnen eenen dach of twee oorsaek nemen, gelyck ick hem nu tweemaal ende

verschelycken geschreven hebbe. Den Calendier is froeykens oock toegemaect, ende verciert, ende is daerom in onse salet gehangen, op dat hy vande curieuse gesien werde. Van Sr Vanden Wouwer had ick verstaen, ben seker bedroeft. Soude geerne weten wie sorge heeft over de Bibliotheca vanden vader. De suster van V.L. huysvrouwe is ons altesaemen aengenaem, is een goede dochter. Hope datse by myne dochter, ende soo by myn huysvrouwe alsoo syn sal, datse mede als dochter sal gerekent syn. Dit metter haest. op nieuwe V.L. bedanckende, eenyge exemplaeren om de vrienden mede te delen, sullen besonder my obligeere. In Loven, den 24. January, 1636.

V.L. dienstwilligen vriendt als broeder.

E. Puteanus

LXVI (fol. 77)

Seer vermaerde Heer ende goede Vriendt,

De sotte dagen syn daer, hoewel wy hier stil geweest syn, hebbende daertoe oock goede oorsaecke, soo door de belegeringe, ende daernae door de sieckte, als een tweede belegeringe. Dese hiel gans op, ende daernae met het slappe weer isse wederom wat ontsteken, meer door onachsaemheyte, als anders. Wy danken Godt, ende genieten de goede locht van't Casteel. Tot Brussel salmen nu, meen ick, tot den krych gereetschap maecken; hoewel den roep gaet, dat men noch met eenich tractaet van stilstant besich is. Ick verwacht daegelycks mynen boeck vande Belegeringe, om V.L. mede te deelen, ende alsoo te bekennen hoe grootelycken ick aen V.L. gehouden ben raekende het Calendarium, dat onsen Abt van S. Geertruyen oock seer behaecht heeft. Nu bidde ick V.L. my te

willen de colonne M. ende haer gebruyck wat breeder uytleggen; op dat ick andere oock hier in mach vordellyck syn. De Latynsche naemen vande sterren soudens ons volck beter bekent syn geweest, als de Arabische. Dan hier is weynich aen gelegen. Het gebruyck vande twee Cykels, ende mede van't Planisphaerium, syn aerdich ende gemaeckelyck. De Eclipsen aenganede syn my soo veel aengenaemer, om dat ick de selve in myne handt niet en hebbe. Sal daerom hier oock op letten, ende sal V.L. hulpe gebruycken. Ommers ick bedancke V.L. hertelycken vande exemplaeren aen my met V.L. broeder gesonden. Ende gelyck ick het eerste tot myn gebruyck in myn salet gehangen hebbe, aelwaert van de goede vrienden, die ons besoecken, oock gesien wort: soo gebruyck ick myn liberaelheyt, met de andere, daer ick weet datse aengenaem ende geacht syn. Jofvrouwe V.L. huysvrouwe heeft my de eer gedaen aen my te schryven ter oorsaeken van haere suster, waer van ick haer hertelycken bedancke. Wy sullen voort sorge draegen dat sy by ons wel sal syn: ende seker sy is aen myne dochter Eugenia seer aengenaem, ende soo aen't geheel huisgesin. Het Meysen dat by Monsieur Turlant gewoont heeft, heeft myne huysvrouwe dese dagen geproeft, ende heeft bevonden beter te syn, haer te laten gaen. Bidt daerom, soodaer eenyge occasie valt, van eenyge andere dat V.L. huysvrouwe noch de moeten wil nemen, om ons op nieuwe te obligeeren. Ick ben begerich te verstaen hoe't met V.L. saecken nu gaet: ende wensche het gene V.L. meer als verdient heeft, om te komen tot een volkomen ruste, om alle goede gepeysen te vorderen. Hiermede doen wy altesaemen onse hertelycke groetenisse, aen V.L. aen Jofvrouwe V.L. huysvrouwe, aenden veel lievende Michiel, ende het heele huysgesin. In Loven den 8. February M.D.C.XXXVI

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaer

E. Puteanus.

LXVII (fol. 78-79)

Seer goede heer ende Vriendt,

Tis onmogelyck geweest eerder op V.L. my seer aengenaemen brief te antwoorden. Het peryckel daer ick in geweest ben doort vallen vanden balck, is te verwonderen. Ommers Godt lof ick leve. Den slach van een stuck van den balck, dat verrot was, smheet my te eerden en lach alsoo te samen met den balck inden doorganck die uyt de groote saele inden kleynen hof is, den hoet onder den balck.. De pyne van't hooft (sonder wonde nochtans) duerden eenyge daegen, is nu gans verdwenen. Soo hebbe ick dan het schrift van Michaloro gesien. Desen man toont synen quaeden wille: want allet geene hy reekent voort te willen brengen, syn beuselingen, caprycien, noch en raken den Circkel niet. Dezen man met zyn *Ristrecto* doet gelyck de honden doen, bassen daer sy niet byten en kunnen. Ommers wy sullen verwachten synen boeck, om daer op te antwoorden, ist dattet van nooden sal syn. Daerentuschen sal ick mynen boeck in't licht brengen; ende toonen dat den Circulus Urbanianus niet te vergeefs van sooveel treffelycken mannen geapprobeert ende geloo[ft] en is geweest: bydewelcke desen man van Urbin geen deel en heeft. V.L. considerere oft niet van nooden en is, een begin van den dach te stellen, ist dat wy het selve begin, door den geheelen aertbodem willen omleyden, ende van Sondach tot maendach willen komen: oock datter anders geen maniere bequaem en is, om de gene die omvaeren, die dagen te doen tellen, dewyl sy nu eenen anderen dach brengen als sy vinden. In't tractaet dat ick geschreven hebbe De Bissextio, ben ick toonende hoe de Philippinensen in't jaer 1640 het naeste Bissextil A.G. maeckende het jaer commuyn, sullen met de andere byliggende eylanden haere daegen kunnen ge-

lyck maecken. Sullen moeten den 29 achter laeten, ende springen van dinsdach op donderdach welcke den eersten van Meert sal syn. Dan hier van nu genoeg. Ick sende den brief van St Lorenzo Cocchi wederom, aenden welcken ick metten eersten schryven sal, ende senden mede een exemplaer van myne Historie der belegeringe van Loven, oock den Circulus Urbanianus tot noch toe geschreven ende gedefendeert. Hieruyt sal hy sien, dat allet geen Michalerus voortsbrengh, niet te beduyden en heeft. Hier mede groet ick V.L. met Jofvrouwe V.L. huysvrouwe ende kinderen. In't tractaet de Bissexto verhael ick de numeris perfectis, waer van den *eersten is 6*. den tweeden 28, den derden 496, den vierden 8128, den vyfden *130816*, den sesden *2096128*, den sevensten *33550336*. Ick soecke de deelen van den sesden, ende sevensten om niet voordert te gaen, want den achsten is *536854528*. den negensten *8589869056*. den tienden *137438691328*. ect. De deelen van 6 syn 1, 2, 3, . welcke deelen maecken oock 6 te samen gestelt. De deelen van 28 syn 1, 2, 4, 7, 14, maecken oock 28, die van 496 syn 1, 2, 4, 8, 16, 31, 62, 124, 248 maecken oock 496, die van *8128* syn *1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 127, 254, 508, 1016, 2032, 4064* maecken de voorschomme, die van *130816* syn *1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 511, 1022, 2044, 4088, 8176, 16352, 32704, 65408*, dese maecken oock per additionem 130816. Dit is alleen een curieusheyt. Waermede ick V.L. op nieuwe van herten groete, ende bidde my te laten weten, hoe't met de Lumina gaet ende gaen sal. Ick sprack eergisteren van V.L. met den Marchese Sfondrato, dewelcke V.L. begeert te kennen. In Loven den 17. Junij, 1636.

V.L. toegeswooren vriend ende dienaar

E. Puteanus.

LXVIII. (fol. 80)

Seer vermaerde heer ende vriendt

Voor weynich dagen schreef ick aen V.L. Hope dat mynen brief ter hant sal gekomen syn. Ick raecte met eenen, hoe ick besich was de *numero perfecto* inveniendo et constituendo. Dewelcke syn dese

NUM. PERF.

eerste seven.

1 ——— 6	van 1 tot 10, is een.
2 ——— 28	van 10 tot 100, een.
3 ——— 495	van 100 tot 1000, een.
4 ——— 8128	van 1000 tot 100000, een.
5 ——— 130815	voorder tot 1000000, een.
6 ——— 2096128	tot 10000000, een.
7 ——— 33550336	tot 100000000, een.
etc. gaen altemael in 6, of 8 uyt.	
De deelen van d'eerste syn 1, 2, *3	6
Van't tweede, 1, 2, 4, *7, 14	28
Van't derde, 1, 2, 4, 8, 16, *31, 62, 124	496
Van't vierde, 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, *127, 254, 508,	
1016, 2032, 4064	8128
van't vyfde, 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, *511,	
1022, 2044, 4088, 8176, 16352, 32704,	
65408	130816
van't sesde, 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512,	
1024, *2047, 4094, 8188, 16376,	
32752, 65504, 131008, 262016	2096128
van't sevende, 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256,	
512, 1024, 2048, 4096, *8191,	
16382, 32764, 65528, 131056,	
262112, 524224, 1048448, 2096896,	
4193792, 8387584, 16775168	

Meer moeten ist, om de deelen te vinden, als om de nummers,. Dan gelyck door dese perfecte numers, de goede menschen beteekent worden, soo sien wy hoe raer datse syn: in het getal van 100000000, en syn maer seven Perfecte. Jae om voorder te gaen soo wordense noch al raerder. Dat de deelen van yder getal, by een geaddeert, het selve getal maecken, is de Perfectie. Want in andere getallen, gaense of te hooch of te lage, ende hebben een gelyckenisse met de ondeuchde. Dit hebbe ick besonder willen schryven, opdat V.L. geen moeten en neme, om dese numers of hare deelen te soecken: ten waere dat V.L. eenyge besondere maniere hadde de deelen aengaende. Want si en mogen altyt niet verdobbelt syn; gelyck in het tweede naer 4,7,. in het derde, naer 16,31. in het vyfde naer 256,511, in't Bevende naer 4096, 8191

(rest ontbreekt)

(asterisk verwijst naar volgende toevoeging)

Nota

De getallen werden verdobbelt van 1. begijnende, maer meer neemt 1 mijn als de verdobbeling. Soude voort brengen makende de derde letter een 3 in plaets van vier in de eerste disaine, inde tweede disaine een 7 in plaetse van acht en soo voorts. Soo dat de 3, 4, 6, 8, 10, 12 en 14 letters een min moeten syn als de multiplicatie is voorbrengende.

LXIX (fol. 81-82)

Seer vermaerde ende hertgunstige vriendt,

V.L. laesten brief is my een besonder vreucht geweest; waer op ick tot noch toe niet geantwoort en hebbe, soo omdat ick gemeenlyck niet wel te pas en ben geweest, soo om andere verhindernissen die tuschenbeyden gekomen syn. Godt sy gelooft, het is nu tamentlycken:

andere saecken sullen nu oock wat moeten leyden; om daerentuschen met V.L. te kouten. De penne sal in de plaetse van de tonge syn: het gemoet selve sal spreken. Dat den Cardinael de Lumina gesien heeft, ende daerin behaegen gehad, is nu een goet begin: Godt geve datter een gewenst eynde metten eersten naevolge, op dat wy haest uyt den hemel mogen weten, hoe dat de eerde moet gemeten syn. Ick hadde de Bissexto geschreven: dan de drucker is heel lansaem geweest: hebbe daerby gevoecht een kleyn tractatjen vande herstellinge der daegen in India Orientali, gedeelt in twaalf Radios: waerdoor oock ick den tytels van Corona Radiata gebruyckt hebbe. Hier sende ick het laetste half blaet'ken, letter S, waer in ick van V.L. ende vande Longitudines mentie gemaect hebbe, eensdeels om V.L. nieuwen moet te geven tot een werck waermede V.L. naem altyt op der eerden ende inden hemel blincken sal, met verheftinge van veele andere goede ende geleerden. Den geheelen boeck van Bissexto ende Corona sal ick metten eersten aen V.L. senden, gelyck ick eenyge exemplaren vanden Drucker verwachtende ben. Circulus Urbanianus sal nu oock voort komen, tot confusie van dien Sphaerist van Urbino, die het begin der daegen geerne verduyteren soude. Nu heeft hy syne tweede voden laeten uytgaen in't Italiaens. Ick laet alle geleerden oordelen. Dat Francoys boexken is mede voor my. Monsieur Wendelinus was hier, dewelcke siende de absurditeyten van desen Italiaen, gaf hem syne naemen, die de viervoetige oock toekomen. De honden alssy geworpen syn, loepen den steen naer, ende soecken die te byten: alsoo doet desen van Urbyn oock. Ommers op nieuwe soo is alle syn geblater, op't gewin ende schaede des tyts, ende soeckt te toonen dat die naer Oosten omvaeren, eenen dach gewinnen, die naer Westen eenen verliesen. Wat dunckt V.L.? Men sonde hem moeten. vragen, of de gene die in't reysen ofte varen den dach wat langer hebben, of te winnen, of verliesen?
Sonder

twyfel sy winnen; dit syn de gene die naer't westen gaen. Sy winnen in parte, ergo in toto. Want om dat elcken dach wat langer is, soo komet dat inden geheelen omloop die alsoo reysen, 24 uren te rugge gaen, ende eenen dach goet hebben: dit goet hebben is winste, gelyck ick de selve noeme. Dit is het hooch snercken van desen betteryck: die oock de Hollanders dierf berispen, als ofse de Navigatie niet en verstonden, diemen voortaan van die van Urbin sal moeten leeren, die byaventueren de zee niet gesien en hebben. Wat sal ick seggen? desen man went hem en keert hem, ende allet gene hy voort brengt en heeft niet met allen te bedieden. Hy nemet seer hooch dat ick den Circkel geheeten hebbe Urbanianus, eer hy van Urbanus geaprobeert is geweest: daer my nochtans den Cardinael Barberinus bedanckt van wegen Urbanus, dat ick dien naem gegeven hebbe. Ick hebbe voor my genomen desen bassenden Italiaan met eenen brief aenden Cardinael Barberino te doen swygen, ofte janckende naer syn hol te doen loopen. Hy sal alsoo sijnen loon hebben, die als hij geconvinceert is geweest in syne absurditeyten Vindiciis meis, niet en heeft konnen stil syn ende hem gerust houden. Heeft oock derven syn quaet Latyn willen excuseeren, jae defendeeren: waermede hy syne onwetende Pedanterie (met oorlof geseyt) beschetten heeft. Nu laet ons desen bengel noch wat raesen, tot synder grooter confusie. In Corona Radiata sal V.L. sien, hoe ick het schrickeljaer 1640 naestkomende genomen hebben, om de dagen in Oostindien te effenen: uytlaetende bij de Philippinenses Diem intercalarem, met naem ende letter, alsoo datse van den Donderdach op Saterdag sullen springen (): te weten voor den eersten Sondach van de Vasten ofte Quadragesima, welcken Sondach in 't jaer 1640, vallen sal op den 25 Februarij, gelyck de vande Philippinen tellen, of op den 26. gelyck d'andere, ende mede de geheele werelt. Aldus sullen die vande Philippinen dien Februarius met 28 dagen eynden, ende komen

voortaen overeen met alle dandere. Nu sal V.L. overleggen dese weynige woorden, in Radio XII. die den koninck raeken, ende mede V.L. ende hoe de Longitudines met het beginsel der daegen, ofte met Circulo Urbaniano een eenyge gemeenschap maecken. Nu soude ick gerne weten, waermede V.L. besich is. Bidde op nieuwe dat V.L. die nieuwe observatien ende curieusheyden bij een stelle, ende in 'tlicht brenge: sal strecken tot een, ende den wech openen tot meerder Fortune. Ick offereer my om het selve boeck in Latyn te stellen, gelyck oock Grotius sommige dingen van Stevin heeft overgeset (). Novus Globi usus desideratissimus esset, om dien te gebruycken inde plaetse van alle andere instrumentum. Ick verlange om V.L. te omhelsen. Wanneer? Den Winter is over, V.L. kome ons besoecken nu in dese Vasten. Sullen ons soeveel te beter kunnen verheugen. Dit bidde ick van herten, ende wensche V.L. met Jofvrouwe ende kinderen lange gesontheyt ende contentement. Onse volle groetenisse. In Lovén, den 2. Meert, 1637.

V.L. toegeswooren vriendt als broeder

E. Puteanus. ()

LXX (fol. 84)

Seer vermaerde ende goede Heer ende Vriendt,

Ick hebbe V.L. twee brieven ontfangen. Den eersten aengaende, ick sal binnen weynich dagen toonen, dat V.L. saecke my ter harte gaet: jae al soude ick eene brief dirigeeren aent' geheele collegie der Finantien. Aen particuliere vrienden, en sal ick niet versuymen. Dan noch eenen dach 3 ofte 4 patientie. Onse victorie aengaende, heeft ons seer verblyt. Dan ick heb noch al achterdencken, of hier door Breda sal verlost syn. Knodsenborch is

een fort daer seer veel aengelegen is: dan sonder Nimmegen, of ten minsten Hussen, en sullen wij niet veel kunnen uytrechten. Den roep was oock, dat Nimmegen soude overgegeven syn: maer daer en is geen sekerheyt. Den tyt sal leeren ende Godt sal ons helpen, op wien wy betrouwen, ende op de geluckicheyt van den Prince Cardinael. Den tweeden brief is my oock seer aengenaem ende weert geweest, verstaende dat D. Andrea Cantelmo overste is over de Militia in Latsenborch. In Breda gekomen te syn, is niet. Hiermede groet ick V.L. van herten, gelyck myn huysvrouwe ende kinderen aen die van V.L. Vigoureux is goed ende gewillich. Ick doe hem oock al wat schryven. In Loven den 21. Augusti 1637.

V.L. vriendt als broeder

E. Puteanus.

LXXI (fol. 85)

Seer vremaerde ende beminde Heer ende Vriendt,

Mynen soon Justus gaet wederom naer Brussel, om te voleynden, het gene in myne saecken begost is. Het gelt is traech, ende daer resteren noch te ontfangen 1500 guldens, dewelcke waeren geordonneert betaelt te syn in Junius; daer wy nu naer October gaen. Ick en kan niet gerust syn, of ick en hebbe dit geit in myn handen. Ick meene oock, datter geen swaericheyt vallen en sal, dewyl ick nu soo lange patientie gehad hebbe. Nu bidde ick V.L. haer te willen gereet maecken om als mynen soon wederom koemst, met hem te komen: het welcke ick van herten bidde, sullen te saemen alsdan raet nemen, om V.L. saecken tot een gewenscht eynde te brengen, ende sullen hier toe alle middelen ende vrienden te samen gebruycken. Twee ofte dry daegen en sullen niet te vergeefs syn: sullen mede spreken vanden hemel ende van

d'eerde. Gelyck ick inden sin hebbe om eenen sonwyser op een van dese mueren te maecken, soo soude ick geerne V.L. hulpe genieten. Bidde daerom dat V.L. eenyge instrumenten, daer toe van nooden, mede brenge. Voorder wy sullen malkanderen ons hert openen, ende genieten de vryicheyt van onse goede vrientschap. Waermede ick myn hertelycke groetenisse doende ben, mede aen de lieve huysvrouwe ende kinderen. In Loven, den 12 Septemb. 1637.

V.L. vriendt als broeder

E. Puteanus

Maestricht blyft noch daer, om reden. Wy verwachten hier desen middach den Prins Cardinael. Meer sal Justus seggen.

LXXII (*fol. 86*)

Seer goede ende vermaerde Vriendt ende Heer,

Ommers ick verblyde my ganschelyck, dat V.L. saecken nu soo verre gebrocht syn, datter haest een ende van komen sal. Soo haest als V.L. ghedaen sal hebben, bidde ons te willen besoecken: sal alsoo toonen het gene ick teghen den Italiaenschen Taggher geschreven hebbe. Het is in ghedaente van eenen brief, hoewel boeck, ende goet aen V.L. als aenden ghenen die de Longitudo voorhanden heeft, ende gevonden, dat alle d'andere nauwelicks en hebben dorven soecken. De uytlanders sullen sien, wat men in Neerlandt doen kan: maer en sullen altemael Michalori verkeerde hersenen niet volghen. Mynen boeck heeft den tytel van spel. Want alsulcken mansch en is niet weert, dat men hem met ernst syn bottigheyt ende boosheyd voor ooghen stelle. Het sal myn *Michalorus Heautontumerumenos*: welck woort syn kracht heeft. Dan als V.L. sal hier syn, sullen wy oock van dit woordt spreken: ende vande Latynsche spraecke, die soo

licht kan gheleert worden, als de Francoyssche, of eenyghere andere. Myne verkoutheyd duert noch ende dwinght my by den heert te sitten: alsoo dat ick eenen siecken mensch gelyck ben: hope tot volle gesontheyd te komen, die ick V.L. Jofvrouwe, ende kinderen wenschende ben

V.L. ghetrouwen dienaer

E. Puteanus

In Loven den 10. Febr. 1638.

Mynen soon Justus doet syne groetenisse.

LXXIII (fol. 87)

Seer goede ende vermaerde heer ende vriendt,

V.L. brief ende Annotatien op de passagie van Coeur Philosophie, zyn my seer aenghenaem geweest, ende dese zyn met vaste redenen ghestelt, ter bevestinghe van 't ghene dat wy van't begin der daghen voorstellen. Ick sal maecken dat V.L. dese moeyten niet te vergeefs en sal ghenomen hebben. Aengaende de korte ende klaere reden die V.L. overleyt heeft om sommighe harde menschen, tot kennisse des beghinsels der daghen te brengen. Hoe korter tractaet hoe aenghenaemer. Dan V.L. sal iemand konnen uyt kiezen aen wien dese Beantwoordinghe bequaem zy. Ick dochte op Don Andrea Cantelmo: of op Don Michael de Salamanca. Isser iemand buyten landts? Myne antwoorde op't laeste van Michalorus gaet aen V.L. ende sal seer haest gedruyct worden: gelyck mede het principaelste stuck dat ick op den Circulus Urbanianus geschreven hadde, tot noch toe achtergehouden. Sal daer naer wel voort brengen de Zonis Frigidis, met Godts hulpe: waer van wy noch te samen kouten sullen. Nu aengaende de beschryvinghe van't ghene dat tot Calloo

geschiet is, ben daer toe geresolveert: bidde daerom, dat V.L. my hier in helpen wil, soo in tekeninge, als eenyge ander informatie: waermede ick besondere vrientschappe ontfangen sal. Maer wanneer sien wy malkanderen? Ick dochte noch de Coelo Christianio. My dunckt dattet goedt waer, den selven voort te brenghen, ende alleen met de naemen der Constellatien, sonder andere beschryvinge, Hier mede Godt bevolen. V.L.

Toegeswooren vriendt ende dienaer,

E. Puteanus.

In Loven. den 2. Augusti 1638

LXXIV (fol. 88)

Seer beminde ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick houde my grootelycks verobligeert door de vrientschap ende hertelycke onthaelinge in V.L. huys; alsoo dat ick niet en weet hoe ick genoegsaem danckbaer sal kunnen syn. My te aviseren van V.L. reyse naer Duynkercken, is een nieuwe weldaet. Bidde daerom Godt Almachtich, dat hy met synen goeden Enghel V.L. wil vergesellschaften, ende met gesontheyt ende voorspoedt wederom t'huys brengen. *De havens aengaende*, V.L. sal niet alleen naer volle wetenschap, maer oock met een seker achterdencken kunnen handelen ende raeden; ende veel meer eenen goeden yver toonen om den koninck te dienen, als om iemandts te willen berispen. Goede redenen sullen gewichtich genoeg syn, om te doen vatten dat van onwetende quaelyck opgeheven wordt. Ommers het is swaer in alsulcken saecken oock wat goedts te doen, daar een iegelyck meent wys genoeg te syn. V.L. kan alles met discretie overwegen. Il Sig^f. Don Andrea Cantelmo is

verre uyt den wege (want is te Lom by Ryssel) alsoo dat ick meene dat V.L. hem in dese reyse niet en sal konnen aentreffen. Oock wy verwachten hem gestaedich. Hiermede sende ick V.L. Alfraganum, ende Albategnium. Dan in dit exemplaer is Albategnius voor gebonden. Ick sende dese soo veel te liever, om dat ick weet, dat sy niet lichtelyck te vinden en syn: ende oock ick ben versien. Waarmede ick V.L. met Jonckvrouwe V.L. huysvrouwe, ende de lieve kinderen hertelycke groete: gelyck oock doende is de muyne met het huysgesin.

V.L. toegeeygenden dienaer

E. Puteanus.

In Loven op S. Michiels dach 1639.

LXXV (fol. 89)

Seer beminde ende konstrycke Heer ende Vriendt,

V.L. brief is my seer aengenaem geweest, verstaende de wederkoempste van Duynkercken: hebbe oock geerne gesien de teekeninge van't nieuw kanael: het ghene my dunckt seer wel geordonneert. Ick wensche wel V.L. hier van mondelyck te hooren. Nu ben ick overvallen met een verkoutheydt, ende Catarro, die my heel onlustigh maeckt, zooveel te meer, dat mynen slaep ganschelyck verhindert wordt. Hope dattet haest sal beteren: want moeten synen tydt hebben. Aengaende om aen den Marchese D'Este te schryven, soude ick geerne doen: dan ick hebbe gheen kennisse aen dien goeden heer, oock en weet niet of hy Latinist is; ghelyck meyne brieven in Latyn gaen. Wilde wel dat dien goeden heer, De Bodegne tot syn pretensie quaeme: want dewyl hy van V.L. gepresen wordt, soo moet hy fraey syn. Begeere daerom syne vrientschap: sal naerder occasie soecken om mynen goeden wille te toonen. Daer konnen noch andere gelegtheyden voorvallen

om van't gene daer hy me naer staet, hooger te klummen: sal alsdan onsen goeden heer ende vriendt Don Andrea Cantelmo geerne importuneren. Dat V.L. schryft, eenen brief ontfangen te hebben vanden vermaerden ende goeden Pater Della Faille, heeft my uytermoeten grootelycken verheucht. Ick dancke Godt Almaechtigh, ende bidde dat hy alsulcken uytnemenden man ons langhe bewaeren wil, in goede gesontheyt. Als V.L. schryft, bidde myne hertelycke groetenisse te doen. Maer siet desen synen brief lach onder myne pampieren, die V.L. my voor een jaer heeft willen communicereen. Ick sende hem V.L. wederom, ende wensche volle gesontheydt, aen V.L. aen Jonckvrouwe, ende kinderen. In Loven den 26. Octob. 1639.

V.L. als broeder

[E. Puteanus]

LXXVI (fol. 90)

Muynen seer goeden ende vermaerden Heer ende Vriendt,

V.L. laetsten brief, heeft my seer bedroeft, verstaende de reformeringhe van de gagie. Dese saecke gaet my ter herten: ende begeere myn beste te doen, by alle goede vrienden, om V.L. by te staen, sal daerom de goede gelegentheydt waernemen, die ons, hope ick, geven sal, soo il Sig^f. Don Andrea Cantelmo, generael van d'Artigliere sal gestelt syn. Alsoo heb ick hier verstaen van Monsieur Blitterswyck, die hier eenyge daeghen geweest is. V.L. sal goeden moet nemen: alle saecken sullen wel gaen. Dit is een wolcke, ende sal verdwynen, om schoonder weer te genieten. Aengaende D. Michiel de Salamanca: wy moeten hem prepareren, om syn faveur te genieten. Ick bedencke daerom vast, wat manieren wy

sullen moeten gebruycken. Mynen Schoon. il Sig. Lazaro sal oock helpen. Ick soude geerne weten, waer V.L. Coelum Christianum gekost heeft, ende hoe veel - Het exemplaar dat ick van Ausburgs verwachtende was, blyft achter. Hiermede wensche ick V.L. goeden moet, ende met een goedt nieuwe jaer, een goede ende nieuwe Fortune: met onse groetenisse aen Jofvrouwe V.L. huysvrouwe, ende familie. In Loven, den 21 Januarij 1640.

V.L. vriendt als broeder

E. Puteanus.

LXXVII (fol. 91)

Seer vermaerde heer ende Vriendt,

V.L. brief is my aengenaem geweest. Ommers te rugghe stellende alle andere saecken, hebbe van daghe het Elogium van V.L. nieuwe Inventie beworpen. Salt daerom morghen ofte overmorgen kunnen senden. Al ist dattet wat verset is geweest, sal sooveel te beter ende milder syn. Soo kan dan V.L. de plaete gereet maecken. Myne saecke aengaende, hebbe ghisteren de copye vanden konincklycken brief aen Sr Blitterswyck ghesonden, om daer op te letten; ende alsoo met goeden raede voort te vaeren, in't ghene wy te doen hebben. Van myne reyse en kan ick noch niet sluyten: daerentuschen bedanck ick V.L. en V.L. goede huysvrouwe van herten, my soo minnelycken haer huys aendienende. Ende bevinde my alsoo grootelycken verbonden. Waarmede ick, ende myne huysvrouwe met de kinderen V.L. alle beyde, met de lieve kinderen hertelycken groeten. In Loven, opt Casteel, het welcke nu in syn volle lieflyckheydt is. Den laetsten Mey, 1640.

V.L. dienstwillighen vriendt

Erycius Puteanus.

LXXVIII (fol. 98)

Mynen seer goeden ende vermaerden Heer ende Vriendt,

Ick was begeerigh om te sien hoe de dryschietende Donderbus inden druck getracteert was. Want gemeenlyck al eenyge fouten vallen. Maer dewyl V.L. met Monsieur Blitterswyck sorge sal gedraegen hebben, ende oock den Drucker geleert ende curieus is, soo hoope ick't beste. Nu bidde ick V.L. my de vrientschappe te doen van 4. exemplieren, ist saecke dat 6. te veel syn. Sy sullen by my wel bewaert syn, om in't openbaer niet te komen. Soude geerne een by myne boecken setten, een aen Sr Lazaro Bouvecini mynen schoonzoon senden, diet oock in secreet sal houden: de andere bewaeren ende gebruycken alst tyt sal syn, ende V.L. sal geraeden vinden. Ommers een paer exemplieren, sal ick metten eersten derven verwachten. Het en dient oock niet dat dit geschrift, ende nu gedruckt, in veele handen koempt, niet alleen om den inhoudt; maer oock om den druck; dewyl ick meen, datter geen Privilegie gegeven en is; waer door eenyge haperinge sonde mogen komen. Waarmede ick nu myne vriendelycke groetenisse doende ben, ende bidde my te laeten weten, hoet nu met V.L. huysvrouwe is, aen wien wy altesaemen wenschen volle gesontheyt. Insgelycken aen V.L. alle contentement. Vale. Tot Loven, den 17 Augusti, 1640. Verwacht mede wat nieuws.

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaer
E. Puteanus.

LXXIX (fol. 99)

Seer vermaerde Heer ende goede Vriendt,

Met droefheyd hebbe ick V.L. brief gelesen, ende met verwonderinge van alle het gene datter geschiet is. Dan dewyl dat dese wolcke nu over is, Godt geve datse verdwynen ende geheel vergaen moet, om daer naer geen nieuwe quellinge te hebben: Aan D. Wendelino sal ick schryven gelyck V.L. my voorstelt. My aengaende, hebbe seker groot verlangen, om eens over te komen, dan, en sal noch soo haest niet kunnen geschieden, soo om eenyge beletselen, soo om andere oorsaecken, die myne gesontheyd aengaen, Nochtans als ick sal kunnen komen, sal geerne by V.L. op gaen, om de soete conversatie, ende gemeenschap de konst aengaende, waer in alle myn leven ende lust gelegen is. Ick hope dat den goeden Pater Della Faille V.L. nieren Donder sal kunnen behaegelyck maecken, om in't gebruyck te brengen, in de nieuwe kriegien die geresen syn, ende die byaventueren, soo haest niet en sullen geendt syn. Al even wel, Godt sal ons helpen. Tis goet dat de pampieren noch by een bewaert worden, om noch te mogen distribueren, als tyt sal syn. My aengaende is genoech, dat ick een in myn schriftorie bewaere. Soo haest het sal mogen geschien, sal V.L. bidden om een te senden aen S. Lazaro Bonvincini mynen schoonsoon tot Modena: die net min secreet en kan syn, als ick selve. Aengaende het placacet op de Processen, is my wonderlyck aengenaem geweest: beloove V.L. dese saecke ter herten te nemen: ende bidden alsoo aen Sr Rodolfo myne groetenisse te doen; oock myne excusatie tot noch toe hier in de penne niet gebruyckt te hebben. Voorwaer, ick en kan altydt van my selven niet disponeeren. Dan begin nu mynen asem te herhaelen. Van de Testamenten sullen met malkanderen noch spreken. Want

myne meeninge is op nieuwe maer op beteren voet te beginnen. Godt sal helpen, die V.L. en jonckvrouwe V.L. huysvrouwe met de familie, in lange gesontheydt, bewaere: gelyck wy altesaemen van herten wenschen.

In Loven den 11. Mey. 1641,

V.L. hertelycken vriendt ende dienaer.

E. Puteanus.

LXXX (fol. 100)

Seer vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick hebbe in V.L. brief met blytschappe gelesen den lof van Don Francisco de Melo, met droefheyte de ellendigheyden vanden kriegh in Artois, met de wreetheyt der Francoysen. Daertoe is nu geslagen het verlies van Bapame. Arien sal ons wat vertroosten, ist dat wy haest vandese plaetse kunnen meester worden. Aen Don Francisco de Melo schryvende (soecke een goede occasie) sal niet laeten alsulcke mentie van V.L. te maecken, als V.L. deughden, verstandt, wetenschappe, ende onse vrientschap is verheyschende. Gelyck V.L. met den Pagador, alsoo hebbe ick met den Rentmeester des Conincks alhier te doen. Dese lieden trots doort geldt dat sy handelen, syn weynich achtende de konsten, die steunsels syn van krych ende peys, om datse de selve niet en verstaen. Eenen Melo, een man der mannen, sal ons, hope ick, helpen, ende niet min de geleerdheydt, als de wapen achten. Hier sende ick een briefken van onsen goeden ende wysen vriendt Wendelinus, aen my aldus open gesonden. Het gene hy bidt, ben ick mede biddende, waermede wy ende de naekomelingen aen V.L. sullen verbonden syn. *Hoc*

erit, lumen de suo lumine aliis accendere, ac nihilominus lucere. Alle myn begeeren is, dat ick V.L. alhier, met dit goede weer mochte genieten. Waarmede ick, myne huysvrouwe, ende kinderen, aen V.L. aen Jofvrouwe ende huysgesin senden onse hertelycke groetenisse. In Loven den 12. Octob. 1641.

V.L. van herten

Vriendt ende Dienaer

E. Puteanus.

LXXXI (fol. 101)

Seer vermaerde Heer ende goede Vriendt,

Tot nog toe hebbe ick Monsieur Wendelino verwacht, die my schreef dat hy inde kersdaegen soude komen; maer te vergeefs: wat oorsaecke syne reyse is opschortende, en weet ick niet. Godt geve dattet geen sieckte en sy. My aengaende en kan niet klaegen, hoewel ich nu ende dan de gebroken des ouderdoms ben gevoelende. Desen Edelman uyt Polen, is my komen besoecken, ende tracteerende vande studien, ende saecken die den kriech aengaen, is mensie geweest van V.L. ende van't geschut dat dry bollen schiet. Hy was begeerich om tot meerder kennisse te komen: waer in ick my geexcuseert hebbe; dan dat hy V.L. soude kunnen aenspreken. Soo heeft hy daerom van my begeert een brifken, om alsoo orsaecke te hebben V.L. te besoecken: het welcke ick geerne gedaen hebbe, ende bidde dat V.L. hem vriendelyck ontfange, ende eenyge curieusiteyten toone. Sal strecken tot V.L. eer ende fame. Het schieten aengaende, laet dat in V.L. discretie, naer verheysch der saecken, die soo lange verholten blyft, kan V.L. voordelyck syn; eens ontvlogen,

al tyt quyt. Als V.L. aen Pater Lafaille schryft, myne hertelycke groetenisse. Hiermede wensche ick V.L. met de huysvrouwe ende kinderen lange gesontheyd. In Loven den 3. February 1642.

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaer
E. Puteanus.

LXXXII (fol. 102)

Seer vermaerde Heer ende goede Vriendt,

Wy hebben hier in't Casteel gehadt dese acht daeghen, onsen grooten Heldt Cantelmus, die nu naerden legher verreyst is tot Lommen. Dit is d'oorsaecke, dat ick nu eerzt ben antwoordende. Aengaende den Marchese Malvezzi, die is oock hier geweest, maer metter haest: gelyck hy met Don Andrea Cantelmo eenyghe saecken te tracteeren hadde. Ick noede syne Excellentie om hier te komen met gemak, ende dese goede locht tot gesontheydt te genieten: Waer toe ick V.L. bidde, soo't te pas quam, hem te willen locken. Voorder is myn bidden dat V.L. syne twee observatien vande Eclipses aen my metten eersten te senden, waernaer onsen geleerden Wendelinus seer haeckende is. Verscheyde reysen heeft hy aen my geschreven, dat ick V.L. bidden soude, sal voorderen: het gene ick nu met groote begeerte ende affectie doende ben. Jae beger op alle vrientschap dat V.L. metten eerste overkome om het gene my mynen soon voorgehouden heeft, tot effect te brengen: te weten om hier te woonen. Waertoe nu een groote occasie is. Want ick hebbe last de Commanderie alhier voor Don Andrea Cantelmo te hueren. Hier soude V.L. de wooninge kunnen hebben,

sonder kosten, ende den toren, om den hemel te contempleren. Ick en segge nu anders niet. Dan V.L. kome, ende brenge gereetschap mede, om hier opt Casteel eenen sonnenwyser te stellen. Waermede ick myn huysvrouwe, ende kinderen aen V.L. ende de uwe onse hartelycken groetenisse doen.

V.L. van herten vriendt ende dienaer

E. Puteanus.

Loven, op't Casteel den 17. Junij 1642.

LXXXIII (fol. 103)

Seer vermaerde ende goeden Heer ende Vriendt,

Ick heb my verblydt met V.L. brief, ende propositie op het Monstren der soldaeten: nu veel meer wenschende met V.L. te spreken, ende te toonen hoe grootelycken dat my dese seer fraeye inventie behaecht heeft: weert in Latyn, ende andere spraecken overgeset te syn. Daer syn eenyge puntkens waerover ick wel wilde V.L. selve hooren. Soo is dan myn bidden dat V.L. soeckt eenen dagh ofte twee uyt te splyten, die wy hier te samen mogen besteden. Sullen voort van meer andere saecken kouten: mede vandien Pater Capucyn, die hier van Wenen gekomen is, om syne nieuwe ende wonderlycke observatien, aengaende den hemel, in't licht te brenghen. Hy is 2. daeghen lanck by Monsieur Wendelinus geweest, ende hier mede my syne schriften gecommuniceert. Alsoo dat ick grootelycks ben verwondert geweest, van syn kloeck verstandt. Grootelycks begeer ick V.L. te omhelsen; ende doe hiermede myne vriendelycke groetenisse, aen V.L. ende Jofvrouwe

V.L. lieve huysvrouwe, gelyck hetselve doende is de myne, met het geheele huysgesin.
In Loven, opt Casteel, den 26. Novemb. 1642. met haest.

V.L. hertlieven vriendt ende dienaer
E. Puteanus.

LXXXIV (fol. 104)

Seer vermaerde ende beminde Heer ende Vriendt,

Ick ben met soeveel verscheyde saecken daegelycks verhindert, dat my den lust van schryven ontvalt. Sorgen ende ander vertooringen en gebreken daer niet. Het waer oock nu veel tyt dat ick wat begoste te rusten en my resteerende studien ende boecken tot volmaektheyt te brengen. Ben ingetreden desen 4 November het seventichste jaer van mynen ouderdom. Alsoo dat ick vast gae naer mynen onderganck, als Godt believen sal. Myne gesontheydt en gaet oock niet vast. V.L. voorgaende brief hadde ick ontfangen, dan is onmogelyck geweest daerop te antwoorden: gelyck Don Andrea Cantelmo oock hier eenyge daegen geweest is: daer naer oock hebbe ick myne lessen moeten hernemen. De Descriptie van Luxemburg, is van my: gelyck ick meende op dese maniere alle onse Provincien te beschryven. Dan is oock achter gebleven, om dat die van myn eygen Landt, Gelderlandt, segge ick, daernae niet veel en vraeghden. Wat sal ick doen? Weynighe menschen achten de geleertheydt ende wetenschap. Nu aengaende de Dedicatie. Het beste sal syn datse in Francoys ende mede in't Latyn gestelt sy. Daerom sal V.L. de selve stellen in Francoys, sal alsoo kunnen volmaeckt syn: ick salse terstont alsoo in Latyn stellen,

ende V.L. concepten, soo ick best kan, vertoonen. Aengaende den soon vanden Commissaris Conde, sal myn best doen, ende sal V.L. aviseren, ende voorder antwoorden op V.L. laetsten brief. Myne hertelycke groetenisse aen V.L. ende beminde huysvrouwe, ende familie.

V.L. hertelycken vriendt ende dienaer

E. Puteanus.

In Loven den 14. Novemb. 1643.

LXXXV (fol. 105)

Seer goede ende vermaerde Vriendt ende Heer,

Mynen Maximilianus is brengher van desen brief, hoewel ick niet besonders en hebben om te schryven. Ick bidde vriendelycken dat V.L. hem tot heurent wil houden, voor eenen nacht of twee, ende daernaer geselschap houden om mede alhier te komen; sal een goede occasie zyn om met Sig^f Don Andrea Cantelmo vanden hemel te kouten ghelyck hy in dese wetenschap nu groote gheneuchte is nemende. Vertelde my vande propositie van Thesauro uyt Columella, dat Aequinoctium in 8. Arietis soude zyn, ende alsoo buyten den Aequinoctiael. En heeft by aventueren niet ghelet dat de hemeltekens naer Oosten super polis Zodiaci verschuyven, naer Ptolemaeo, alle hondert jaeren eenen grade, Don Columella spreekt naer de observatie van Aratus, in wiens tyden Aries begost voort Acquinocetium, ende Acquinocetium viel inden 8. grade van Aries. Thesauro sal ghemeent hebben, dat Aries altydt in Acquinocetio beghint, dewyl ment alsoo noemende is. II Sig^f Don Andrea sal van doen hebben eenen kleynen globus coeli: dan sal wat besonders moeten zyn: waervan wy oock te samen sullen kunnen spreken. V.L. soude een

aenghenaem werck doen, Usum Globi, in syne perfectie voort te brengen. Ick sal gheerne daernaer het selve werck in Latyn over te setten, om overal ghelesen te zyn. Dan Longitudo moet voortkomen. Het ghene ick teghen Michaloro geschreven hebbe, sal alhier toonen. Hiermede Godt bevolen.

V.L. toegeswooren dienaer, ende vriendt als broeder

E. Puteanus.

‘Myne hertelycken groetenisse aen V.L. huysvrouwe, ende het gheheele huysgesin. Ick en weet niet of V.L. ghehadt heeft het dagelycks broodt, 't sal hier voor V.L. ghereedt zyn.’

LXXXVI (fol. 106)

Seer vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick neme dese occasie om te schryven, met mynen soon Justus, die van hier naer Brussel verreyst, ende vandaer naer Mechelen. Hy sal V.L. onsen staet alhier kennen te kennen geven. Soo veel aengaet D. Caramuel, ick hebbe ingesien de plaetsen, daer hy in't boecksken NOVEM STELLA van de Mane mentie maekt, ende ben selve verwondert geweest, sooveel te meer, *dewyl ick hem hier te vooren De Luminibus Lunae sprack, dat dit V.L. inventie was; jae in Spaengien van de insettinge der naemen by den koninck getracteert te syn.* Wat oorsaecke hy gehadt heeft, om de mane, ende haere Bergen, Zëen, ende Eylanden te observeeren, en kan ick niet weten. Dan ick merck genoeg, dat hy op de Longitudines geen gedachten en heeft, om de selve inde Mane te soecken. 'T is goet dan, dat hy verbot gekregen heeft vanden Raedt, om uwe inventien niet te usurperen. Ben oock begeerich te weten, of hy mach geantwoort hebben. Hy was by my voor

eenyge daegen, dan en sprack van dese saecken niet. Wat hy oock voorder doet, en weet ick niet. Ben nochtans begeerich om met Le Roy te spreken, ende te weten, hoe hy gevaren is. Het sal nu van nooden syn, dat V.L. vande Mane wat laet in't licht komen, ist niet met figuren, sonder figuren; op dat de inventie van de Lichten V.L. eygen blyve, al ist dat een iegelyck nu in de Mane wil syn, als in nieuwe eerde. Vande Oostenryckse Prinsen alleen te stellen, soude seer treffelyck syn: dan heeft syn bedencken. Dat V.L. eens koste overkomen, soudent hier van, ende meer andere saecken konnen spreken, Hier naer verlange ick seer, ende sal V.L. ons altesamen hertelycken willekom syn. Al ist dattet weer nu kout is, ende wintersche dagen syn; soo sullen wy nochtans den somer by 't vier vinden, ende al datter is, in den heert. Waermede ick doende ben myne vriendelycke groetenisse aen V.L. ende het gehele familie. In Loven op 't Casteel den 29. Novemb. 1643

V.L. dienstwilligen vriendt van herten E. Puteanus.

LXXXVII (fol. 107)

Seer vermaerde Heer ende Goede Vriendt,

Al hebbe ick geswegen, ick en hebbe nie versuympt. Siet hier d'Inscriptie ondert beeldt van onsen grooten Patroon Cantelmo, die weerd is van alle fraeye geesten geëert ende gelooft te syn. Ick hebbe my gevoecht naer de plaetse: alsoo dat elck tafelken sal hebben ses regelkees. D'een raectt de sterckheydt, naer't uytwysen van't engelken boven aen de rechte syde; d'ander de wysheydt, naer't

uytwysen van dat aen de slincke syde: gelyck ginder de knodse is, met het leuwen vel; hier de scepter, met het ooghe. Sende daerom het beeldt, gelyck de woorden sullen moeten gestelt worden, wederom. Maer sal vannooden syn, dat V.L. het selve eerst met onsen Heldt communiceere; op dat hy syn oordeel geve, ende wy hem behaegen mogen. Bidde alsoo, dat V.L. hem mede aendiene, dat ick dit alsoo begeert hebbe. Waert oock datter yet mishaeghde, sal terstont het selve veranderen: hoewel my dunckt dat dese Inscriptie aldus wel gevallen is: want begrypt, al dat men soude mogen seggen. Nu neme ick inde handt de tafel van Luxemborgh, om den Spaenschen Prins oock syn tytels te geven. Het gene V.L. stelt is seer bequaem: sal my oock voegen naer de plaetse. Of ick dese Inscriptie¹ morgen sal konnen senden, en weet ick niet. Ommers of morgen, of Saterdagh, om het feest te spaeren. Het welcke V.L. met het huysgesin tot blytschap strecken moet. Ick verwachtte Sr Wendelinus, ende sal voorder volkomentlyck op V.L. brief antwoorden. In Loven op't Casteel, den 23. December 1643. met veele saecken verhindert.

V.L. dienstwilligen vriendt E. Puteanus

LXXXVIII (fol. 108-109)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Voor sommyge daegen soude ick d'Inscriptie om onder het beeldt van D. Andrea Cantelmo te setten, dewelcke

1 In de marge staat: 'De beschryvinge van Luxemborgh, sal ick oock wederom senden. Men soude by'tytelke PRINCIPES LUXEMBURGENSES, etc. konnen byvoegen, **EX ERICII PUTEANI Descriptione Provinciae Luxemburgensis.**'

my docht niet quaet te syn. Soo hebbe'ick daernae een copie van hier naer Mechelen gesonden, met occasie, dat ick aen hem selve moste schryven. Daer was nochtans een kleyne veranderinge, inde twee op een laetste veerskens. Want inde plaetse van QUOD REGIUM EST, stelde ick,

QUOD PLUS QUAM REGIUM EST

inde plaetse van QUOD HEROICUM EST, stelde ick, QUOD PLUS QUAM HUMANUM EST, welcke nu onsen Heldt kiezen sal, ende of hem de reste oock aenstaet, sal hy V.L. of my te kennen geven. Nu sende ick de Inscriptie aenden Prince van Spaengien, op de Caerte van Luxemborgh, ende hebbe de woorden gevoecht naer de plaetse. Dan ofse alsoo V.L. behaecht, sal ick geerne verstaen, om te veranderen het gene byaventueren mishaeht. Sal alsoo antwoord verwachten. Dat ick onder by voeghe E. Descriptione E. PUTEANI, kan V.L. of stellen, of achterlaeten, of oock veranderen, *Ex ERYCI PUTEANI Elogio Provinciae Luxemburgensis*. Ick hadde begost dese Elogia, ofte Descriptiones Provinciarum Belgicarum te componeren: dan syn opgeschort geweest. Als Elogia Heroum Austriacorum sullen gedaen syn, sal dese Provinciorum oock met eenen volmaecken. Om soo tot de Aphorismos politicos te komen, waervan nu eenyge boecken gedaen syn. Ben nu mede besigh met myne BIVIUM virtutum et vitiorum. Het welcke voor onse Jonckheydt syn sal. Nu soude ick geerne weten of V.L. eenyge tydinge uyt Spaengien gehadt heeft. Seker V.L. vertreck soude my droef vallen: nochtans ist met avancement, ick sal geluck toe wenschen. Ende verlange soo veel te meer dat wy haest eens mogen by een syn, om van veele saecken te spreken. My aengaende, sal seer quaelyck aldaer komen; gelyck ick voortaan onbequaem ben om te reysen, meer nochtans door gebreken, als door ouderdom; hoewel ick het sevenste jaer nu in-

getreden ben: bequaem oock tot de studien, gelyck altyt; Godt sy geloofft. Waer nu oock tydt, dat myne saecken eens tot een goede rust quaemen, om versien te syn, soot naer mynen staet ende studien behoort. De koninck selve heeft myne petitie, met eenen synen brief aen Don Francisco de Melo gesonden, met een besondere benevolentie. Don Francesco is oock toegedaen: dan hangt nu vande Consultatie. Soo hebbe ick daerom aen den President, Cancellier, Thesaurier ende Laurin de saecke met volle redenen gerecommandeert. Dewelcke hir nu gestelt is, dat mynen tytelt van Raetsheer ende gagie in den Raedt van Brabant, verandert worde in dien vanden Secreten Raedt. Wat hier nu van komen sal, sullen wy verwachten. Daerentuschen bidde ick V.L. het gene ick schryve te willen in secreet houden. Dominus WENDELINUS is tegenwoordich tot Herck, en is oock hier niet gepasseert: ommers ick en hebbe hem niet gesien, noch en weet niet hoe veer syne Eclipsen gekomen syn. Ick en twyfel niet, of hy en sal V.L. hemelsche neerstigheydt geloofft ende gepresen hebben. Waer naer ick oock verlange te sien. Michalorus moet nu voort, verlange alleen dat my Dominus Wendelinus sende, het gene hem raeckt, aengaende den Paeschen: want hier in oock van Michalorus is berispt geweest. Desen mynen boeck gaet aen V.L. met occasie van Palmeto: alsoo dat ick mede oorsaecke geven sal dat Palmeto volge. Godt geve daerom (ist dattet hier aen gebreeckt) datter geldt kome. Hoe 46. maenden ten achteren? Syn alsoo bykans 4 jaeren. Wat sal ick seggen? ick bedroeve my, datter anders geen hulpe en is, om uytnemende verstande te helpen. De wetenschappen liggen onder 't geldt vertreden. Sullen aleven wel, hope ick, boven komen. Dominus Caramuel en seyt nergent van: ick dan laet het gene ick weet, aldaer blyven. Van Pater Rheita hebb'ick wederom eenen brief gehad, op syne nieuwe sterren, ende andere saecken; sal V.L. een copie senden. Hiermede wensche ick een gelucksaeligh nieuwe

jaer; dat nu aenstaende is, doende myne vriendelycke groetenisse aent geheele huysgesin. In Loven op 't Casteel, den 29. December, 1643.

V.L. van herten vriendt ende dienaer

E. Puteanus

Wat hoor ick? is den Ridder de la Scala wederom tot Brussel? Ick verblyde my grootelycken. Och, myne hertelycke groetenisse. Waer is hy gelogeert? dat ick hem schryven mach.

Aen onsen goeden vriendt Monsieur

Prevost, sal ick de Descriptie van Luxemborgh wederom senden: of aen V.L.

LXXXIX (fol. 110-111)

Seer vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick bidde vriendelyck my te ontschuldigen, dat ick hier vooren niet geschreven en hebbe. Veele saecken hebben my verhindert, behalven dat ick een wyliger oock tot Mechelen geweest ben. Ick heb nu ontfangen den brief van den Chevaillier de la Scala, met het beginsel van de Translatie van myn Oratio de Assomptione, waermede my dien goeden ende welspreckenden heer wel grootelycken verbonden ende geert heeft. Ick hebbe hier, by goede vrienden, een exemplaer vande selfste oratie gesocht, maer geen gevonden: sal noch myn neerstigheyt in eenyge cloosters doen: ende sal alsoo ock aen den Chevaillier antwoorden. Het laetste pampier van de Longitudo is my

seer aengenaem geweest. Hebbe gesien de Censura van Caramuel: hy en konste niet minder. Heeft hier doen drucken syne Curieusiteyten in Mathematica, waerin oock V.L. geschut koempt met de dry ballen. Nu is oock onder de perse eenen boeck met eenen wonderen tytel, *Solis et Artis adulteria* waervan ick eenyge bladeren gesien hebbe, *de nova methodo Herologiorum*. Waert dat V.L. yet gereet hadde de Herologiis scribendos sive delineandis, den Drucker sal gereet syn hetselve mede drucken. Ist in't Francyos, soo veel te beter, meer menschen sullen verstaen. Ick salt daernaer oock geerne in Latyn oversetten: ende soo oock eenyge andere Curieusiten die soudén mogen gereet syn. Ben blyde te verstaen dat de van de Finantien een goede Consulte syn Ex^{te} gesonden hebben, ende hope alsoo dat V.L. tot betere betaelingē sal komen. Onsen goeden heer Wendelinus houdt hem in syn Herck, en syne Pastorie: wat hy doet, en weet ick niet. Bedroevē my, als ick dencke, dat alsulcken man in onse Academie niet gehoort en wordt: wie soude bequaem syn tot de lesse van Mathematica die nu alhier stom is? Vander Wegen is hier, al of hy hier niet en waere. Hy treckt gagie, dat hy oock soude de leeren de Mathematica: dan hem dunckt, dattet genoeg is, alhier te wonen. Dan hiervan op een ander tyt, ende als wy sullen by een syn. Ick en hebbe noch geen tydinge van Syne Ex^{te} Cantelmo, noch van mynen soon Auberto, die hy mede genomen heeft. Godt geve dat alle dingen moeten wel gaen: ende dat wy hier mogen gerust syn. Men roept van Piccolomini, dat hy koempt, maer men verneempt hem niet. Tagraduleon en laettet aen syn neerstigheyd, noch aen syn sorgen niet gebreken. Alleen datter provisie van geldt waere. Godt verleene ons Peys, waernaer alle goede syn verlangende. Dan de doot vanden seer goeden ende geleerden Walther, is ons altemael seer droevigh, en die wy niet genoegsaem beklaegen en konnen. Dese peerle hebben wy verlooren, hoewel de glans altyt duyren

sal en lichten. Van my wat sal ick seggen: vinde myne gebreecken, in den ouderdom, die allenskens wassende syn. Soude daerom geerne myne saecken stellen willen, om de reste van myne boecken in 't licht te brengen, ende komen tot een Corpus van alle myne Opera, die eenighsins souden mogen nut ende dienstigh syn, aen de gene die de geleertheydt ende deughde beminnende syn. Ben nu vast besigh met het B I V I U M V I R T U T U M E T V I T I O R U M, het welcke uytgeschreven wodrt om gedrukt te worden. De brieven worden herdrukt tot Antwerpen, ende vermeerderd..Myne antwoorde tegen Michaloro sal oock voort komen, met de reste van Circulas Urbanianus, de Principie Diei en allenskens de reste. Dan onse studien op dese manier syn kostelyck, ende ben vast hulp verwachtede. Godt geve datse volge, die V.L. met de huysvrouwe ende kinderen in lange gesontheydt bewaeren wil, ende versien met alsulcke middelen, die van nooden syn, ende V.L. met volle reden is meriterende, met de rypicheydt des verstants, volmaecktheydt der wetenschap, geduerigheydt des arbeys ende speculativen. Satis nunc is: Vale, et me ama, T U U M, verè T U U M.

Erycium Puteanum

In Loven den 25 April 1644

XC (fol. 112)

Seer beminde Vriendt ende vermaerde Heer,

Ick en hebbe tot noch toe soo veel tyts niet kunnen hebben om op V.L. brief, die my seer aengenaem geweest is, te antwoorden, nu dan kortelyck. Myne begeerte, om V.L. hier te hebben, ende te omhelsen, en kan niet vermindert worden. Ist mogelyck dat ick dese vriendschap

geniete. Sullen van veele saecken spreken ende raetslaegen. My dunckt dat Morin al meerder wil syn als hy is: ende wat dunckt V.L. van Caramuel? Ale myn verlangen is om de Mane te sien, gelyckse V.L. geteekent heeft. Aengaende de naemen, ick soude raeden alleen geleerde mannen te nemen, soo oude als nieuwe. De groote, ist dat se in de Maen komen, sullen die oock met krygh in roeren stellen, gelyck wy de Eerde en sien. Dan oft inde Maen al peys is, mach V.L. overleggen. Extra jocum. De geleerden hebben meer recht de Mane te besitten, als de groote. Laet ons daer alsulcke possessie nemen, die ons niemant noch met recht noch met wapen ontnemen sal. V.L. hebben de Mane gewonnen, deeltse uyt, aende geene die se weerdigh syn. Als wy hier gedaen hebben, mogen aldaer gaen []nen, ende alsdan de Eerde aensien ende belachen. Ick ben [vast] in myne studien, ende hebbe B R U X E L L A M S E P T E N A R I A M gereet, ende volmaect. Salse metten eersten aen Mommaert senden dat hy se drucke. Nochtans vliege ick altemet naer den hemel, om van daer oock eenyge materie te nemen, om in myne studien te gebruycken. Overleyde onlangs de daeghen ende nachten van de Mane, ende hebben daerna bevonden dat eenen M. Vaast de Plovich, in synen Almanach van't toekomende jaer, hier van een Discoursken gemaect heeft, daer hy synen tytel set Le Miroir celeste. Wat dunkt V.L. Desen Almanach is gedruckt tot Antwerpen, by Jacques Mesens. Op nieuwe bidde ick V.L. over te komen. Ick ende myne huysvrouwe wenschen V.L. ende V.L. huysvrouwe veel geluck met de jonge dcochter. Het sullen de Septem Artes liberales worden, ofte de Novem Musae. Vale, et me ama. In Loven den 14 Decemb. 1644. Ick verlange oock seer te verstaen van D. Francesco de Mello. D. Wendelinus sal wederom naer huys syn. V.L. van herten
vriendt
E. Puteanus.

XCI (fol. 113)

Seer beminde ende vermaerde Heer ende Vriendt,

V.L. brief vanden 1 Februarij, met de papieren daer by, syn my seer aengenaem geweest, ende verblyde my dat de Mane eens voordien Dag sal komen. De naemen aengaende, beter sullen syn (gelyck V.L. voornemen is) Heeren als Heyligen, Geleerden, als Liefhebbers. Ick hebbe het Alphabet overloopen: Daer schietender over, ende daer gebreeckender, Dan het waer van nooden, dat wy een paer uren by malkanderen waeren, om een slot te maecten, ende onse redenen by een te brengen. Het oversetten aengaende, ick ben tegenwoordigh alsoo gestelt, dat ick noch handt, noch hersenen naer mynen wil en hebbe: nochtans sal V.L. al even wel geryft syn van eenen mynen vriendt, die inde Latynsche ende Francoysche taele wel ervaeren is, ende daegelycks hier by my. Hy heeft begost te schryven, ende sal mergen gedaen hebben. En sal oock myn ooghe ende oordeel niet laeten gebreken. Op de reste sullen wy voorder letten. Soo veel te meer, om dat ick grootelycken begeerich ben om dit V.L. werck in't licht te sien, gelyck een wonder sal syn voor een yeder. Ick overlegge somwylen, V.L. staet ende studien, ende kome altyt in dese meeninge, Dattet goet waer dat V.L. hier tot Loven quam wonen. Soo om naems, als profyte vermeerderinge. Hier soude V.L. altyt te doen hebben met verscheyde jonge heeren die Mathematica soudien willen leeren, ende wel betaelen. Eens bekent, altyt geholpen. Eenyge kostgagngers mede soudien het huys helpen ophouden. Het streckt oock tot eer, in een Academie te wonen; inde welcke eertyts fraeye mannen geweest syn, ende nu niemant en is dan Vander Wegen, dewelcke gans op hem selven is. Ick versekere V.L. de Latynsche spraecke, ist dat wy alleen met malkanderen converseren eenyge maenden. Ende sal V.L. bequaem syn tot een publicke

lesse van Mathematica: die licht volgen sal. De goede ende geleerde sullen V.L. vrienden syn. De studenten toegedaen, die hem sullen stellen tot dese konsten ende wetenschappen, door V.L. conversatie. Daerbeneven, dese stadt is stil, ende bequaem: alle dinge beter koop. Wy mochten oock sien, oft een quartier van't Casteel voor V.L. wooninge bequaem waer: soo niet, hier sal niet gebreken. My aengaende, ick sal op nieuwe beginnen te leven, als ick V.L. gemeenschap sal beginnen genieten: ende hope dat V.L. insgelycks met de myne sal vermaect syn. Soo oock sullen onse vrouwen seer wel overeen komen, ende in een besondere vrientschap haer vereenygen; gelyck oock de kinderen. Wy selve sullen tot een exempel toonen, dat wy vrienden syn, ende sal ick altyt de saecken van V.L. als myne eygene behertichen. Dit schryve ick altemael uyt den gront myns herten; gelyck ick met myn gans gemoet tot V.L. goedheydt ende wetenschap genegen ben. Bidde daerom V.L. hier op letten wil, ende my houden voor eenen

Waeren ende oprechte vriendt ende dienaer

Erycius Puteanus

In Loven op't Casteel, den 4. Febr. 1645

Myne huysvrouwe ende dochters doen haere groetenisse aen Jofvrouwe V.L.
huysvrouwe ende dochters

XCII (fol. 114)

(zonder titel)

Ick hadde laest geroert de Daegen ende Nachten die inde Mane syn, aengeteekent van eenen Vaest de Plovich, wiens Almanach t'Antwerpen gedrukt is by Jacques

Mesens. Nu hebbe ick voorder gedocht op den Winter ende Somer: die oock syn elck van 14 daegen: dewyl de Mane in tweemaal 14 dagen den zodiacum omloopt. Hier op soude oock wel eenigh discoursken dienen. Aengaende om eenen brief te schryven aenden Marchese, en dunckt my als nu niet geraetsaem. Ick sal nochtans in tyts myn devoir doen, ende profytelycken volgende, als voorkomende. Ben blyde te verstaen dat den Chevaillier de la Scala wederom tot Paris gekomen is. Syne goede gunste is my meer, als een goude keten. Ick sal hem metten eersten schryven, ende sal allenskens verwachten de translatie, die hy begost heeft van myne Oratie de Assomptione Virginis, gedediceert eertyts aen de koninginne. Ick laet hier drucken BIVIUM HUMANAЕ VITAE, het welcke ick, gedaen synde, aen hem senden sal. Is voor de jonckheyd, ende sal de oude oock behaegen. Soo wordt dan Morin door de hekel gehaelt. Onsen vriendt Wendelinus sal nu toonen hoe syn Lampen gestelt syn. Syn fundament is stemmende op Motu terrae: dan sullen sien hoe hy syne reden sal uyt leggen. V.L. seggen van eenen brief van Gassendus, die en is in't packsken niet geweest. Sal achtergebleven syn met de Caerten. Op nieuwe soo bidde ick V.L. te dencken op de wooninge tot Loven, ende houden V.L. huysvrouwe myne reden ende raet te voren, op dat sy de selve oock overlegge: ende wensche haer oock hier mede een sulcken gemoet, als sy tot noch toe in alle saecken met lof getoont heeft. Atque ita simal valet.

Myne goede affectie heeft dit blat noch vervult: dan met haest

XCIII (fol. 115)

Seer goede Heer ende Vriendt, tot den hemel vermaerd,

Gisteren soude ick antwoorde op V.L. lestgesonden brief, ende oock wat my docht, om mynen naem te stellen op eenyge bequaeme plaetse: waerover nochtans V.L. oordelen soude. Myne consideratie is oock, dat het eerste licht der sonnen koempt aen dese syde die ick gekosen hebbe. In consideratie van de Mane, Oost sal alsoo oock myne plaetse staen tuschen die van V.L. ende die van *Lafalli*: ende alsoo ock niet verre van *Wendelini* onse goede vrienden. Van *Linea Puteana* wat dunck V.L. wat dit voor eene linie is, dient wel geconsidereret. Nu bidde ick V.L. Het waterken N. te willen versieren met den naem van *Possidoni*, stellende *Lacus Possidoni*, ende het lichtken daer by met *Bonvicini*. Dit is il Sig^r *Lazaro Bonvicini, Possidoni*, dewelcke den hemel weerdich is, isser iemandt die met wetenschap ende deughden begaeft is. Hy is inden eersten geleert tot volmaecktheydt, een vande fraeyste pennen van Italien, met syne gepeynsen altyt inden hemel, ende principaelyck inde mane, hoewel hy in saecken van staet gemeenlyck geimploeyeert is. Inde Peys van Italien te maecken, ende de artykelen te bevatten, is hy een groot instrument geweest, tot wat eynde hy met syne Hertoghe De Modena den geheelen voorgaenden Winter tot Venetien geweest is. Is daernae oock met den Cardinael D'Este broeder vanden Hertoge in Conclavi geweest om eenen nieuwen Paus te kieser. Ommers het is een man vol van deughden, een eer van alle konsten en die syn sinnen met de contemplatie des hemels is gestaedigh oefende. Een hemelsman. Ick soude meer seggen, ten waer hy mynen schoonsoon waer. Is nu tot Romen, gesien by alle grooten, ende kan selver eenen Maecenas

syn. V.L. sal een fraey werck doen, ende mede lof behaelen, ist dat waterken, en dit Lichtken ter eeren van desen man sullen genoempt worden. Het welcke my niet min aengenaem syn en sal, als te sien dat mynen naem in V.L. Mane ontfangen is, om selve altyt daer met V.L. te leven, gelyck wy hier op onse eerde sterfelyck syn. Dat ick gisteren seyde, weynige vande oude te stellen, daer by blyve ick. Dat de nieuwe dan gestelt werden, maer nochtans die eenighsins bekent syn, ende oock hun eygen faem maecken. Onder andere is oock *Crugerus*, die in Noorden en in Pruyssen vermaerd is, ende eenyge van syne boecken aen my gesonden heeft Hy soude kunnen staen tuschen M. ende Longomontani. Onder *Mare Borborium* syn twee middelbaer lichten: d'een soude kunnen syn *Farnesi*, d'ander *Este*. De Seven *Electores* komen hier onder. Voort TERRA AUSTRIACA sive LUMINUM, te weten A sal alsoo wel genoempt worden. Ende alsoo alle de lichten die hier syn, moeten Princen syn. Littera C. soude kunnen TERRA PACIS heeten: daer wy omtrent syn op D.E.F.G. sal my V.L. haere meeninge laeten weten; sal alsoo dan de myne oversenden, Houde daerom noch het pampier met de Afbeeldinge, om alsdan de selve, met de Autoriteyten, die gereet syn, wederom te leveren. De Mane gaet daerentuschen uyt myne handen niet, jae noch uyt myne oogen. Nu op nieuwe bidde ick V.L. my met twee woordekens te willen antwoorden, ende my voort te imploeyeren, daer ick sal bequaem syn. Hetgene ick van herten segge, ende verclaere datter niemandt en is, die met oprechter gemoet V.L. is toegedaen. Godt sal onse vrientschap, hope ick, gebenedyden. Waermede ick eynde met vriendelycke groetenisse. In Loven, den 28 Februarij, den 5. ofte laetsten vande Epagomenae 1640.

V.L. vriendt als broeder

E. Puteanus.

XCIV (fol. 116)

Seer beminde Vriendt, ende vermaert tot den hemel,

Ick ben byaventueren V.L. lastigh met sooveel brieven: ben nochtans gedwongen desen noch te senden, om te recommanderen dit ingesloten paxken aen Don Andrea Cantelmo. Hope dattet noch tyt sal syn. Aengaende de Mane, soude geerne verstaen V.L. oordeel op't gene ick voorgesteld hebbe. Insonderheydt, waer toe dat de Eerde D.E.F.G. van V.L. geordineert is, om alsoo mynen sin te openen. Of C wel Pacis terra genoempt soude konnen syn, sal ick geerne mede verstaen. Nu referere ick my tot myn voorgaende brieven; verhopende oock dat myne propositie, aengaende mynen naem, ende dien van *S' Lozaro Bonvincini Possidoni*, V.L. sal aengenaem syn. Eenyge sententie in't Griecks te stellen, en dunckt my niet raetsaem. Men kan die van Theodoretus net in Latyn stellen, ende die sal genoegh syn met die van Cicero, Seneca. De vierde sal ick uyt Plutarcho nemen, mear oock in Latyn stellen. Hiermede eynde ick, doende myne hertelycke groetenisse. In Loven den 1. Meert 1645, ende wensche een blyde vasten.

V.L. dienstwilligen vriendt als broeder

E. Puteanus

Het gene de kosten aengaet om het paxken naer Spaengien te senden, V.L. sal my aviseren.

XCIV (fol. 117)

Seer vermaerde Heer, ende Vriendt,

Ick ben seer verblyt geweest, dat V.L. mynen naem in de plaetse, van my aengeteekent, ende mede dien van *Bonvincini Possidoni* ontfangen heeft. Monsieur Goetshoven en kan niet klagen. Want een aensienlycke wooninge heeft: soveel te meer, dewyl ick meende dat de geheel terra A U S T R I A C A L U M I N U M behoorde alleen voor de Princen te syn. Waert nochtans dat V.L. dit behaechde, soude den bergh onder Wendelinus boven B voor Guetschoven bequaem syn. Dan ick en proponere alleen. Den tytel aengaende, dewyl hy menu gesneden is, moet soo blyven: alleen het eerste woordt moet syn P L E N L U N I I , met twee I I . Soude oock een I kunnen syn, maer met een lange I, alsoo P L E N I L U N I : Maer de twee I I sullen bequaemer syn. Mergen sal ick de Sententien senden. Ben begeerich te verstaen, wat den Raedt sal uytgesproken hebben. Vale, et omnia feliciter. In Loven den 2. Martij, 1645. Ghisteravent was ick verhindert, tavent sal ick mynen berch gaen besien.

V.L. ser beminde vriendt ende dienaer

E. Puteanus.

Endymion ende Epimenides, of sy stonden in F. daer 2 bergen alleen staen tegen Simes Principis. Als de figure met de bergen ende Rivieren komen sal, sal ick meerder oorsaeck hebben om te contempleren.

XCVI (fol. 118)

Seer goede Heer ende Vriendt, tot inde Mane.

Dese sal ons nu immers door V.L. arbeyd ende verstant bekent syn, met alle haer Bergen ende daelen, Lichten ende duysternissen. Hier sende ick nu die 4. Sententien, die my dunckt bequaem te wesen. Die van Theodorotus ende Plutarchus inde 2. bovenste hoecken: die van Cicero en Seneca in 2 onderste. De 2 bovenste syn overgeset: die 2 onderste hebben haer eygen spraecke. Daer syn eeynge woorden uytgelaeten, waer die niet te pas en quaemen. Ende alsoo synse wat korter, ende alevē wel lanck genoegh. de 2 bovenste gelyck van groote, ende alsoo de 2 onderste tegen malkanderen. Resteert alleen dat de letteren wel gesneden worden. Dattet my aenginck, soudese liever gedruickt hebben, gelyck ick meen, dat V.L. discours onder oock sal gedruickt worden. Dan hier en sal V.L. haeren sin volgen. Ommers ben blyde dat de publicatie toegelaeten is. De reste sal volgen. Ick sal nu die afgedruckte figure verwaechten; diewyl V.L. my de eer doet myne meeninge te hooren. Ick sal aen Sr Lazaro Bonvincini Possidoni schryven, hoe dat synen naem in de Mane gestelt is. Desen heer sal een trompet syn tot Romes van V.L. inventie, gelyck hy aldaer by alle groote ende geleerde bemint, geeert ende geacht is. Dat mynen brief aen Cantelmo bestelt is, bedancke ick V.L. grootelyck. Hiermede V.L. omhelsende met alle vriendschap. Vale, cum conjugo, et familia. In Loven, den 4. Meert, 1645.

V.L. vriendt ende broeder

E. Puteanus.

XCVII (fol. 119)

Seer goede ende beminde Heer ende Vriendt,

Gisteravent hebbe ick oock het afdrucksel ontfangen, ende hebbe my op nieuwe verheught, dese Wonderheyden aldus nu gerepresenteert te aenschouwen. Nu ben ick V.L. gevoelen met blytschap aanveerdende, ende sal my voor geluckigh houden daer de letter A getekent is, mynen naem te sien: gelyck V.L. te voren oock geraeden hadde. Soo sal ick den myne plaetse al even wel by Mare Belgicum hebben, daerde zee met een kleyn Circkelken uyt springende is, ende niet ver van onsen vriendt Wendelinus, die alsoo in't midden van ons beyden gestelt is. Dat daerom onsen seer geleerden ende goeden Pater *Lafaille* syn plaetse houde; ende alsoo oock Monsieur *Guetschoven*, die syn licht weerdich is. Gelyck my dese saecke, ende V.L. eere ter herten gaet, soo sonde ick V.L. raeden, *Daniel Heinsius*, die een van de fraeyste mannen is van onsen tyt, ende selve een licht kan syn vande □ niet te vergeten. Hoe hy oock naerder by my sal syn, sal my aengenaemer syn. Beneden A, staan nog 2 Bergen: wat denckt V.L.? oock moet de mane versiert syn met den name van *De Cortes*. Daerbeneven ick meyne dat V.L. sal geaviseert syn, om den naem van Ciermans uyt te laeten, om Spaengien niet te offenderen. Ick sie de naemen van ISABELLAE MARIAE EUGENIAE: en moetet niet ISABELLAE CIARAE EUGENIAE syn? Den brief gaet wel, gelyck hy begost is: dan moet wel oversien syn, datter geen fouten in en komen: waertoe het curieus ooge van Pater Zylius, sal van doen syn, of iemandt anders, die curieus is, ende nau siende. Ick hebbe voor my genomen V.L. ende alsoo de □ met een discours dese weke in de schole te celebreren: en twyfele niet, of daer en sal eenen grooten toeloop

syn. Hiermede groete ick V.L. van herten. In Loven, den 5. Meert, 1645.

V.L. goeden en grooten vriendt

E. Puteanus

XCVIII (fol. 120)

Seer goede ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick en kost niet laeten gisteren, al wast Sondagh, te schryven. Nu herneme ick de penne, om voort op V.L. brief te antwoorden. Om *Philippus* sullen wel, jae moeten eenyge grooten van Spaengien komen, ende geven die daer nu omtrent syn, andere plaetsen, wat veerder gelegen. Voorder heb ick geteekent *Terra Pacis* in C. *terra Scientiae* in D. *Terra Laboris* in E. *Terra Victutis* in F. *Terra Honoris* in G. Oock dunckt my datmen eenyge ouder behoort te eeren: principaelyck die ons den Hemel hebben leren kennen. Dat daerom MARE ASTRONOMORUM VETERUM sy. Ende hier in, of oock om, de principaelste vande Oude stelle. Maer omdat *Kenophanes* wel expres gehouden heeft, dat de Mane een Eerde is, gelyck Cicero dat schryft in Lucullo of in IV. Acad. Quaestionum, soo moet hy een uytnemende plaetse hebben. Soo hebbe ick hem dan geteekent op't hoogste, te weten daer *Kircherus* stont. Waer over V.L. nu oordelen kan: daer *Gilbertus*, *Epemenides*: daer *Tychonis*, *Ptolemaei*. V.L. ist dat dese opinie bevalt, kan d' andere stellen. Onder Mare Borbonium hebbe ick de naeme geschreven van *Farnesi* ende *Este*. Synder andere Italiaensche Princen, bonnen daeromtrent komen, als *Sabandiae*. etc. Siet, ick gebruyck dese vryheydt, dewyl V.L. my sooveel toegeeft. Dan het en syn maer voorstellingen. Mynen

naem heb ick oock geteekent, ende den naem van *Bonvicini* aen lichten N. ende aen het waterken *Lacus Possidoni*. *Daniel Heinsius* sal mede syn geselschap moeten hebben; daer is *Huygens*, ergo *Hugenii* ofte wel Zulichemi: daer is oock *Vossius*, ende *Barlaens* uytnemende mannen: daer syn oock eenyge Mathematici. besonder *Nassovii*, ende soo noch eenyge, behooren oock, naer V.L. meeninge, gestelt te syn, ad sinum Batavicum. Dan wat sal ick seggen? Men moet maecken, dat onse vianden geen oorsaecke en hebben, om een nieuwe Maen naer hunnen sin te stellen. Hiermede omhelse ick V.L. ende wensche een geluckige Mane. In Loven, den 6 Meert, 1645.

V.L. als broeder

E. Puteanus.

Op Woensdagh sal ick myn Discours doen op de □ ende V.L.

XCIX (fol. 121)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Ick verlange nu seer te verstaen, hoe verre de plaete gekomen is, ende wanneerse sal met haere nieuwe Lichten in't licht komen. Sal alsoo van nooden syn dat terstont een exemplaeer aenden keyser gesonden worde, hier toe gebruyckende de goede handt van Pater Garty, synen biechtvader, om de Mane, die me eerst de Eerde verlichten sal, te presenteren. Hier toe sal konnen helpen onsen goeden heer ende vriendt Monsieur *de Bie*. Ick segge dit, daerom, dewyl nootsaekelyck is om *Caramuel* voor te komen, dewelcke dese inventie soude mogen usurperen by den keyser, by den welcken hy byaventueren nu tegen-

woordig is. Want hem den tytel gegeven wordt (gelyck ick in eenyge opschriften van brieven gesien hebbe) van *Legatus Regiae Majestatis catholicae ad Imperatorum*. Hy wordt oock genoempt *Episcopus Misniensis* ende *Suffraganeus Moguntinensis*, met noch eenen *etc.* V.L. sal dese saecke overleggen. Ist dat V.L. weet waer dat Caramuel nu is, sal't geerne verstaen. Myne dissertatie vande Maene-Eerde, is Woensdach voorleden gedaen: hebbe voortgebracht het gene hier op soude konnen geseyt syn: alles tot V.L. eer ende lof, alsoo dat ick meyne dat V.L. nu wel tot Loven bekent is ende wat profyt, dat dese lumina aldus van V.L. gevonden ende genoempt, soo met Princen, als met geleerder mannen naemen, voortaan sullen doen kennen. Het was een groot Auditorium ende hoorden altemael toe met verwonderinge, gelyck ick oock V.L. afdrucksel toonende was. Ick hebbe oock naer Romen geschreven aen *Sr Lazaro Bonvincini Possidoni*, dat ick hem metten eersten een exemplaar van de □ senden sal. Hiermede omhelse ick V.L. van herten. In Loven, den 13 Meert. 1645.
 V.L. als broeder
 E. Puteanus

C (fol. 122)

Seer beminde ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Soo is dan Caramuel tot Frankfort, om aldaer syn □ te doen snyden? Ick houde voor goet het gene Monsieur Chiffletu[s] ende Pater Zylius raeden, dese weynich woorden op de plaete te stellen: inde welcke ick een woordeken of twee verandert hebbe. Dese, *non vero rationis causa* syn duyster, sullen daerom moeten verlicht worden. Myne

oratie angaende, die is geseyt, ende niet geschreven, gelyck myn gewoonte is: om de selve in geschrift te brengen, soude nieuwen moeten syn. Dan met gelegender tyt, salt konnen geschien. Of oock kan noch wat nieuws voort brengen. Dan ick voorseker V.L. dat ick in myn seggen den lof van V.L. heerlycken getracteert hebbe met gelyckenisse van Endymion ende Epimenides, ende datmen V.L. arbeyt ende observatien der ☐ geen slaepen, maer waeckingen van Langrenus met recht noemen kan, als van joncks af, dese studien tracterende. inden hemel gearbeyt heeft: ende hoe door dese observatien, de Lantcaerten sullen konnen verbeteret worden. Dat nu de menschen door de Mane haer Eerde eerst sullen leeren kennen, alsoo dat wy hiermede grootelycks aenden Aucteur verobligeert syn. Myn discours was oordentlyck getrocken, beginnende vande naemen der ☐ ende hoe dat niet alleen Luna maer Lunus vande oude geviert is geweest. Wat gevoelen de oude hier van gehadt hebben: ende hoe dat Lucianus niet geheel fabulent en is, ende andere curiositeyten: daernaer hoe dat V.L. ons de rechte nature ende forme der ☐ is voorstellende, etc. Wiens lof daernaer het slot was. Om Roma met de letters S.P.Q.R. in de Mane te stellen, sal nootsaekelyck syn: en sy moet een heerlycke plaets hebben. Aengaende Caramuel, men sal moeten den Raet vande Mane vergaeren, dat hy een Senatusconsultum maeck, ende ordonnere dat Caramuel gesonden worde naer de achtermane, om den rugge te observeeren, ende aldaer vindende nieuwe lichten, oock nieuwe naemen stelle. Dit om te lachen. V.L. schreef van Fromondus: hy moet syn plaets hebben, ende onder de principaelste: want seker hy't meriteert, gelyck hy studia Astronomica met lof getracteert heeft, soo lerende, soo schryvende. Wel aen dan. dat de ☐ voortkome met haer vol aensicht, ende aen alle princen gesonden worde. Aendie van Roman sal ick geerne schryven in V.L. naeme, ende sal konnen gegeven worden door Benvicinius Possidenius, ofte mede door den

Cavalier Pozzo. Want dese twee hier in kunnen eenen grooten dienst doen. Oock V.L. moet terstont dencken aen de andere figuren der □. Want ick merck dat Caramuel met verscheyde plaeten sal voortkomen, om met syn getal voordeel te nemen. Van Mello, ick ben verwondert. Dan isser eenyge post uyt Spaengien gekomen? dit soude ick geerne weten. Vale, ende denckt op Loven. V.L. en sal nergent beter noch profytelycker syn. Myne groetenisse aen't gehele familie. Opt Casteel den 18. Meert, 1645. Ick soude V.L. bidden om te hebben V.L. observatie vanden laetsten Eclipse der □. salse met de myne aen Monsieur Wendelinus senden; die my hier van geschreven heeft. Iterum vale.

V.L. vriendt als broeder

E. Puteanus.

CI (*fol. 123*)

Seer goede ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick verwacht met groot verlangen, om te hooren, hoe veer de □ nu gekomen is, ende wanneer datmense sal kunnen soo naer Romen, als in Duytslandt senden. Dese quaede tydinge vanden ongeluckigen slagh in Bohemen, en sal de □ niet mede gaen. Caramuel aengaende, hy is Suffraganeus gemaect vanden Bisschop van Ments, naer dat hy vande Francoysen uyt syn Abdie gedreven was. Hy sal nu genoeg te doen hebben met syn officie, ende sal de □ byaventueren met vreden laeten. Al even wel V.L. moet in de weer syn. Die eerst koempt, die eerst maelt. Ick heb gesien myn conterfeytsel met potloot int kleyn gemaect van V.L. soon, ende ben verwondert geweest. Hoore oock dat hy hier sal komen studeren; waerin ick

mede verblyt ben. Dan V.L. moet maecken met de wooninge alhier te komen: gelyck wy al naer een bequaem huys omsien, gelyck myne dochter gisteren geschreven heeft. Aengaende om met myn Heer Blitterswyck te spreken aengaende een memoriaelken te maecken, sal wel syn; maer mede van nooden, dat ick hem selve schryve. Dit sal dan oock geschieden, mergen of overmergen. Op nieuwe ick verwachte V.L. □. Aengaende myne Attestatie: soude geerne daerin een woordt 3. of 4. veranderen: sal alsoo dan kunnen gedrukt worden. Dit schryve ick met grooten haest, ende groete V.L. van herten. In Loven den 29. Meert, 1645.

V.L. vriendt als Broeder

E. Puteanus.

CII (fol. 124)

Seer goede ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Gisteren schreef ick metter haest: nu sal ick V.L. bidden my dese vrientschap te doen, ende bestellen desen brief in handen van Picolomini, met alle eerbiedinge van mynent wege aen syn Excellentie. D'oorsaecke myns schryvens is, om mynen soon Andreas te recommanderen tot het capiteynschap vande Compagnie waervan hy tegenwoordigh Luitenant is. Gelyck wy vastelycken verstaen dat synen Capiteyn den Cavallier Valle naer Malta vertrecken sal, gelyck hy aldaer geroepen is: so en hebbe ick niet kunnen laeten, in tyts het faveur van syne Excellentie te versoecken, om niet te laet te komen, gelyck voor desen geschiet is. Dan als Valle tot het kapiteynschap quam, dat wy pretendeerden; soo heeft den Marchese Castel Rodrigo, ende mede Picolomini beyde met hunne brieven aen

my geschreven, toegeseyt datse in d'eerste occasie mynen soon versien soudē. Dit soude nu de beste occasie syn vande werelt. Aen dese saecke is de fortuyne van mynen soon gelegen ende mede de myne, om van vele onkosten eenigsins ontlast te werden. Hy naer seggen van een iegelyck is dese Compagnie meriterende, gelyck hy kloeckelyck altyt hem inden kriegh, ende in alle occasien gedragen heeft, ende oock de selve Compagnie langen tydt in absentie vanden voorgaende Capiteyn, met lof gegouverneert. Alle syne soldaten roepen om hem te hebben: want hem altemael lief hebben, waeraen veel gelegen is. Soo sal ick dan verwachten aanyge antwoorde, om te weten dat desen mynen brief bestelt is, ende mede van de □ op dat ick V.L. voorder dienen mach. met vriendelycke groetenisse. In Loven den 30 Meert, 1645.

V.L. vriendt als broeder ende dienaer

E. Puteanus

Dese onse pretentie sal V.L. secreet houden: is genoeg dat wy het faveur van syne Excellentie Picolomini in tyts versoecken.

CIII (fol. 125)

Seer beminde et vermaerde Vriendt ende Heere,

My is aengenaem geweest, dat mynen brief aen Picolomini behandicht is. Sal nu voorder sien, wat wy noch sullen doen, om mynen soon te helpen aent Capiteynscap. Dan daer is een kleyne swaerigheyd tuschen beyden gekomen, waer van ick nu swygen sal. Sommige dingen wel gedaen, worden quallyck verstaen, of quallyck afgenomen. Aengaende het Casteel, ben blyde dat Monsieur de Bie

myne petitie ter herte neemt. Ick sal hem oock van dage schryven. Synen brief hebbe ick gisteravent mede ontfangen. De Nieuwe werelt, sal ons een nieuwe vreugd syn. Tegen de toekomende weke salmen naer Romen, jae oock in Duytslandt senden: sal de brieven soo aen den Paus als aen den keyser gereet maecken. De Letteren van *Circulus* etc. salmen achter laten: Dan waert dattet geschien konde. V.L. soude konnen stellen *Aestuaria Bamelrodia*. Want soo veel als ick kan mercken, dit is eenen zeeplas, inunderende het landt tot den Bergh *Puteani*, die de figure heeft van een ey. Wat dunckt V.L. of men daer by voeghde het woordt *Ovum*? Soude syn *Ovum Puteani*. Dit soude my sooveel te aengenaemer syn, om dat ick een tractaet van 't Ey geschreven hebbe, onder den tytel van *Encomium Ovi*. het welcke wel is gesien geweest. Ick meyne dat V.L. den naem van *Fromundi* sal gestelt hebben. *Sfondrati* en mach niet vergeten syn. Noch *Ossolinski* Cancellier van Polen, een dapper geleert welsprekende man een licht van Polen. Item ist dat V.L. oock stelle den naem van *Koniccpolski*, (dit is den Generael van't leger in Polen, Groot ende victorieus). De Maene sal als een sonne in Polen geacht werden. Dat van Caramuel heeft my grootelycken verheught. Hy volgende V.L. naemstellinge, bevesticht V.L. fame. Eenige andere sullen het selfste doen: ende daermede is de klock gegoten. Wij sullen Monsieur Gutshoven verwachten, ende daerna V.L. Wy sullen maecken, dat een goet huys sal gereet syn: ende ick sal mede voor hem sorge draegen. Vale, om alle ceremonien in't kort te seggen, et tota valeat, floreatque familia. In Loven op't Casteel, den 1. dagh Aprillis, 1645

V.L. dienstwilligen vriendt als broeder.

E. Puteanus

Zamoscius moet in't beginsel met een Z geschreven syn.

CIV (fol. 126)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Ick en weet niet hoe V.L. sal behaeght hebben dat ick schreef van *Aestuaria Bamelrodia*. V.L. sal doen wat best is. Monsieur Wendelinus heeft my gebeden dat ick terstont aen V.L. schryven soude, ende bidden dat V.L. hem wilde lenen den boeck van Ismaelis Boliardi, *Astronomia Psildarea*. Hiermede belast hy my dat ick V.L. schryven soude, ende alsoo den boeck gesinnen, om denselven metten eersten naer Herck te senden. Dit en hebbe ick niet konnen onderlaeten. Hy is begeerlyck, om te sien wat tegen syn Lampen geschreven is. Gelyck Gassendus eenen brief aen Monsieur Wendelinus gesonden heeft onlangs: alsoo doet hy daer in de groetenisse mede vanden voorseyden Boliardo doende is. Desen Edelman een van de treflyckste van Polen, die mynen vriendt is ende syne wooninge by ons heeft, was begeerigh om V.L. te kennen ende was daarom gereet desen brief selve aen V.L. te geven. Hy is weert dat hem eenyge curieuse dingen Betoont worden. Het welcke ick bidde, ende sal voorder verwachten een nieuwe volle Maene: die by my syn sal, als ofse niet en waere. Want salse verholen houden, tot dat V.L. my anders ordonneren sal. Hiermede doe ick myn vriendelycke groetenisse aen V.L. ende aende lieve huysvrouwe ende kinderen. In Loven, den 3. April, 1645.

V.L. van herten dienaer ende vriendt als broeder
E. Puteanus.

CV (fol. 127)

Seer vermaerde Heer, ende goede Vriendt,

Den Capiteyn van Alfen, sal mynen brief gegeven hebben. Ick hebbe hem aen V.L. derven recommanderen, om dat hy sochte kennisse te hebben, ende een man is, weerdigh om geacht te zyn: vanden welcken ick mentie gemaect hebbe in de historie der Lovensche Belegeringe. Hy is meer soldaet, als Hovelinck, ende heeft alsoo van doen eenyge introductie ofte directie, om syn saecke aen te dienen. V.L. sal tegen my de selfste vryicheydt gebruycken. Nu ontfanghe ick V.L. brief, met een nieuw afdrucksel vande Mane, dewelcke uyt myne handen niet en sal gaen, gelyck ick d'andere oock bewaert hebbe, dan alleen eenyge goede vrienden my besoeckende getoont om V.L. lof te bevestigen. De Namen, dunckt my, dat wel gaen: de Venetiaensche sullender wel bykomen. gelyck sy den hemel weerdigh syn, die op d'eerde een soo treffelycke Republyck gefondeert hebben, ende met groote wysheydt gouverneren. De brieven aengaende die sal ick gereet maecken, ende houde my grootelycks verobligeert voor die eere die ick ontfangen hebbe, te sien mynen naem gestelt in een heerlycke plaetse, ende mede de *Aestuarium Bamelrodiana*. Ommers ick vinde plaetse inden hemel, ist dat de Eerde my niet en verdragen en sal. De sententien gaen oock wel. Il Sig^r. *Bonvicini Possidoni*, sal toonen dat hy aen V.L. gebonden is, ende alsoo *Eques Pozzo*, gelyck ick synen naem by Romanen gesien hebbe. Ick sal nu oock de reste oversien. *Konickpolski* moet met dese voorgaende letteren geschreven syn: alsoo sullen eenyge letteren in de andere naemen moeten verandert syn. Myn judicium is alsoo genoeg, om verbeterd te worden. Aengaende het woordt *Terra pro Regione* en misthaeght my niet, want alsoo kan gebruyckt worden. Gelyck men seyt *Terra hospita, terra hostilis id est hosticum, et Terrae alicujus*

succedere, apud Virgilium. Daerbeneven om meer te kennen te geven, dat de Mane Eerde is, dient het woordt *Terra*. Want *Regio* kan men oock seggen *de Caelo, et aere, et partibus coeli*. Oock dewyl dat Mare gestel is, en kan T E R R A niet mishaege: jae om meer te toonen, dat d'een zee, ende d'ander Eerde is. Dit is myn gevoelen. Noch hebbe ick dat my aengaet, ende mede V.L. Ick hebbe gereet gemaect een Tractaet van eenyge bladeren vande Fortificatie. Den tytel is ERYCI PUTEANIMUNITIONUM SYMMETRIA, FACILLIMIS LINEIS CONSTITUTA, etc. is een nieuwe behendigheydt. Ist dattet V.L. geraeden vindt, sal TORMENTUM LANGRENIANUM onder V.L. naem ende inventie daer by stellen. De saecke is nu bekend, ende alsdoen aen Prins Thomas aengedient, die nu onsen vriendt is. Hiermede Godt bevolen, want ben gedwongen te sluyten. In Loven den 6. April. 1645

V.L. als broeder

E. Puteanus.

CVI (fol. 128)

Seer goede Heer ende Vriendt,

Wy syn verobligeert aengaende de moeten genomen om een Meysen te soecken, die ons soude mogen bequaem syn. Waerop nu het *jae* myne dochter aen V.L. huysvrouwe schryvende is. Ick kome tot onse saecken: ende raede metten eersten de □ te laeten uytgaen. De schriftuyre sal alsoo wel syn. De Naemen aengaende, hebbe ick laest geschreven: de tytels vande Polackse heeren, syn Illustrissimo ende Excellentissimo. My soude leet syn, dat door den Naem *Estensis* soude alsulcken man als V.L. schryft, beteekent ende geeert syn. *Estensis* in den Duca di Modena, ende den Cardinael d'Est. Uytneemende

Princen, ende aen Spaengien aengenaem ende Maechschap. Dat dan, om alle inconuenienten te schouwen, inde plaetse van Estensis, ofte wel by Estensis D. Mutinae, gelyck tegen over staedt Farnesii D. *Parmensis*, gestelt worde. Jae sal van nooden syn, dat dit aldus geschiede. Soo is dan het Generaelschap van de Artellerie aenden grave van Bucquoy gegeven. Dit en sal den Marchese Sfondrati niet behaegen: ten waer datter twee Generaelen gestelt waeren, een tegen Vrankryck, ende een tegen Hollandt. Nu bidde ick op nieuwe dat ick hier van mach geaviseert syn. Ick hebbe eenen brief vanden Marchese gisteravent ontfangen, waerin hy de saecke noch in twyfel set. Synen brief was geschreven den 24. April. Naer Spaengien salt nu te laet syn te schryven. Daerom op een andere reyse. V.L. biddende my in tyts te willen advisereren. Monsieur Gutshoven en hebbe ick noch niet gesien. Wy doen altemael onse vriendelycke groetenisse. In Loven, den 26. April, 1645

V.L. Eeuwigen vriendt ende dienaer

E. Puteanus.

Monsieur Buri heeft V.L. brief net ende wel overgeset. Desen goeden heer gelyck hy goedt is, alsoo is hy oock geleert, ende sal V.L. in veele dingen kunnen helpen.

CVII (fol. 129)

Seer goede ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick hebbe het packet met de Maenen ontfangen, die my met V.L. brief hertelycken aengenaem syn geweest. De 2. eerste xemplaeren sende ick wederom: die nieuwe sal ick de goede vrienden senden die V.L. noempt; ende noch eenyge andere die oock sullen moeten deelachtigh syn, als Pozzo ende Bonvincini tot Romen: ick moeder

oock 2. voor my bewaeren. Soo bidde ick V.L. my noch te verrycken met 4 exemplaren. Ick sal een briefken aen Huygens gereet maecken tegen de toekomende weke: Want gisteren, Donderdagh, wast onmogelyck. Het generaele Model van D. Buri, is goet ende bequaem: gelyck hy een fraey, geleerdt, ende verstandigh man is. Ick ben van desen daeghe noch uyt geweest on een goet huys voor V.L. te soecken. Hebbe alreede hope van't gene daer D. TULDENUS hier gewoont heeft, alwaer eenen heelvryen horizont is, rontom niet verre van't Casteel. Desen heer, gelyck hy Raedsheer gemaect is tot Mechelen, soo sal hy haest van hier vertrecken. Het huys gaet den koninck aen: is tot nochtog geweest van 150 gulden alle jaer van huere. Kostment voor niet hebben, soude beter syn. Dit hangt vande Finantie. Dan den Rentmeester van Eyck, die konincks rentmeester is, heeft het ooge daerop, om voor hem te hebben. Wy sullen sien wat hy uytrechten sal. Ick sal al even wel noch om sien om een ander. Alle myn verlangen is dat wy malkanderen soudē kunnen spreken. Waermede ick myne vriendelycke groetenisse doende ben. Myne dochter schryft oock, maer vande duyven, waermede dattet wonder gegaen is. Dan sullen hooren. Op nieuw gegroet. Ick sal haest de MUNITIONES aen V.L. senden op datse geoordeelt werden. Vale, cum conjugo, filio et tota familia. In Loven, den 26. May, 1645.

(zonder subscriptie)

CVIII (fol. 130)

Seer goede ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Desen heer, Heer Stanislaus Koniecpolski, by my woonende, wiens oom is dien grooten Stanislaus Koniecpolski, Generael vande Legers in Polen, (den naeme is nu oock

in V.L. □) hadde groote begeerte om V.L. te sien ende kennisse te maecken. Is een fraey, ende oock geleert Edelman, toegedaen alle goede konsten. Ick bidde dat V.L. hem eenyge curieusheydt toone, gelyck hy daerom principaelycken naer Brussel gaet, ende meer, als om de kermisse. Hy is oock mede draegende myn tractaet vande Fortificatie, om te geven aen den Bisschop van Atrecht, als aen den Censuur, om alsoo consent te hebben tot den Druck. Soo haest als dit consent sal gegeven syn, sal V.L. den selven boeck senden. Ick hebbe daerby gevoecht V.L. Tormentum: dan alsoo, dat ick het secreet verborgen houde, opdat V.L. daerover meester blyve: oock om dat niemant oorsaecke en hebbe my te berispen, gelyck lichtelycken sonde geschieden. Ommers nu en hebbe ick niemant te vreesen. Gisteren sonde ick de 2 exemplaren vande □ wederom, die ick te vooren ontfangen hadde, ende schreef mede vande Duyven. Wat sal ick voort seggen? Alle myne begeeren is, dat V.L. by ons te Loven kome: om alsoo een daegelyksche conversatie in te stellen. Wy sullen wat poets doen. Nu groet ick V.L. van herten, ende wensche alles goets. In Loven den 27. May, 1645.

V.L. toegeswooren vriendt ende dienaer
E. Puteanus.

CIX (fol. 131)

Seer goede ende vermaerde Heer ende Vriendt,

Ick sende hier een paxken aenden heer Huygens: waer in syn myne Munitionum Lineae, al en synse noch niet in't licht gebrocht, om dat ick het consent vanden Secreten Raede noch verwachtende ben. Want onder ons geseyt, het boecksken is afgedruckt, ende sal V.L. een copye

senden, dan om aen niemandt te toonen, voor dat het consent gekomen sy. Voorder in't selve paxken is eenen brief aenden heer Huygens, waarmede ick V.L. hertelycken recommanderende ben, oock biddende dat hy het exemplaar dat V.L. aenden Prince sendt, wil aengenaem maecken. Soo salt van nooden syn, dat V.L. een exemplaar, ende oock eenen gemeenen brief in't francoys hier by voege, aenden Prince. By mynen brief aenden heer Huygens hebbe ick een exemplaar vande Maene bygevoecht. V.L. kan oock een nieuw opgeschrift maecken aenden heer Huygens in't francoys. Ist dat V.L. curieus is, om te weten wat ick geschreven hebbe, soo stelle ick hier myne woorden, die de Maene aengaen, ende V.L. persoon: *Sed ut attillas oculos, Lunae bene faciem vide, à MICH. FLORENTIO LANGRENO, Mathematico Regio, et amico meo intimo, observatam. Inter tot Lumina tuum illi nomen lumen est, et in regione Sapientiae splendet. Hic simul HEINSIUS, VOSSIUS, BARLAEUS, et selectae alii notae viri. NASSAVI ingenti Monte sinum Batavicum sustinent. Sed quid ego ista? Abundè Aucter, qui Principes Europae ad Caelum evehit, et cum Principibus filios voluit Musarum legi. Illum tuum, illum belli gloriâ inclytum, peculiari exemplari, venerari ausus, aditum ecce tuâ benevolentia querit: est nonne impetrat? hunc favorem singulare viri ingenium meretur. etc.* Ick hope dat dese woorden aengenaem sullen syn. Soo dan sal V.L. het packet naerden Hage senden met den Post. Waert peck, dat den heer Huygens met den Princen vertrocken waer, soo salt al even wel ter handt komen: want van daer gestaedigh posten gaen naer den Leger. Den tytel sal konnen syn Aen myn heer, mynheer Constantin Huygens, Ridder, Heer van Zulichem, etc. Inden Hage. Aen HEINSIUS, VOSSIUS ende BARLAEUS sal ick oock metten eersten Exemplaris senden; dan sal noch eenyge van doen hebben. Want van de gene aen my gesonden, hebbe ick een gegeven aenden Archediaken van Luyck,

die hier was, een wonder groot liefhebber, ende mynen bysonderen vriendt, een aen een Religieus oock vriendt, vande Discalcen, dewelcke het selve gesonden heeft naer Hollant, om van daer naer Portegal te stieren, aen de liefhebbers aldaer. Al en is nu Braganza in de □ niet, daer en is niet aen gelegen. Ick weet, dat V.L. sal curieus syn, om myne MUNITIONUM LINEAS te sien, ende mede V.L.

TORMENTUM: soo sal ick maecken dat ick tegen overmergen een aen myn heer de Bie, of twee sende, om aen V.L. te geven. Hiermede myne hertelycke groetenisse, soo mede aen V.L. huysvrouwe, soon ende dochters, van my, ende myne. In Loven, den 30 Mey. 1645. Dese weke konnen wy naer Romen senden. V.L. een aenden Paus, met eenen brief; ende ick een aenden Cavaglier Pozzo, ende een aen Sig^r Bonvincini, op nieuw gegroet: sal V.L. antwoorde verwachten.

V.L. dienaer van herten, Eupantas.

Desen brief sal V.L. sal alsoo oock onse oprechticheydt geene calumnie te vreesen hebben. Dit bidde ick op onse vrientschappe.

CX (fol. 132)

Mynen goeden en vermaerden Heer ende Vriendt,

Ick hebbe aen Monsieur Koniempolski een exemplaer vande □ gegeven dat hem seer aengenaem was: mede het packetken aen synen oom, dat hy met syn opschrift senden sal. Ist dat V.L. een exemplaer aen den Coninck wil senden, hy salt mede maecken dattet wel sal bestelt syn: ende dat door syn voorseyden Oom, die dickmael aen den Coninck schryft. Aen Sr Bonvincini hebbe ick de □ gesonden; op dat hy de selve geve aen den Cavalliero Pozzo,

om hem een ander exemplaar naer te senden, het welcke dese toekomende weke geschien sal. Ick en dorfde de brieven niet te seer laeden: want hebbe dese weke de Munitiones gesonden, al en is Consensus noch niet van Brussel gekomen om te mogen drucken en publiceren. V.L. sal dit oock secreet houden. Sal oock Maendagh toekomende een exemplaar aen V.L. senden, omt selve te doorloopen, ende my aviseren met een vryoordeel, oft weert is geweest dese Lineen aldus te schryven. Ommers de helft raect V.L. het geschut aengaende: waer in ick het secreet bedeckt houde, op dat wy niet en offenderen. De □ sal nu oock aen Heinsius gaen, ende soo aen Vossius ende Barlaens. Ick verhope V.L. overkoempste, dewelcke my soo aengenaem syn sal, al of my eygen broeder my quaeme besoecken. Aen Monsieur Vander Wegen sal terstont een exemplaar gedraegen worden. Ick schreve oock aen S^f Bonvicini dat V.L. door den heer Pronuncius van Brussel de □ aen syne heyligheydt senden soudet. Hiermede omhelse ick V.L. van herten, groetende het geheele huysgesin. In Loven den 10, Juny, 1645

V.L. tot alle diensten bereet

E. Puteanus.

CXI (fol. 133)

Mynen goeden Heer ende Vriendt,

V.L. brief is my uytermaeten seer aengenaem geweest, waeruyt ick verstaen hebbe V.L. wederkoempste uyt Vlaenderen. Mynen soon Maximilianus hadde my daer van gewaerschout. Wel aen dan, wy sullen V.L. verwachten, met groote begeerte ende verlangen, om alsoo van

alle saecken te spreken. De Mane nochtans is nu gesonden geweest oock aen den heer Heinsius ende andere vrienden: dan en hebbe ick noch geen antwoorde bekomen.

Te Romen isse wonder aengenaem geweest, soo aen Sr Bonvicini, als aenden Cavagliero Pozzo. Ick hebbe oock 2. exemplaren naer Gelderlandt gesonden, ende syn de selve seer willekom geweest. Ommers de □ is geluckt: dan om tot eenigh profyt te komen, sal ick mynen raedt te kennen geven. Onse saecken gelyck ick sie, gaen seer slecht: dan kon noch beteren. Dit metter haest. Sal V.L. verwachten. Ist dat V.L. huysvrouwe mede koempt, sal ons noch aengenaemer syn. Waermede wy altesaemen onse hertelycke groetenisse doende syn. In Loven, den 10. Augusti, 1645

V.L. besten vriendt als broeder

E. Puteanus.

Komende V.L. brenge de buyse mede om de □ te sien.

CXII (fol. 134)

Mynen seer goeden Vriendt, ende Heer,

Ick was gisteren wat onstelt, niet om mynent wille, want ick anders niet gequetst en ben op't hooft, dan alleen het vel wat af is, hetwelcke terstont sal genesen syn: maer ick was onstelt om dat V.L. soo ongeluckigh van hier scheyde, ende om dat ick droef was om V.L. vertreck, ende haestigh vertreck. Het deerde my oock, dat de buyse door het vallen vande Carotse gebroken is. Soo moeten wy nu patientie hebben. Dan ick en niet sal gerust syn, tot dat ick V.L. wederom sien sal, ende met meerder stae en tyt genieten. Soo bide ick daerom, dat

V.L. haest op nieuwe hier kome, ende de huysvrouwe oock mede brenge. Dit sal een groote vrientschap syn voor de myne, ende myne Dochters. Ick neme dese vryicheydt, om dat wy recht en slecht te werck gaen, ende om dat wy met meerder liefde als kosten onse vrienden ontfangen; die daerom vrienden syn, om datse met onse daegelyckse tafel te vreden syn, ende ons goet hert insien. Aengaende de brieven etc. daer wy van gesproken hebben, desen onsen Drucker sal greeet syn, om V.L. te dienen; mets nemende eenyge exemplaeren tot behoef. Dan hier van sullen wy voorder kunnen spreken. Nu sende ick den brief om aen Monsieur Laquet te senden, den welcken ick recommandere. Astronomiam Psilolariam hebbe ick beginnen te lesen: bevinde dat desen man geleert is. Hier mede doe ick myne vriendelycke groetenisse. In Loven op't Casteel, den 26. Augusti, 1645.

V.L. hertelycken vriendt

E. Puteanus.

CXIII (fol. 135)

Seer vermaerde ende Beminde Heer ende Vriendt,

Ick verlange om te hooren, hoet voort met de □ gaet, ende of die brieven sullen gedrukt worden. My dunckt dattet goet waer, de Instructie die onder de □ in Latyn gestelt is, daer by te drucken, dewelcke alsoo geerne van een ieghelyck sal gelesen worden. Men soudese oock wat helpen kunnen, of verkorten. Ommers ick presentere mynen dienst, om V.L. naem eer, ende profyt te vorderen, soo veel in my is. De exemplaeren, die V.L. my gelaeten heeft, syn gedistribueert, ende wel bestelt aen eenyge liefhebbers: alsoo dat ick selver niet voorsien en

ben: soo bidde ick dan, dat V.L. my noch dry exemplaeren metten eersten senden wil; die my wonder sullen aengenaem wesen. Onsen Drucker was oock eenyge verwachtende, gelyck hy my hier naer gevraecht heeft. Ick verlange dat V.L. noch eens overkome, maer met V.L. huysvrouwe, dat sy haer oock wat vermaecke, dewyl desen tyt noch liefelyck is. Hope oock dat V.L. desen winter alle saecken soo stellen sal, om tegen te Lenten de wooninge alhier te nemen, om oorsaecken die ick laestmael voorgehouden hebbe. Ommers 't sal hier beter syn. Nu sal ick V.L. antwoorde verwachten, met myne vriendelycke groetenisse, eyndende, ende wenshende alles goets. Gelyck den Magestraet geconfirmeert is, sal terstont Bruxellam Septenarium doen drucken. V.L. sal believen Monsieur Mommaert te vermaenen, dat hy wil gereet syn; want ick sonder uytstellen den boeck senden sal. Op nieuw gegroet. In Loven den 19. Septemb. 1645.

V.L. van herten vriendt
Erycius Puteanus.

CXIV (fol. 136)

Seer vermaerde Heer ende Vriendt,

Onsen saecken gaen nu wonderlyck. Ick bidde V.L. my met sekere tydinge te informeren, hoe verre de vianden gekomen syn, ende wat wy te vreesen hebben. Men seyt hier, dat de Francoysen ontrent, of voor, Audenaerden syn: die Hollanders in't landt van Waes, ende voor Teneramonde. Den Winter is naeckende, die ons eenighsins helpen sal. Daeren tegen kunnen ons de wateren benauwen, ist dat de vianden vande dycken meester syn. Ommers ick sal V.L. antwoorde verwachten. Hier sende

ick eenen brief van onsen goeden ende grooten vriendt Sig^f Blitterwyck, waer in geschreven is, het gene dat den heer Crane Ambassadeur vanden keyser tot Munster van V.L. □ oordeelt. beginnende met dese woorden: *grata mihi fuit communicatio eorum quae LAGRENI nostri existimationem per totum mundum diffusam comprobant, etc.* Ick hebbe den brief met dese twee teekens /// besloten: den welcken by d'andere kan gestelt worden. Nu bidde ick op nieuwe, dat V.L. my versien wil met noch 3 exemplieren vande □, om een voor my te houden, ende de 2. noch aen 2 goede vrienden te besteden. Den Drucker Bogaert, sonde oock geerne voorsien syn, van eenyge exemplieren, om alhier te verkoopen: gelyck dan naer gevraecht wordt. Ick hebbe noch naer Romen geschreven, om te hebben het oordeel op de □ van Sig^f Bonvicini, ende den Cavaglier Pozzo. Het waer goet dat V.L. een exemplier sonde aen den Hertoghe van Modena. Oock moeten wy nu neerstigheydt doen dat de groote aen V.L. danckbaer syn, met eenyge ghifte. Dan dit moet met goede maniere geschien. Nu op nieuwe verwachte ick tydinge op onse saecken. Vaert wel met V.L. huysvrouwe ende familie, die wy altesaemen seer groeten. In Loven, den 6. Octob. 1645.

V.L. van herten vriendt

E. Puteanus.